

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Archeologie a veřejnost
- vztah vědního oboru a laické veřejnosti

Archaeology and the Public – the Relationship of the Science and the general Public

Veronika Mikešová

Praha 2012

Vedoucí práce: doc. PhDr. Miroslav Popelka, CSc.

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce doc. PhDr. Miroslavu Popelkovi, CSc., který se jejího vedení ujal s velkým nadšením, po celou dobu vzniku práce mě podporoval a během velice přínosných konzultací poskytoval tolik potřebné podněty a inspiraci. Můj velký dík patří také PhDr. Michalu Burešovi a Mgr. Miroslavě Šmolíkové, kteří mi umožnili s nimi problematiku vztahu archeologie a veřejnosti konzultovat. Dále musím poděkovat PhDr. Karlu Sklenářovi, DrSc. a doc. PhDr. Radomíru Tichému, Ph.D. za poskytnutí osobních zkušeností a pohledu na věc.

Dále děkuji PhDr. Jarmile Valentové za důležité informace k připravovanému archeologickému projektu Národního muzea, PhDr. Zuzaně Bláhové, Ph.D. za poskytnutí adresáře archeologů, Mgr. Veronice Klimešové za možnost nahlédnout znovu do světa dětského okouzlení archeologií a pravěkem v rámci jí vedených muzejních programů a Bc. Janě Randové za praktickou ukázkou toho, jak také lze vyučovat nejstarší dějiny lidstva mezi školními lavicemi. Děkuji také Bc. Marcelu Bezděkovi, který se tématem prezentace archeologie zabýval v roce 2004 ve své bakalářské práci a jenž mi ji poskytl k posouzení vývoje.

Ve svém poděkování nesmím zapomenout na pracovníky muzeí a archeoparků, kteří mi poskytli důležité odpovědi, týkající se prezentace archeologie v jejich institucích a také na téměř šest set anonymních respondentů z řad laické i odborné veřejnosti, kteří mi vyplněním dotazníků a zodpovězením mých otázek pomohli proniknout do problematického vztahu archeologie a veřejnosti na našem území.

Nakonec bych ráda poděkovala své rodině a přátelům, kteří se mnou ochotně diskutovali o mé práci, byli mi oporou ve chvílích nejistoty a svými zajímavými názory ve mně podnítily mnoho nových myšlenek.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

Vdne.....

Abstrakt

Práce se zabývá vztahem archeologie a laické veřejnosti na území České republiky. Jejím cílem je analýza a zhodnocení současného stavu prezentace archeologie české veřejnosti a navržení možných řešení zjištěné situace do budoucna. Kromě teoretických částí obsahuje práce i části praktické, ve kterých je na základě realizovaných průzkumů veřejného mínění představen pohled na tuto problematiku jak ze strany laické veřejnosti, tak i ze strany odborníků. Některé kapitoly obsahují také zahraniční analogie, které mají sloužit k hlubšímu porozumění a nastínění širokých možností komunikace archeologie s veřejností.

Klíčová slova

archeologie, věda, laická veřejnost, Česká republika, popularizace, prezentace

Abstract

This diploma thesis deals with the relationship of archaeology and the general public in Czech Republic. The aim of the thesis is firstly the analysis and consequent evaluation of the current situation in presentation of Czech archaeology and secondly, the proposition of possible solutions of this situation. The thesis contains the theoretical parts besides the practical ones, which present the point of view of both general public and experts, on the ground of realized research of public opinion. Some of the chapters contain also foreign analogies, that have to serve as means to deeper understanding and demonstration of broader communication possibilities between archaeologist and the public.

Key words:

archaeology, science, general public, Czech Republic, popularization, presentation

OBSAH:

1. ÚVOD.....	7
2. OBECNÁ PROBLEMATIKA VZTAHU ARCHEOLOGIE A VEŘEJNOSTI	9
2. 1. Vymezení pojmů	9
2. 2. Prezentace archeologie veřejnosti a její smysl	11
2. 3. Krátká historie veřejné archeologie v České republice	15
2. 4. Možná úskalí prezentace a popularizace archeologie.....	16
2. 5. Obraz archeologie v populární kultuře.....	18
2. 6. Archeologie a public relations	19
3. ANALÝZA SITUACE V ČESKÉ REPUBLICE.....	23
3. 1. Muzea	23
3. 1. 1. <i>Úloha muzea v dnešní společnosti</i>	<i>23</i>
3. 1. 2. <i>Zapojení veřejnosti do muzejního života</i>	<i>24</i>
3. 1. 3. <i>Vybrané muzejní programy v České republice</i>	<i>27</i>
3. 1. 5. <i>Zhodnocení archeologických programů Muzea hlavního města Prahy jejich účastníky</i>	<i>30</i>
3. 1. 5. <i>Průzkum českých muzeí</i>	<i>34</i>
3. 2. Archeoparky, archeoskanzeny a centra experimentální archeologie	37
3. 2. 1. <i>Terminologie.....</i>	<i>37</i>
3. 2. 2. <i>Archeoparky a centra experimentální archeologie v České republice</i>	<i>39</i>
3. 2. 3. <i>Zhodnocení českých archeoparků, archeoskanzenů a center experimentální archeologie.....</i>	<i>44</i>
3. 3. Archeologie ve školách.....	47
3. 3. 1. <i>Smysl začlenění archeologie do školní výuky</i>	<i>47</i>
3. 3. 2. <i>Praktická výuka pravěku ve škole a její přínos</i>	<i>50</i>
3. 3. 3. <i>Průzkum informovanosti žáků o archeologii</i>	<i>52</i>
3. 4. Vybrané akce pořádané archeologickými institucemi pro veřejnost.....	59
3. 4. 1. <i>Dny pravěkých technologií a dny otevřených sond.....</i>	<i>59</i>
3. 4. 2. <i>Letní školy archeologie</i>	<i>61</i>
3. 4. 3. <i>Univerzity třetího věku</i>	<i>62</i>
3. 5. Prezentace „in situ“	64
3. 5. 1. <i>Využití torzální architektury pro prezentaci archeologie.....</i>	<i>64</i>
3. 5. 2. <i>Průzkum vnímání torzální architektury prezentované in situ veřejností.....</i>	<i>67</i>
3. 6. Popularizační literatura.....	72

3. 6. 1. <i>Proč a jak psát popularizační literaturu</i>	72
3. 6. 2. <i>Rozbor současné popularizační literatury</i>	73
3. 7. Archeologie v médiích	77
3. 7. 1. <i>Tištěná média, televize, rozhlas</i>	77
3. 7. 2. <i>Internet</i>	80
3. 7. 3. <i>Archeologie v populárně naučném pořadu PORT a její působení na laickou veřejnost</i>	84
3. 8. Amatérská archeologie a dobrovolníci	87
3. 9. Průzkum informovanosti české veřejnosti o archeologii	90
3. 10. Průzkum prezentačních aktivit českých archeologů	100
3. 11. Názory českých odborníků	106
4. ARCHEOLOGIE A VEŘEJNOST V ZAHRANIČÍ – VYBRANÉ PŘÍKLADY	112
5. VYHODNOCENÍ SITUACE A NÁVRHY NA JEJÍ VYLEPŠENÍ	116
5. 1. <i>Současný přístup české archeologie k laické veřejnosti</i>	116
5. 2. <i>Současný postoj české laické veřejnosti k archeologii</i>	122
5. 3. <i>Možnosti české veřejné archeologie do budoucna aneb Jak dál?</i>	124
6. ZÁVĚR	128
7. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ	130
7. 1. <i>Literatura</i>	130
7. 2. <i>Elektronické zdroje</i>	135
PŘÍLOHY	139

1. ÚVOD

„Jestliže platí, že veřejnost potřebuje archeologii pro pochopení minulosti, pak archeologové potřebují takovou veřejnost, která pochopit minulost chce.“ (Michal Bureš¹)

V posledních letech se u nás stále více setkáváme s tím, že si vědečtí pracovníci z řad archeologie stěžují na nedostatek pozornosti či na naprosté nepochopení této vědy společností. Názorným příkladem z první poloviny tohoto roku je poměrně vyostřená diskuze mezi zástupci předních archeologických institucí a Ministerstvem kultury České republiky, týkající se novely zákona č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči (*Prohlášení k novele zákona č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči v oblasti archeologie*). Zabránit takovýmto situacím do budoucna je však možno pouze důsledným a trpělivým budováním pozitivního vztahu mezi archeologií a laickou veřejností. Tento nelehký úkol leží na bedrech samotných archeologů a v dnešní době by neměl být stavěn na okraj vědeckého bádání.

Vztah archeologie a laické veřejnosti se proto stal tématem předkládané diplomové práce. K tomuto výběru mě vedly dvě skutečnosti – na jedné straně osobní negativní zkušenosti s vnímáním archeologie českou společností a na straně druhé nedostatek systematického odborného zájmu o tuto problematiku v České republice. Cílem mé práce je tedy zjistit, v jakém stavu je současný vztah archeologie a laické veřejnosti na našem území, a následně navrhnout možná řešení, vedoucí ke zlepšení stávající situace. Dané téma se pokusím pojmut také z teoretického hlediska a s využitím zahraniční (zvláště anglosaské) literatury osvětlit jednotlivé aspekty a význam prezentace a popularizace archeologie.

Vztah archeologie a laické veřejnosti je ovšem pole nesmírně široké, proto je nutné si vymezit okruh dílčích problémů, kterými se bude práce zabývat. Zjednodušeně se dá říci, že povinností archeologie vůči veřejnosti je komunikovat s ní a v jejím zájmu zkoumat a chránit archeologické kulturní dědictví. Já se ve své práci budu zabývat právě komunikací archeologie s českou veřejností. Tato komunikace se nám může jevit jako jasně jednosměrná (předávání vědeckých poznatků laickému publiku), avšak tato domněnka je chybná. Prezentace vědy a její pochopení společností nikdy nemůže být efektivní, pokud také sami odborníci nenaslouchají veřejnosti, nerozumí jí a jejím potřebám a nejsou si vědomi toho, jakým způsobem je společnost schopna a ochotna odborné názory a poznatky přijímat. Proto se v práci pokusím poukázat také na to, že je nutné rozvíjet v České republice oboustrannou komunikaci archeologie s veřejností a jakými způsoby to lze provádět.

¹ Viz Bureš 2003.

V první kapitole práce se budu zabývat obecným úvodem do problematiky a pokusím se podat dostatečný teoretický podklad pro kapitolu následující, která bude obsahovat analýzu způsobů prezentace archeologie na našem území. V podkapitolách budu rozebírat jednotlivé způsoby a možnosti prezentace, a to jak teoreticky, tak i prakticky na konkrétních příkladech a vlastních průzkumech. Ačkoli je téma mé práce vymezeno na území České republiky, domnívám se, že nelze opomenout alespoň nástin prezentace archeologie v zahraničí. Proto v další kapitole uvedu několik konkrétních zahraničních příkladů, které mne samotnou zaujaly a považuji je za ukázkou zdařilé a efektivní komunikace archeologie s veřejností. Na základě předchozích kapitol se pak v závěru práce pokusím všechny zjištěné informace zhodnotit, interpretovat a navrhnout, jak by se daly využít do budoucna.

Jak už jsem zmínila výše, vztah archeologie a veřejnosti zahrnuje také ochranu archeologického kulturního dědictví. Téma archeologické památkové péče jsem však do své práce nezahrnula, ne z důvodu, že bych ho nepovažovala za důležité, ale proto, že svým rozsahem by vydalo na samostatnou diplomovou práci. Dalším důvodem, proč se nyní nebudu zabývat památkovou péčí, je také fakt, že se nacházíme v období vzniku novely stávajícího památkového zákona (viz výše) a následně nového památkového zákona, o jehož přípravě se mezi archeology hojně diskutuje již několik let. Proto se domnívám, že je zatím lepší toto vysoce problematické téma ponechat stranou.

Jsem si vědoma všech omezení diplomové práce, proto mým cílem není ani vyčerpávající teoretické zhodnocení dosavadních světových poznatků, týkajících se vztahu archeologie a veřejnosti, ani podrobný soupis všech institucí, sdružení, jednotlivců, akcí a knih, prezentujících archeologii na našem území, ale spíše nástin a vyhodnocení současného stavu a zdůraznění aktuálnosti a nutnosti řešení dané problematiky.

2. OBECNÁ PROBLEMATIKA VZTAHU ARCHEOLOGIE A VEŘEJNOSTI

2. 1. Vymezení pojmů

Na začátku této práce je nezbytné zorientovat se v poměrně různorodé a u nás dosud nevyjasněné terminologii. Základním problémem je samotné označení, které bychom mohli používat pro odvětví archeologie, jež se zabývá vztahem s veřejností. V anglosaském prostředí se pro něj v 70. letech 20. století ujal pojem *public archaeology*. Tento termín se ukázal jako vyhovující a dle Neila Aschersona (který byl deset let editorem odborného britského časopisu *Public Archaeology*) se pod ním skrývá vše, co zahrnuje politické a etické aspekty a lze ho využít všude, kde se archeologie protíná s živou společností (*Moshenska – Thornton 2010, 153*).

V našem českém prostředí je situace ale složitější, protože český překlad *veřejná archeologie* se jeví jako poněkud problematický. V souvislosti s přídavným jménem „veřejný“ se totiž mnoha lidem vybaví spíše nelichotivé konotace a sousloví veřejná archeologie jako by se zdálo vyjadřovat něco příliš lidového, nízkého, všem bez problémů dostupného. Přesto je to zatím jediný český použitelný pojem (používat v českém textu anglický termín *public archaeology* se zdá poněkud neobratné, ač výstižné) a proto bude využíván i v této práci s tím, že tyto negativní pocity je nutné od termínu veřejná archeologie odloučit.

V české odborné literatuře, zabývající se veřejnou archeologií se však můžeme setkat i s dalšími označeními tohoto odvětví, které se však nejeví jako příliš vhodné pro časté užívání. Zde jsou vybrané příklady spolu s pojetím náplně daného pojmu jeho autory:

„Archeologie věnovaná veřejnosti - archeologie orientovaná na komunikaci s neodbornou veřejností. Jde o aktivity většinou přesahující činnost současných muzeí – masivní produkce archeologické naučné literatury, realizace konferencí na dané téma, vydávání učebnic o dějinách pravěku psaných archeology, produkce časopisů určených i širší neodborné veřejnosti, televizní pořady s archeologickou tematikou, aktualizované malby a kresebné rekonstrukce s tématy života v pravěku, netradiční archeologické výstavy, rozmach archeologického turismu na tematických turistických trasách a cyklotrasách nebo například otevření archeologických muzeí v přírodě veřejnosti.“ (*Tichý 2009, 2*)

„Zveřejňující archeologie - užívá se ve vztahu k archeologii, která si klade vzdělávací cíle a vztahuje neodbornou veřejnost do archeologického bádání a výzkumu. Zveřejňující

archeologové se snaží angažovat širokou veřejnost pro potřebu záchrany a ochrany kulturního dědictví, jež může být snadno zničeno jejím nezájmem. Zveřejňující archeologie dává příležitost neoborníkům účastnit se pod profesionálním dohledem vykopávek na vybraných místech... Může mít podobu vzdělávacího programu pro dospělé, tvořeného sérií lekcí o archeologii, jejích metodách, práci archeologů a konkrétních místních vykopávkách. Jejím záměrem je vymanit se z uzavřeného světa akademické disciplíny a přiblížit archeologii neoborníkům...“ (*Brabcová 2003, 294-295*)

Je také nezbytné uvědomit si, že samotný termín *veřejnost* (public) nemůže uspokojivě popsat nanejvýš rozmanitou skupinu lidí různého věku, pohlaví, etnika a náboženství, proto bývá častěji používán pojem *široká* či *laická veřejnost* (general public), který vyjadřuje pestrost populace, jež není profesionálními archeology (*Merriman 2004a, 2*).

Slovo veřejnost (public) můžeme, stejně jako v anglosaském pojetí (*Merriman 2004a, 1*), chápat ve dvou významech: veřejnost a adjektivum veřejný ve smyslu státním či veřejnoprávním, tedy například veřejný úřad, veřejné budovy, či veřejný zájem; nebo veřejnost jako skupinu jednotlivců, kteří jsou příjemci daného kulturního produktu a jejichž reakce tvoří veřejné mínění. Je nutné si při práci s pojmy veřejnost či veřejný uvědomit tyto dva významy a podle toho s nimi nakládat.

A jaká by tedy měla být náplň naší veřejné archeologie? Jak bylo uvedeno výše, mnozí pod tímto pojmem spatřují pouze „archeologii pro nearcheology“ (termín Karla Sklenáře – viz *Sklenář 2004*), prezentaci vědy laikům. Ovšem škála činností, kterou by se měla veřejná archeologie zabývat, je mnohem širší. V první řadě jde o to, že pokud chceme archeologii prezentovat veřejnosti, musíme porozumět tomu, jak veřejnost archeologii vnímá a jak chápe minulost obecně. To samozřejmě obnáší široký interdisciplinární záběr, od sociologických výzkumů veřejného mínění, přes porozumění pedagogice, didaktice a psychologii, až po možnosti využití multimédií. Neopominutelnou součástí veřejné archeologie by také měla být neustálá spolupráce a komunikace mezi samotnými archeology, kteří se jí zabývají.

Problematickou ovšem zůstává otázka památkové péče. Má být součástí veřejné archeologie nebo má být veřejná archeologie součástí památkové péče? K tomuto se vyjádřil už v roce 2000 Evžen Neustupný, který rozlišil dvě archeologie – akademickou archeologii, zaměřenou na vědu a výzkum, a archeologii památkovou, která zahrnuje čtyři základní disciplíny: ochranu památek, výzkum ohrožených lokalit, experimentální archeologii a populární literaturu (*Neustupný 2000b*). Nyní, po téměř dvanácti letech se však zdá, jako by

se zde z této archeologie druhé, památkové, vyčleňovala archeologie třetí, veřejná. Ta svou činností může prospět jak archeologii akademické, tak památkové. Nelze již nadále slučovat mnoho rozličných činností, protože není v lidských silách se naplno zabývat výzkumem a vědou, byrokratickou památkovou péčí a ještě vést efektivní dialog s veřejností. Je potřeba větší diferencovanost archeologie. V další kapitole se tedy budeme zabývat analýzou české veřejné archeologie, abychom mohli upřesnit její náplň do budoucna.

Součástí veřejné archeologie je i popularizace, tudíž je potřeba si závěrem podkapitoly ještě ujasnit tento pojem. Popularizace bývá často ve vědě chápána jako něco, s čím by se opravdový vědec neměl zahazovat; a to nejen u nás, ale i v zahraničí. K tomuto se výstižně vyjádřil W. Daniel Hillis, americký počítačový odborník, redaktor několika vědeckých časopisů a autor několika populárně-naučných publikací: „Je rovněž pravdou, že „popularizátor“ je pejorativní termín mezi vědci všeobecně. Popularizátor je někdo, kdo vysvětluje určité problémy tak, aby jim prostí lidé porozuměli. Považuji za směšné, že vědci takové lidi nerespektují. V každém jiném oboru by snahy vysvětlit kongresovému výboru, proč to, co děláte, je vzrušující a báječné, byly považovány za službu danému oboru. Ve vědě s vámi zacházejí, jako byste tím zradili jakési tajné soulučenství.“ (Brockman 2008, 17)

Kniha, z níž pochází výrok W. D. Hillise, nese název Třetí kultura: za hranice vědecké revoluce. Samotný termín britského fyzika C. P. Snowa „třetí kultura“ označuje vědce, kteří se ve své práci a publikační činnosti snaží zpřístupnit vědecké poznatky širší veřejnosti. Popularizace je tedy chápána jako nedílná součást vědeckého úsilí, důležitá služba společnosti. Proto bychom ani v archeologii neměli na popularizaci pohlížet jako na zbytečnou a okrajovou činnost, ale věnovat jí dostatek času a důkladně a strategicky jí promýšlet.

2. 2. Prezentace archeologie veřejnosti a její smysl

V naší společnosti se k archeologii vážou mnohé předsudky. Podle těchto předsudků je archeologie obor maximálně vzdálený současnému společenskému dění, obor přespecializovaný a nepraktický, neposkytující nic pro moderní život (Neustupný 2005, 383). Těchto předsudků je však nutné veřejnost promyšleným způsobem postupně zbavovat. Michal Bureš popsal problém takto: „Jestliže se archeologie navenek prezentuje jako obor, který je předmětem úzké skupiny odborníků, jejichž výsledky jsou ku prospěchu zase této skupině odborníků, pak veřejnost vnímá archeologii jako věc úzké skupiny archeologů a nikoliv jako

věc veřejnou. Platí, že jak obor komunikuje s veřejností, tak veřejnost obor vnímá.“ (Bureš 2003, 183)

Snaha o zlepšení vztahu veřejnosti a archeologie má tedy pozitivní dopady na obě strany a prospěch ani jedné ze stran by v prezentaci archeologie neměl být opomíjen. Toto lze vysvětlit dvěma modely veřejné archeologie: prezentace ve prospěch archeologie („the deficit model“) a prezentace ve prospěch veřejnosti („the multiple perspective model“). První model vychází z toho, že společnost, která je lépe informována o archeologii, pochopí, o co se archeologové snaží a budou je moci lépe podporovat a důvěřovat jim. Podle druhého modelu je smyslem zapojení veřejnosti seberealizace jedinců, obohacení jejich životů a podpora jejich přemýšlení a kreativity. Ideálních výsledků však lze docílit pouze kombinací obou modelů (Merriman 2004a, 5-8).

Pro osvětlení komplexnosti vztahu mezi vědou a společností lze využít také tři modely Cornelia Holtorfa, profesora archeologie na univerzitě Linnaeus ve Švédsku: vzdělávací model („the education model“), model využívající public relations („the public relations model“) a demokratický model („the democratic model“). Model vzdělávací zahrnuje získávání znalostí elitou vědců a následným šířením těchto znalostí lidem, což vede k jejich „osvětlení“ a přispívá k lepšímu osobnímu pocitu občana. Podle Holtorfa je však tento model sám o sobě elitářský, vycházející z toho, že věda má monopol na pravdu. Model public relations naopak zlepšuje image vědy na veřejnosti, aby zajistil její nárok na společenskou, politickou i finanční podporu a je založen na tom, že je nezbytné intenzivním lobováním získat srdce a mysl většiny lidí pro zvýšení podpory vědy. Oproti dvěma předchozím modelům demokratický zdůrazňuje význam participace společnosti na vědě, vkládá jí do rukou větší možnost rozhodování a čeká od vědy, že bude odpovídat na potřeby lidí. Každý z těchto tří modelů zastupuje velice odlišnou strategii a opět je nutná kombinace všech tří (Holtorf 2007, 107-108).

Význam veřejné archeologie můžeme spatřovat v mnoha různých oblastech – má pozitivní obecně společensky prospěšný efekt, přispívá k lepšímu vztahu veřejnosti ke kulturnímu dědictví a jeho ochraně, svou roli hraje také v oblasti komunitního stmelování, může mít v jistém smyslu i ekonomický přínos a v neposlední řadě zlepšuje podmínky pro samotnou archeologii jako vědu. Těmto jednotlivým aspektům budou věnovány následující odstavce.

Archeologie svými poznatky, jsou-li správně předávány, může obohatit každého z nás. V západní postmoderní společnosti už hraje významnou roli při objevování plurality. Pomáhá probouzet a oživit historii ne v její tradiční centristické a racionalisticky jasné podobě, ale

v podobě mnohotvárného a pestrého obrazu (*Macháček 1991*, 10). Promlouvá k nám nejen skrze interpretace a teorie badatelů, ale také přímo skrze artefakty a památky. Jak zdůrazňuje Evžen Neustupný, archeologie je svou artefaktovou povahou blízká současným lidem, kteří každodenně naplňují své životní prostředí artefakty a uprostřed nich pak prožívají svůj život (*Neustupný 2000a*, 412). Tyto artefakty nám tedy umožňují prožít jinakost doby vzniku skutečnosti, s níž se setkáváme nyní, uvědomit si plynutí času a dějinný rozměr naší přítomnosti. Historik Mojmír Horyna vysvětluje význam hmotných památek takto: „Právě na základě této zkušenosti se otevírá možnost zvláštního uvolnění, osvobození se od tlaku jen zdánlivě samozřejmých, nutných potřeb a aktivit vlastních našemu současnému životu. Zde pak historie vystupuje jako *magistra vitae*, aby nás učila nečekané: že totiž vše bylo, bude a může být jinak, než se nám dnes zdá, a že přítomnost, silná v autoritativní sebejistotě svých rozvrhů, je pouze pomíjivou fází lidských dějin. Historie a její poznání jsou tak zdrojem svobody.“ (*Horyna 2003*, 45) Důležitá je také myšlenka, že v čím dál tím racionálnější a materialističtější společnosti může historie a obzvláště prehistorie nabídnout ostrůvek kreativního užití emocí a fantazie při přemýšlení o neracionální a nematerialistické minulosti (*Merriman 2004a*, 9). Tento hluboký dosah archeologického kulturního dědictví si musíme uvědomovat a snažit se ho předat široké veřejnosti.

Lidi z řad ne odborné veřejnosti by však mohla archeologie zajímat i pro to, že má co říci ke společensky aktuální problematice (*Kuna 2000*, 404). Může se vyjadřovat k ekologickým krizím (dokladem je např. publikace *Krajina a revoluce*, v níž se kolektiv autorů, jehož součástí jsou i archeologové, zabývá vývojem české krajiny od pravěku až po současnost a na základě toho se pokouší osvětlit stav a budoucnost krajiny dneška), gender problematice, dějinám české státnosti, může také přispívat ke zmírnění rasové nesnášenlivosti (i když zde může být efekt bohužel i opačný, jak ukázala německá archeologie ve 2. světové válce) a dalším ožehavým problémům současnosti.

Dalším společenským přínosem archeologie je její schopnost podporovat místní sounáležitost. Díky prezentaci regionálních poznatků tak může archeologie přispět ke zvýšení pocitu společného původu, minulosti, hodnot a příběhu, přimět lidi společně o „své“ památky bojovat a chránit je, případně zakládat spolky na jejich podporu, zaujímat stanoviska k místní veřejné politice a reagovat na důležité otázky týkající se budoucnosti jejich obce – vede tedy ke komplexnímu cítění reality daného místa (*Šťastná 2003*, 125-128). Archeologie umožňuje mnoho možností veřejné účasti a zapojení. Protože si osvojuje široký rámec lidských zážitků z hlubin minulosti až po současnost, zahrnuje tak každého jedince společnosti, který se může

zapojit (*Kiddey – Schofield 2011, 4*). „Komunitní archeologie“ má své pevné místo zejména v USA a Velké Británii, o čemž bude ještě pojednáno v dalších kapitolách.

Co se týče vztahu veřejnosti ke kulturnímu dědictví, zde je význam prezentace archeologie naprosto jasný a nepopíratelný. Vycházíme z faktu, že svědomití a zákon dodržující občané nebudou poškozovat či vykrádat archeologická naleziště, když budou přesvědčeni, že tyto akce jsou nelegální a ničí kulturní dědictví náležející všem lidem. Svou aktivní veřejnou službou tak můžou archeologové šířit tuto zprávu. Někteří lidé jsou dokonce ochotní se aktivně zapojit do ochrany nalezišť tím, že budou pravidelně naleziště navštěvovat, například v rámci procházek, monitorovat a informovat o jeho stavu. Tito občané pak mohou touto činností zastoupit samotné archeology, kteří na časté revize z pochopitelných důvodů nemají dostatek času (*McManamon 2000, 7*). Bez komunikace archeologů s veřejností tak jakákoliv restriktivní legislativa na ochranu archeologických památek ztrácí funkčnost (*Bureš 2003, 184*).

Závazek prezentace výsledků archeologického zkoumání za účelem jejich ochrany uvádí i Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy (tzv. Maltská konvence), jež byla zástupci České republiky podepsána v roce 1998 a v platnost vstoupila v roce 2000. V čl. 9 se každá strana zavazuje, že „povede vzdělávací aktivity s cílem vytvořit a rozvinout povědomí v názorech veřejnosti o hodnotě archeologického dědictví pro pochopení minulosti a o hrozbách pro toto dědictví“ a „bude podporovat přístup veřejnosti k důležitým součástem archeologického dědictví, zejména k nálezům, a napomáhat tomu, aby vhodně vybrané archeologické předměty byly vystaveny pro veřejnost“ (*Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy č. 99/2000 Sb.*).

V dnešní společnosti hrají podstatnou roli ekonomická hlediska, proto musíme vzít v úvahu i ekonomický potenciál archeologie. Ten lze nalézt zejména v kulturním turismu. Pojem vychází z toho, že muzeum, hrad, památkový objekt, skanzen, vědecko-zábavní centrum či celé město nebo krajina fungují jako kulturní destinace, za jejíž návštěvou jsou lidé ochotni přijet i z větší vzdálenosti, stejně jako za jinými turistickými cíly. Kulturní turismus, který je důsledkem správné ochrany a prezentace dané archeologické památky, tak má výrazný pozitivní efekt pro své okolí. Přináší zdroj financí pro ochranu, rekonstrukci a rozvoj kulturního a historického dědictví, může přispět k podpoře zaměstnanosti, je přímým zdrojem financí pro místní podnikatelský sektor a sektor služeb a tak pomáhá k hospodářskému rozvoji místa, posiluje pocit hrdosti, sounáležitosti a vlastní identity komunity nebo regionu, rozšiřuje kulturní horizonty a vzdělávání a celkově tak přispívá k místní podpoře kulturního dědictví. Na stále se zvyšující podíl kulturního turismu mají

samozřejmě velký vliv současné trendy v kulturní spotřebě a dovolených, jako jsou požadavky na aktivní trávení volného času, vzrůstající vliv dětí za způsob trávení prázdnin a vyšší výdaje domácností na kvalitní využití volného času (*Kesner 2005, 71-83*). Toho může archeologie využít a s rozmyslem tak vést veřejnost pomocí vhodně vybraných a prezentovaných lokalit ke vztahu k archeologickému dědictví a k archeologii samé. „Archeoturismem“ se dokonce ve své rozsáhlé diplomové práci v roce 2008 zabýval student Západočeské univerzity Martin Moravec, který se úspěšně pokusil teoreticky i prakticky zhodnotit možnosti využití archeologie pro cestovní ruch. Budoucnost archeoturistiky v Čechách spatřuje v zavádění nových metod popularizace archeologie a zdokonalování či přizpůsobování starších metodických postupů trendům moderní společnosti (*Moravec 2008, 123*). Samozřejmě nemůžeme pominout, že kulturní turismus má i své negativní dopady, těmi se však bude zabývat jedna z následujících podkapitol.

Jak již bylo naznačeno, veřejná archeologie má své uplatnění i v podnikatelské sféře. Podaří-li se archeologům přesvědčit soukromý podnikatelský subjekt k podpoře konkrétní památky či projektu, není to přínosem jen pro archeologii, ale také onen sponzor tím získá mnohé. Takováto podpora je pro něj totiž nejen reklamou, ale také zvyšuje jeho společenskou prestiž. S tímto je ale nutné přistupovat k danému subjektu již od začátku a cíleně ho informovat o výhodách jeho kladného přístupu.

Z výše uvedených faktů vidíme, že archeologie má velký společenský potenciál, který si ale musí uvědomit nejprve sami archeologové a následně o něm přesvědčit i širokou veřejnost.

2. 3. Krátká historie veřejné archeologie v České republice

Jak již uvádí název podkapitoly, máme-li se věnovat dějinám naší veřejné archeologie, nepůjde o rozsáhlý text. A to z toho důvodu, že archeologie se u nás začala orientovat na komunikaci s veřejností teprve kolem roku 2000 (*Tichý 2009, 2*). V tomto roce začal vycházet časopis (Re)konstrukce a experiment v archeologii, jehož cílem bylo podpořit rozvoj archeologického experimentu a rekonstrukcí u nás a dát autorům prostor pro publikaci a diskuzi (<http://www.zivaarcheologie.cz/CasopisZivaArcheologie.html>). V roce 2004 se tento časopis přejmenoval na Živou archeologii (s původním názvem v podtitulu) a začal se orientovat také na danou problematiku v zahraničí. Od roku 2008 se v něm objevila také samostatná sekce Public Archaeology, do níž jsou zařazeny příspěvky týkající se veřejné archeologie jak u nás, tak v zahraničí. V tomto časopise můžeme najít příspěvky mnoha

českých archeologů, kteří se tématem veřejné archeologie zabývají již dlouho. Z těch nejaktivnějších jmenujme Karla Sklenáře, Michala Bureše, Radomíra Tichého, Miroslava Popelku, či Miroslavu Šmolíkovou.

V letech 2005 a 2006 také vyšla čtyři čísla popularizačního časopisu *Archeologie*, který svým atraktivním provedením i obsahem upoutal řadu čtenářů. Po těchto číslech však časopis bohužel přestal vycházet. Důvody jeho zániku by jeho vydavatelka nerada zveřejňovala, ovšem nevylučuje jeho pokračování v budoucnu (*osobní sdělení*).

Důležitým počinem byly čtyři konference na téma „Archeologie – věc veřejná?“ v letech 2004-2007. Výstupem prvních dvou byly sborníky *Veřejná archeologie I a II* (Šmolíková – Bureš 2005; *Veřejná archeologie o. s. – Villa Nova Uhřetínov o. s. 2008*). Sborníky z dalších dvou konferencí však na své vydání zatím stále čekají. Sdružení *Veřejná archeologie o. s.* se v současné době zabývalo přípravou novely památkového zákona, do budoucna se ale chystá další konference (*osobní sdělení*).

Za posledních deset let výrazně narostl počet archeoparků, skanzenů a experimentálních center². Také muzea se začínají čím dál více ve své prezentační činnosti věnovat i tematickým akcím, workshopům a přednáškám³. Narůstá také zájem studentů, o tuto problematiku. Příkladem jsou například práce ze *Západočeské univerzity v Plzni - Archeologie pro nearcheology z roku 2004* (Bezděk 2004) a již výše zmiňovaná *Archeologie a turistický ruch* (Moravec 2008). V současné době také vzniká v Brně na Masarykově univerzitě práce Filipa Havlíčka s názvem „*Nové strategie popularizační činnosti v archeologii. Realizace archeologické popularizace na území města Boskovice a vyhodnocení jejího dopadu*“ a na Karlově univerzitě v Praze práce Lucie Laštkové „*Reflexe a popularizace archeologie v médiích*“. Ovšem nutno podotknout, že se u nás stále veřejné archeologii věnují spíše jednotlivci (Tichý 2009, 2), než že bychom mohli hovořit o organizovaném směru.

2. 4. Možná úskalí prezentace a popularizace archeologie

Každá činnost má svá pozitiva i negativa. Výjimkou není ani prezentace a popularizace archeologie. Takovou stinnou stránkou je například fakt, že se archeologové mohou při ochraně či prezentaci archeologických památek dostat do místních nebo regionálních politických sfér zájmů a tak se pohybovat na tenkém ledě politizovaného

² Podrobně viz podkapitola 3. 2. Archeoparky, archeoskanzeny a centra experimentální archeologie.

³ Podrobně viz podkapitola 3.1. Muzea.

prostředí (*Bureš 2005*, 38). Jednání za takových podmínek je vždy nesmírně náročné a může vést k ustupování z vlastních požadavků na úkor dané památky. Pro tyto situace však není možné stanovit nějaké univerzální řešení, ale spíše rozvíjet přesvědčovací metody a obecné povědomí o významu archeologických památek.

Dalším problémem jsou také komerční trendy. Ty na jedné straně pomáhají přilákat návštěvníky, na straně druhé však, pokud překročí míru nových impulzů, mohou vážně narušit autenticitu prostředí a fyzickou podstatu originálu, jež má být prezentován (*Gregorová 2008*, 41). Tomu lze předcházet pouze tím, že budeme brát v úvahu charakter každé jednotlivé lokality zvlášť a tomu přizpůsobovat danou prezentaci. Není totiž samozřejmě možné, aby se archeologie snažila vyhovět všem, mnohdy nereálným, požadavkům společnosti. Takový přístup pak může přerůst do nekritické oslavy každého zapojení se veřejnosti, bez ohledu na to, jaký kulturní, etický, či politický smysl má (*Merimman 2004a*, 7).

V jedné z předcházejících podkapitol byly uvedeny přínosy kulturního turismu. Ten však s sebou přináší i mnohá, leckdy neodstranitelná negativa. Nejde jen o samotné, mnohdy dokonce nezáměrné, poškozování a opotřebení památek turisty. Přílišnou popularizací místa dochází také ke komercializaci a vyprazdňování lokální kultury a tradic. Jak můžeme vidět zejména na středověkých památkách, jako jsou hrady, tvrze a zříceniny, často vlivem komercializace (jako jsou všudypřítomné stánky s občerstvením, suvenýry, nevhodné atrakce a „dobová“ představení, která však s konkrétní dobou mají společného pramálo) ztrácí místo svou autenticitu a historickou pravdivost. Palčivým problémem bývá často narušování životního stylu místních občanů hlukem či přílišným „zalidněním“ místa v sezóně a také vzrůstající polarizace mezi těmi, jimž turistický ruch přináší zisky a těmi, kteří z něj nemají žádný prospěch (*Kesner*, 71). Ovšem utajování míst s archeologickými památkami a zatajování nových objevů rozhodně není řešením. Rozumná a promyšlená ochrana památek a lokalit a jejich šetrná prezentace se jeví jako lepší varianta, než tajení kulturního dědictví lidem, kteří o něj mají zájem.

Pokud mluvíme o možných rizicích prezentace a popularizace archeologie, máme tím na mysli samozřejmě činnost odbornou, zaštiťovanou archeology. Pomyslnou hrozbou pro archeologii jsou totiž i takoví „popularizátoři“, jakým je například proslulý Erich von Däniken. Jeho kontroverzní teorie ohromily statisíce lidí po celém světě a mnozí z nich jim dokonce uvěřili. Archeologům z celého světa tak připadl nelehký úkol tyto teorie vyvracet a snažit se lidem vysvětlit, že to nejspíš nebyli mimozemšťané, kteří nám po sobě zanechali stopy v podobě monumentálních památek.

Všechna tato úskalí popularizace archeologie samozřejmě není možné odstranit, záleží však na každém z nás, zda tato rizika budeme schopni snižovat a vyvážit všemi výše popsanými pozitivy veřejné archeologie.

2. 5. Obraz archeologie v populární kultuře

Ať se nám to líbí nebo ne, současná populární kultura v různé míře ovlivňuje každého z nás. A i když si to možná neuvědomujeme, mnoho stereotypních představ o archeologii v naší společnosti pochází právě odsud. Díky filmům, jejichž hrdiny jsou Indiana Jones či Lara Croft, si mnoho lidí při představě archeologa vybaví odvážného a opáleného akčního hrdinu, jenž se beze strachu vrhá do temných hrobek plných havěti, aby z nich „zachránil“ (z pohledu archeologa spíše ukradl) třpytící se poklady minulosti. Jediný díl animovaného seriálu Mach a Šebestová z 80. let zase zapříčinil, že se čeští archeologové musejí dodnes potýkat s otázkou (minimálně od svých známých), zda v pravěku opravdu vařili mamuta v koprové omáčce. A našlo by se mnohem více podobných příkladů, kdy představy laiků o archeologii a pravěku pocházejí právě z populárních děl.

Zobrazení archeologů, archeologických výzkumů a pravěku ve filmech a televizi by tedy nemělo být samotnými archeology opomíjeno, protože tyto často chybné představy jsou důležitým prvkem veřejného vnímání našeho oboru. Touto problematikou se již zabývají britští a američtí badatelé, obraz archeologie v populární kultuře zkoumal například v roce 1997 David Day ve své knize *A treasure Hard to Attain: Images of Archaeology in Popular Film* či v roce 2001 Miles Russell v knize *Digging Holes in Popular Culture: Archaeology and Science Fiction* (viz literatura v Baxter 2002).

Archeologové by tedy neměli zůstat povzneseni svým věděním nad populární díla, ale naopak si jich všimnout a snažit se kriticky upozornit na nesprávné a mnohdy až nebezpečné zkreslení skutečnosti. Není totiž v silách laické veřejnosti si po každém shlédnutém filmu s archeologickou tematikou zjišťovat, v čem autoři z archeologických poznatků vycházeli a v čem se jí pouze inspirovali.

K tomu, proč je nezbytné, aby se sami vědci zabývali populárními díly, týkajícími se jejich oboru, se ve své knize *Pop History* výstižně vyjádřila historička umění Milena Bartlová: „Jedním ze stereotypů je představa, že největší část populární kultury, která nedostojí nárokům na umělecké dílo, není hodna toho, aby jí odborník věnoval svou pozornost. Charakter vztahu mezi vysokou a populární kulturou se totiž v posledních desetiletích proměňuje ruku v ruce s obecnější proměnou společenského charakteru kultury v éře

postmoderny. Donedávna (a v zemích bývalého sovětského bloku déle než jinde v Evropě) platil předpoklad, že vysoká kultura svou vnitřní uměleckou hodnotou automaticky pozvedne nekultivovanou většinu společnosti a pomůže jí tak přiblížit se žádoucímu vyššímu standardu vzdělanější menšiny. S definitivní demokratizací kultury v epoše elektronických médií se však ukázalo, že to automaticky nefunguje – široké vrstvy jsou zcela spokojeny se svou úrovní masové kultury a lidé nijak netouží vynakládat peníze, čas a úsilí na to, aby se přibližovali kulturní úrovni vzdělavců“ (*Bartlová 2003, 6-7*).

Problematika zkresení archeologie a minulosti v populárních dílech se však netýká jen filmů, seriálů či knih, ale také reklam. Jejich autoři si často vybírají motivy ze starověkých civilizací, jako jsou Egypt, Řecko a Řím, aby tak demonstrovali stálost, nadčasovost a hodnotu svých produktů. Vzácně se objevují i reklamy, zobrazující archeology při práci. Nesou nádech nebezpečí, objevování a exotiky (*Talalay 2004, 211*). Ani tyto reklamy bychom neměli přehlížet, protože nám ukazují další stereotypy, ovlivňující vnímání společnosti, a také odrážejí, stejně jako jiná populární díla, veřejné povědomí o minulosti a archeologii. Budeme-li tedy věnovat dostatečnou pozornost zobrazování archeologie v populární kultuře, dozvíme se mnohé o jejím vnímání společností.

2. 6. Archeologie a public relations

S pojmem *public relations* se dnes setkáváme stále častěji, stal se totiž nedílnou součástí komplexních postindustriálních společností a jeho uplatnění najdeme v široké řadě kontextů, jakými jsou politika, věda, zdravotnictví, umění, sport, zábava, volný čas, vzdělávání či obchod (*L'Etang 2009, 41*). Techniky a nástroje, jež *public relations* využívají, však mohou v mnohém pomoci i archeologii v jejím vztahu k veřejnosti.

Pro *public relations* (v doslovném překladu veřejné vztahy) se u nás a v německy hovořících zemích dříve užíval termín „práce s veřejností“, nyní se však odborná společnost v Evropě přiklání právě k anglosaskému pojmu *public relations* (dále jen PR). Ve světě je známo více jak tisíc jeho různých definic, z těch českých se však jako nejvhodnější jeví definice Václava Svobody: „PR jsou sociálně komunikační aktivitou. Jejím prostřednictvím působí organizace na vnitřní i vnější veřejnost se záměrem vytvářet a udržovat s ní pozitivní vztahy a dosáhnout tak mezi oběma vzájemného porozumění a důvěry.“ (*Svoboda 2006, 18*)

Abychom se mohli pokusit využít některé metody PR v archeologii, musíme si nejprve vysvětlit, jaké cíle PR sledují a jaké techniky zahrnují. Hlavní cíle PR se dají formulovat například těmito způsoby:

- získat podporu, pochopení veřejnosti pro poslání, budoucí akce nebo činnost organizace
- vyjadřovat zájmy organizace vůči veřejnosti
- přesvědčit cílovou skupinu o užitečnosti nebo důležitosti záměrů
- vyjednávat, komunikovat s veřejností
- vytvářet nebo zlepšovat image organizace
- sladit zájmy veřejnosti a organizace, zajistit vzájemné porozumění
- omezovat možnost vzájemných konfliktů a napětí
- upravovat politiku organizace, její postupy a akce, aby nebyly v rozporu s veřejným zájmem a s potřebami přežití organizace, resp. aby byly vzájemně prospěšné pro organizaci i veřejnost.

Vidíme tedy, že PR jsou cílevědomá, plánovaná a nepřetržitá snaha o vytvoření a udržení vzájemného porozumění mezi organizací a její veřejností (*Čepelka 1997, 20*).

Pro dosažení těchto cílů je však nutno dodržovat předem daný postup, který by vždy měl zahrnovat tyto čtyři fáze:

1. *Situační analýza* – vyhodnocení současného stavu situace uvnitř organizace, zjištění aktuálního postoje veřejnosti k organizaci, uvědomění si možných rizik
2. *Plánování* – syntéza situační analýzy jako východisko pro plánovací proces, stanovení perspektivních cílů, definování cílových skupin, stanovení komunikačních postupů
3. *Výkonná fáze* – působení na veřejnost pomocí nástrojů PR a dosahování daných cílů
4. *Vyhodnocení* – zhodnocení úspěšnosti (*Němec 1996, 122*)

Jak už bylo řečeno výše, základní činností PR je komunikace. Tu lze chápat jako *nadlinkovou* (ATL – above the line) a *podlinkovou* (BTL – below the line). Nadlinková komunikace zahrnuje klasickou reklamu, tedy veškeré přímé snahy zviditelnit organizaci. V případě archeologie jsou takovou nadlinkovou komunikací například upoutávky archeologických institucí na nové výstavy, přednášky a akce v celostátním či regionálním tisku, rádiích, televizi nebo na webových stránkách. Podlinkovou komunikací jsou pak různé články, rozhovory či pořady s archeologickou tematikou a také jednotlivé akce samotné. Kombinace nadlinkové a podlinkové komunikace by měla být samozřejmostí (*Svoboda 2006, 93*).

Z uvedené teorie komunikace je patrné, že PR využívá čtyři hlavní nástroje komunikace: tištěné prostředky, masmédia, osobní komunikaci a akce (*Čepelka 1997, 128*). *Tištěnými prostředky* máme na mysli letáky, plakáty, brožury, pozvánky, výroční zprávy a zpravodaje. Ty mohou využívat muzea, archeoparky i jednotlivé archeologické instituce. *Masmédia* poskytují v dnešní době nejširší možnosti. Archeologie může využít jak masmédia tištěná (jako jsou noviny, popularizační časopisy a literatura), tak také elektronická (regionální i celostátní rozhlas a televize, internet). *Osobní komunikace* a *akce* pak zprostředkovávají přímý kontakt mezi veřejností a samotnými archeology a mají tak největší potenciál zájemce skutečně upoutat, přesvědčit a ohromit.

Tyto nástroje PR může archeologie využívat pro různé účely, jež je možné rozdělit podle Michala Bureše (*Bureš 2003*) do čtyř úrovní:

1. *Zveřejnění informace* – to je možno provést jak prostřednictvím médií (tisková zpráva, televize, rozhlas), tak také v terénu (dny otevřených dveří, informační letáky u výzkumu, informační nástěnky, prohlídky s průvodcem, organizované exkurze s výkladem, naučné stezky). Informace by měly být pokud možno co nejobjektivnější, interpretace střídme a jazyk sdělení informativní, nikoliv narativní, tón oznamovací – tím se informace liší od popularizace. Sem náleží také klasické expozice a výstavy, jak v muzeu, tak na lokalitě či na obecním úřadě.
2. *Vzdělávání* – to se odlišuje od informování tím, že předpokládá aktivní úlohu obou zúčastněných stran. Mělo by zahrnovat verbální vizuální informace. Patří sem například přednáškové cykly, letní školy, tematické kurzy či muzejní programy.
3. *Popularizace* – od prvních dvou úrovní se liší tím, že musí přitahovat i toho, kdo se apriori nechce vzdělávat, ani nechce získávat nové informace. Její formy tedy musí být atraktivnější a hlavně zábavnější. Do popularizace lze zahrnout širokou škálu aktivit, jako je tvorba popularizační literatury, časopisů a pořadů, navštěvování škol archeology či například konání zážitkových prezentací (dny pravěkých technologií v archeoparcích, účast veřejnosti na rekonstrukcích archeologických památek či workshopy v muzeích). Zde však existuje stálý konflikt mezi tím, co by mělo být sděleno a tím, co chce být slyšeno – mezi zábavou a vzděláním.
4. *Vztah ke klientům* – to jsou právě pojednáváné public relations. Můžeme rozlišit dvě skupiny klientů: jednak společnost jako celek, jemuž je archeologie

prospěšná⁴, jednak stavebníci, kteří s archeologií přicházejí do styku sice nedobrovolně, ale nevyhnutelně. Protože je to často právě druhá zmiňovaná skupina, která hradí výzkumy, měli by archeologové věnovat pozornost i jí, i když se tím ocitají na pomezí komerčního světa⁵.

Tato práce se zaměřuje na vztah vědního oboru s veřejností a proto je nutné pracovat s některými poznatky z oblasti PR. Stěžejní je například čtyřfázový postup k dosažení konkrétních cílů. Zde budou provedeny jeho první dva kroky, tedy situační analýza, která vyhodnotí současný vztah české archeologie a veřejnosti, a na základě této analýzy následné plánování dlouhodobých cílů, kterých je nutno dosáhnout a také prostředků k jejich dosažení. Tento postup je nezbytný, neboť v České republice zatím chybí jednotná koncepce „archeologických public relations“. Její vytvoření by tak mohlo pomoci zájemcům z řad odborníků rychle se zorientovat v dané problematice a zapojit se tak efektivně do zlepšování dané situace.

⁴ Viz podkapitola 2. 2. Prezentace archeologie a její smysl.

⁵ Viz podkapitola 2. 4. Možná úskalí prezentace a popularizace archeologie.

3. ANALÝZA SITUACE V ČESKÉ REPUBLICE

3. 1. Muzea

„Víš, úspěch muzea se neměří počtem návštěvníků, kteří tam přijdou, ale množstvím těch, kterým návštěva něco dala. Neměří se počtem vystavených předmětů, ale věcmi, které návštěvníci vnímali v jejich souvislostech. Neměří se svým rozsahem, ale prostory, které může veřejnost navštívit a mít z nich prospěch. To je muzeum. Jinak jsou to jen jakási ‚kulturní jatka‘“. (Georges Henri Rivière⁶)

3. 1. 1. Úloha muzea v dnešní společnosti

Když se řekne muzeum, mnohým lidem se vybaví vznešená historická budova, do které se chodí jednou za čas v neděli obdivovat v tichosti historické artefakty za skleněnými vitrínami. Ovšem tento koncept muzea je již překonán. Jak uvedl v roce 1997 muzeolog Josef Beneš, „muzeum už nechce být jen uměleckým salonem k obdivu esteticky působivých artefaktů, ani honosným chrámem umění a věd, v němž se člověk pohybuje v tichém obdivu; nechce být školou, kde se vtloukají do hlavy poznatky; nemá být ani efektním, návštěvníka šokujícím prostředím, kde jde víc o efekty, než o podstatu sdělování. Současným trendem je fórum, kde jde o dialog s věcmi, o objevování relací člověka ke světu přírodnímu i lidskému, o prožívání kvalit s osobní participací tvořivého člověka, nikoli pouze pasivně procházejícího pasanta. Celé prostředí má návštěvníka zaujmout, získat, ovlivnit daným programem asi tak, jak to činí divadlo s návštěvníkem, který je po dobu představení zaujat programem a nemyslí na nic jiného.“ (Beneš 1997, 88)

Mezinárodní rada muzeí (ICOM) definuje muzea jako stálé nevýdělečné instituce ve službách společnosti a jejího rozvoje, otevřené veřejnosti, které získávají, uchovávají, zprostředkují a vystavují hmotné i nehmotné doklady o člověku a jeho prostředí za účelem studia, výchovy, vzdělávání a potěšení (http://www.cz-icom.cz/eticky_kodex_ICOM.pdf). Avšak popsat smysl těchto institucí ve společnosti, která má problém s hledáním smyslu vlastní existence, není jednoduché a už vůbec to není záležitost, která by se dala vystihnout jednou definicí.

Jakou roli tedy muzea v dnešní společnosti hrají? Jejich významná úloha spočívá v tom, že jsou prostředkem pro vytváření veřejného pojmu o minulosti. Umožňují svým návštěvníkům pohlédnout na minulost novým způsobem, vcítit se do ní a poučit se z ní. Mají také tu moc přispět k identifikaci místní komunity s místem, prostředím a historií lokality, v níž občané žijí (Jírový 2003, 138). Muzea totiž přispívají k poznávání místního regionu, neboť prostřednictvím svých sbírek vydávají svědectví o jevech, faktech a osobnostech, které

⁶ Viz Bernard-Fabre 2003.

určovali běh života daného regionu v minulých dobách a mají tak nepochybný vliv i na život současný (Vavrdová 2009, 38). Zábavnou formou volnočasové aktivity tak muzea dokáží přispět jak k individuálnímu obohacení návštěvníků, tak také k rozvoji celé společnosti.

Má-li muzeum plnit výše zmiňované funkce dobře, musí také zohledňovat přání a očekávání svých návštěvníků. Ty mohou pracovníci muzea zjišťovat pomocí dotazníků či osobních rozhovorů a na jejich základě tak stále zlepšovat své expozice a programy. Ovšem muzeum svým návštěvníkům nemůže samozřejmě vyhovět ve všem. Dnešní konzumní způsob života zásadně ovlivňuje také požadavky lidí na kulturu. Často očekávají ohromující a nákladné expozice a multimediální výstavy, a jejich obsah už pak pro ně zůstává podružný. Muzejní pracovníci se tak musí pohybovat mezi dvěma krajními body: mezi kulturou a komercí (Vogt 2001, 15). Jsou tak nuceni zohledňovat nejen požadavky na kvalitní, obsahově hodnotné a propracované expozice, ale také se snažit muzeum učinit co nejatraktivnější a získávat tolik potřebné finanční prostředky. Slovy Karla Sklenáře: „nebát se v době mediální expanze vést zápas o návštěvníka-zákazníka, bez panického strachu z ‚vulgarizace vědy‘ a bez újmy na odborné kvalitě a vkusu“ (Sklenář 1998, 27), nebývá snadné.

Nezpochybnitelnou úlohu hrají muzea také v nenásilném vzdělávání dětí. Mohou školám nabízet výukové programy⁷, přednášky či pracovní semináře k připravovaným výstavám či k tematickým částem expozice (ať už v muzeu nebo přímo ve školách), mohou vytvářet metodické materiály pro učitele, případně didaktické listy pro žáky nebo organizovat soutěže v historických vědomostech zaměřených na region, čímž stimulují výzkumné aktivity žáků a studentů (Brabcová 2003b, 296) a podporují jejich sociální interakci.

Archeologie tak má jedinečnou možnost se skrz muzeum dostat lidem takzvaně „pod kůži“ a vést je již od dětského věku ke vztahu ke kulturnímu dědictví a k archeologii samotné.

3. 1. 2. Zapojení veřejnosti do muzejního života

Muzea již dnes nemohou spoléhat na tradiční způsob prezentace, který se již přežil a vyčerpal. Musí svým návštěvníkům nabídnout mnohem víc, než jen zasklené předměty s popisky. Musí je vtáhnout a přesvědčit k tomu, aby se do muzea opakovaně vraceli a vytvořili si k němu vztah. Toho lze dosáhnout pouze tak, že umožní lidem v muzeu nejen se něco naučit, ale také něco prožít. Pro takový typ muzeí použila Eilean Hooper-Greenhill⁸ termín *postmuzeum*, který je kontrastem ke klasickým modernistickým muzeím minulého

⁷ Viz podkapitola 3. 1. 2. Zapojení veřejnosti do muzejního života.

⁸ Eilean Hooper-Greenhill – emeritní profesorka muzeologie na univerzitě v Leicesteru.

století. Podstatou postmuzea je totiž spíše proces zážitků, než jen „pouhá“ návštěva budovy (Keene 2004, 188).

Tomu, proč lidé muzeum navštěvují, se ve své práci „Staying Away: Why People choose not to Visit Museum“ věnovala na počátku 80.let minulého století americká muzeoložka Marilyn Hoodová (viz literatura Kesner 2005). Na základě rozsáhlého průzkumu mezi návštěvníky identifikovala šest typů hodnot a přínosů, které lidé v muzeu nacházejí:

1. být s lidmi
2. dělat něco užitečného
3. cítit se v daném prostředí pohodlně a uvolněně
4. mít příležitost zaznamenat nové prožitky
5. mít příležitost k učení
6. být aktivním účastníkem

Na tomto základě tedy můžeme rozdělit typy muzejních prožitků na rekreační, společenské, vzdělávací, estetické (vizuální a smyslové) a oslavné (Kesner 2005, 117).

K tomu, aby lidé muzeum navštěvovali, však nestačí pouze jejich povědomí o možnostech muzejních prožitků. Samotné muzeum musí své návštěvníky přesvědčit, aby přišli a zapojili se dalších muzejních aktivit. Toho lze docílit pouze v případě, že pracovníci muzea reflektují současné vzdělávací teorie a způsoby komunikace a uplatňují je při přípravě výstav a programů, získávají zpětné vazby od svých uživatelů a berou je v úvahu, ví, kdo jsou jeho návštěvníci, rozumí potřebám a zálibám různých skupin obyvatelstva, budují dlouhodobý a důvěryhodný vztah se všemi vrstvami v místním společenství a snaží se o to, aby komunita byla zastoupena v radě muzea a společnosti přátel muzea (Brabcová 2003c, 38). Důležitým aspektem je také snaha o komunikaci s lidmi, kteří zatím o návštěvě muzea neuvažovali a také s tou částí populace, která se, ať už z etnických či sociálních důvodů cítí být ze společnosti vyloučena (Merimman 2004b, 96).

Archeologie má tu výhodu, že díky své značné orientaci na artefakty může návštěvníky do muzea přitáhnout skrze ně. Digitalizace a zpřístupňování sbírek online na muzejních webech dnes již není ničím neobvyklým a má velký potenciál oslovit tak značné množství lidí. Kurátoři archeologických sbírek také mohou na webových stránkách informovat o dalších aktivitách muzea, jako jsou archeologické výzkumy, dny otevřených sond a ve spolupráci s nejbližšími archeoparky také o jejich akcích. Tímto se bude muzeum na veřejnosti prezentovat jako živoucí instituce, která má lidem mnoho co nabídnout.

Návštěvníci se s muzeem mnohem více „sžijí“, budou-li mít možnost nahlédnout do jeho zákulisí. Jak na webových stránkách, tak také při prohlídkách v muzeu by měli mít možnost dozvědět se, jak muzeum pečuje o sbírky, kde jsou uloženy, jaké je znění zákona o památkové péči a o ochraně archeologického dědictví, jaká je aktuální legislativa, ošetřující práci s detektory apod. Návštěvníci také rozhodně ocení možnost komentované prohlídky depozitářů a konzervačních dílen, kde si budou moci artefakty nejen osahat, ale také interpretovat a nahlédnout tak do procesu archeologovy práce. Muzeum se tak stane společensky aktivním a tím vlastně propaguje samo sebe (*Merimman 2004b, 95*).

Pro upoutání a zapojení návštěvníků do dalších programů jsou však stěžejní expozice. Jejich úkolem je vytvořit takové prostředí, které podporuje návštěvníka v jeho interakci s exponáty a mobilizuje jeho vlastní interpretační schopnosti (*Kesner 2005, 172*). S využitím multimediálních technologií, které mohou být nápomocny v rekonstrukci vystavované skutečnosti, může celá expozice ožít a vtáhnout diváka do minulosti. Nezbytností v takovéto expozici je však příběh, který je návštěvníkovi vyprávěn a provází ho od začátku až do konce, poskytuje mu pocit sounáležitosti a nutí ho klást si otázky, na něž v expozici hledá odpověď. Samotní autoři expozic tu pak vystupují jako prostředníci mezi hmotnými pozůstatky minulých společností a společností dnešní a měli by proto s návštěvníkem srozumitelnou formou komunikovat (*Skeates 2002, 209*). Způsobů, jakými to lze činit existuje celá řada, od prostých popisků přes informační tabule až po multimediální dotyková zařízení⁹. Účelem této komunikace však není dokázat návštěvníkovi, co všechno autor expozice o dané problematice ví, ale srozumitelným způsobem ji návštěvníkovi vysvětlit a přimět ho k tomu, aby se nad ní zamyslel a případně se z ní poučil. Takováto expozice poskytuje návštěvníkům pocit, že ji pouze neshlédli, ale prožili.

Na expozice pak mohou navazovat konkrétní programy, do kterých se může zapojit široká veřejnost. Může se jednat o edukační programy pro školy, besedy, přednášky, komentované prohlídky či workshopy¹⁰. V nich návštěvníci mohou zužitkovat či rozšířit poznatky získané při prohlídce expozice, zkusit si nové zajímavé činnosti, získat nové kontakty a prohloubit tak svůj vztah k muzeu a historii. Zajímavým propojením archeologie a muzejnictví může být například program, v jehož rámci se mohou návštěvníci v jednom dni zúčastnit archeologického výzkumu, následně si zkusit artefakty ošetřit a interpretovat a poté i zařadit do evidence sbírek a navrhnout možnosti jeho využití v expozici (*Hauptman Wahlgren*

⁹ Problematika muzejních textů má i u nás rozsáhlou teoretickou základnu a existuje k ní množství literatury (viz např. Josef Beneš: *Základy muzeologie*, v zahraničí pak např. Paulette McMannus: *Archaeological Display and the Public*).

¹⁰ Konkrétní příklady budou uvedeny v následující podkapitole.

– *Svanberg 2008, 242*). Tak pochopí, čím musí předměty projít, než se dostanou až před oči návštěvníků a toto „prozření“ může u mnohých zvýšit pocit sounáležitosti s muzeem a touhu se do něj znovu vracet.

Každé muzeum si takovouto promyšlenou strategií může vybudovat svou pevnou pozici ve společnosti a získat tak své stále návštěvníky, kteří se budou s radostí vracet na pravidelné aktualizované muzejní programy a nové expozice a výstavy. Efektivní regionální sebe prezentací a propagací v turistických průvodcích a serverech pak může upoutat také pozornost návštěvníků z větší vzdálenosti a poskytnout tak mnoha lidem šanci trávit volný čas zajímavým a smysluplným způsobem (*Jacobs 2001, 114*).

3. 1. 3. Vybrané muzejní programy v České republice

V poslední době můžeme na našem území pozorovat stále se zvyšující snahu o rozšíření veřejného působení současných regionálních a městských muzeí. To dokládají zajímavé muzejní projekty, objevivší se s počátkem 21. století¹¹.

Jedním z nich je také *Brána muzea otevřená*. Tento program vznikl v Nadaci Open Society Fund a probíhal v letech 1997-2000 po celé České republice. Jeho cílem bylo nalézt model fungování muzeí ve dvou hlavních oblastech: rozvíjení vzdělávací funkce muzea a vytváření vztahu muzea a místního společenství a s tím související působení muzea v rámci občanské společnosti. Program se zaměřil na čtyři klíčové oblasti, a to na výchovu uměním, vzdělávací programy vztahující se k historii a na objektové a komunitní učení. Během trvání programu vzniklo a bylo podpořeno 250 projektů, na nichž pracovalo 40 pracovníků muzeí a galerií České republiky, zájem odborné veřejnosti o zapojení se byl tedy značný. Zúčastnění pracovníci muzeí byli motivováni k práci s veřejností, zaujímali mimo profesionálních i občanské postoje a cítili tak zodpovědnost za místní společenství (*Brabcová 2003a, 14-16*).

V rámci programu *Brána muzea otevřená* vzniklo také sedm projektů prezentujících archeologii: ve spolupráci Městského muzea a galerie Polička a centra experimentální archeologie Villa Nova Uhřetínov programy Muzeum a škola – interaktivní výstavy o pravěku a středověku a Cesta do středověku – přijeli k nám husité; přímo v centru Villa Nova Uhřetínov programy Okno do minulosti a Metalurgie železa; ve Středočeském muzeu v Rožtokách u Prahy program Hledání minulosti; v Muzeu města Ústí nad Labem program Pravěká vesnice a v Západočeském institutu pro ochranu a dokumentaci památek v Plzni probíhaly Dny otevřených sond. Všechny tyto projekty se snažily přiblížit návštěvníkům (především žákům

¹¹ Vzhledem k tématu práce zde budou prezentovány pouze ty, které se týkají také archeologie.

základních škol) dějepisné učivo přístupnou a zábavnou formou s využitím pravěkých a středověkých artefaktů. Návštěvníci měli možnost se všech předmětů dotýkat a pracovat s nimi a tak prohlubovat svůj vztah k muzeu, k nestarším dějinám lidstva, ke vzdělávání i k lidské práci.

Asi nejzajímavější z těchto projektů bylo Hledání minulosti ve Středočeském muzeu v Roztokách u Prahy. Jednalo se o doprovodný program ke stálé expozici Cesta pravěkem k českému státu. V této expozici se návštěvník nejprve seznámil s pracovními metodami archeologů, od příprav terénních prací až po zpracování nálezů. Dále procházel úseky od doby kamenné až po příchod prvních Slovanů, jež byly prezentovány především velkými modely stavebních objektů, figurínami s rekonstrukcemi oděvů i funkčními pracovními nástroji. Po skončení prohlídky se mohl návštěvník zapojit do interaktivní hry Hledání minulosti, kde si mohl na vlastní kůži vyzkoušet práci archeologů i konzervátorů. Hra byla určena dětem i dospělým a přinášela jim nezapomenutelné zážitky z učení a z objevování historie. Celá expozice však byla zničena povodní v roce 2002 a bohužel už znovu nedošlo k jejímu obnovení (*Brabcová 2003b*, 364-365).

V Národním muzeu v současné době vzniká tříletý projekt s názvem *Archeologie na dosah. Edukace a prezentace archeologického kulturního dědictví*. Jak název napovídá, jeho hlavním cílem je vytvoření metodiky edukace a prezentace archeologického kulturního dědictví na základě muzejních sbírek a následné využití této metodiky v praxi nejen v rámci Národního muzea, ale později také v ostatních muzeích, která o ni budou jevit zájem. Nyní je projekt zatím ve fázi příprav, během následujících měsíců (jaro 2012) by ale mělo již dojít k realizaci prvních etap.

Projekt bude koncipován v následujících úrovních¹²:

- a) Hlavním cílem bude vytvoření ideové základny včetně metodiky, jak prezentovat archeologii a pravěké a starověké dějiny veřejnosti, a obohacovat její povědomí o významném postavení našich oblastí v prehistorických obdobích prostřednictvím muzejních sbírek, a vytvářet tak pozitivní vztah ke kulturnímu dědictví.
- b) V druhé rovině bude realizován modelový muzejní vzdělávací program zaměřený na archeologické kulturní dědictví na základě principů objektového učení a interaktivního přístupu k různým věkovým a sociálním skupinám návštěvníků.

Konkrétní výstupy projektu mají být následující:

¹² Za poskytnuté informace k tomuto projektu děkuji PhDr. Jarmile Valentové.

1. Realizace interaktivní a haptické výstavy *Ve stínu Olympu*. Kritický odborný katalog k výstavě. Doprovodné programy pro návštěvníky. Návštěvnické průzkumy v průběhu výstavy. Experimenty zjišťující chování návštěvníka a jeho reakce. Vyhodnocení.
2. Organizace workshopu pro muzejní pracovníky, pedagogy a volnočasové pedagogy.
3. Realizace muzejního vzdělávacího programu pro širokou veřejnost, s důrazem na různé věkové a sociální skupiny návštěvníků.
4. Vybudování základny pro objektové a experimentální učení (mobilní interaktivní učebna, archeologické vzdělávací sady - kufříky, jejich regionální varianty, muzejní půjčovna, spolupráce s archeologickými skanzeny, e-learning).
5. Webový portál věnovaný popularizaci a prezentaci archeologie a dědictví pravěku a starověku, prezentující výstupy projektu a sloužící jako základna pro obousměrnou online komunikaci se školami a širokou veřejností.
6. Metodika prezentace a edukace archeologie a pravěkých a starověkých dějin prostřednictvím muzejních sbírek vytvořená na základě výsledků předchozích etap projektu.

Z uvedených informací je patrné, že projekt *Archeologie na dosah* má značné ambice výraznou měrou přispět ke zlepšení vztahu archeologie a veřejnosti v České republice. Pokud by se všechny etapy projektu podařily zrealizovat podle očekávání, získali bychom nejen tolik potřebné informace o tom, jak je veřejnost schopna vnímat archeologii a archeologické expozice, ale také by se zvýšila informovanost veřejnosti o tom, co všechno je jí schopna archeologie nabídnout.

V Muzeu hlavního města Prahy vznikly před sedmi lety archeologické programy pro školu a veřejnost (<http://www.muzeumprahy.cz/programy/programy-pro-skoly/hlavni-budova-muzea>). Jde o čtyři tematické pořady, v nichž se žáci základních škol či rodiny s dětmi mohou seznámit s archeologií a vyzkoušet si mnoho nových činností, od pravěkých technologií až po práci archeologů. Každý z pořadů je zahájen zhruba půlhodinovou prezentací, kdy muzejní pracovník¹³ představí návštěvníkům dané téma a s pomocí projekce je uvede do problematiky. V následující hodině si návštěvníci mohou na několika stanovištích sami zkusit činnosti, týkající se daného tématu. Na každém stanovišti je přítomen asistent, většinou student pedagogiky, který návštěvníkům činnost vysvětlí a případně jim s ní pomůže.

Každý program se opakuje pravidelně dvakrát do roka. Každé pololetí zahajuje program *Seznamte se s archeologií*, kde se návštěvníci dozvědí, co je to archeologický výzkum, proč a jak probíhá, jak se nálezy určují a datují a co se s nimi děje po výzkumu.

¹³ V současnosti Mgr. Veronika Klimešová, před ní Mgr. Linda Pilařová.

Tento program jako jediný probíhá pouze 45 minut a během něj si návštěvníci mohou prohlédnout a „osahat“ originální pravěké artefakty. Značné stáří pravěkých nálezů totiž samo o sobě působí na laiky, obzvláště na děti, ohromujícím dojmem. Dalším programem je Výprava za Kelty, kde je návštěvníkům vysvětleno, kdo byli Keltové, jak žili, co uměli a proč jsou pro nás důležití. Poté si každý může vyzkoušet několik činností, které byly běžnou součástí keltského života, jako je mletí obilí na žernovu, stříhání ovčáckými nůžkami, manipulace se zbraněmi či ražba mincí. To je velice efektní, protože si návštěvníci mohou minci, kterou si „vyrazili“ do hlíny, odnést s sebou domů, a tak si vzpomínku na zážitek uchovat mnohem déle. Podobným způsobem probíhají i následující dva programy, Oděv našich předků a Škola mladých archeologů, kde si opět návštěvník může po krátké přednášce vyzkoušet činnosti, jako je tkaní a předení, rekonstrukce pravěkých nádob, terénní dokumentace hrobu, určování stáří keramiky a další.

Na základě osobního pozorování autorky této práce¹⁴ je možno říci, že tento typ programu má pro děti velice pozitivní přínos. Projevují značné nadšení, mohou-li se sami dotýkat muzejních exponátů a díky možnosti vyzkoušet si neobvyklé činnosti se tak učí nejen o způsobu života v minulosti, ale také rukodělné práci (příloha 2). V příjemném a přátelském prostředí muzea se nebojí více komunikovat ani klást vlastní otázky a tak získávají vědomosti a zážitky pro ně velice přijatelnou formou¹⁵.

3. 1. 5. Zhodnocení archeologických programů Muzea hlavního města Prahy jejich účastníky

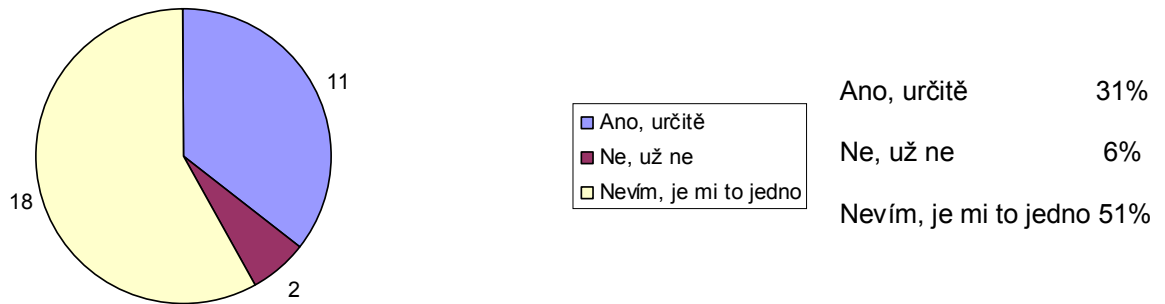
Abychom měli představu, jak mohou muzejní programy působit na své návštěvníky, byl mezi žáky dvou šestých tříd, jež se zúčastnily archeologických programů v Muzeu hlavního města Prahy, proveden drobný průzkum. Pro získání údajů byl zvolen standardizovaný postup dotazníkového šetření, který obsahoval tři uzavřené (*Herzman – Novák – Pecáková 1995*) otázky (tzn. výběr z několika odpovědí) a jednu otevřenou (tzn. vlastní formulace odpovědi). Obě třídy se zúčastnily programu Škola mladých archeologů a Výprava za Kelty, jejich školám však byla přislíbena anonymita odpovědí, proto zde nebudou uvedeny.

¹⁴ Za poskytnuté informace a možnost navštěvovat tyto programy děkuji Mgr. Veronice Klimešové.

¹⁵ Zpětná vazba a zhodnocení programu samotnými dětmi bude zpracováno v podkapitole 3. 1. 5. Zhodnocení archeologických programů Muzea hlavního města Prahy jejich účastníky.

První otázka zněla: „Chtěli byste se zúčastnit znovu podobného programu?“

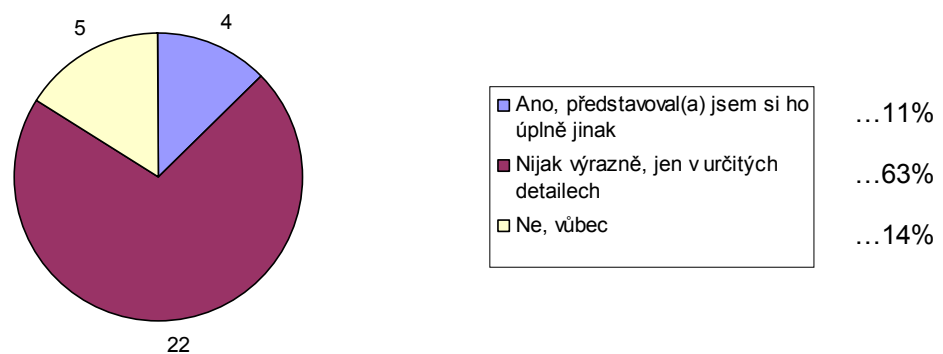
Odpovědi byly následující:

Obr. 1: Zájem účastníků o další návštěvu programu

Vidíme, že třetina žáků projevila zájem o návštěvu dalšího programu a pouhých 6% program nezaujal natolik, aby ho chtěli navštívit znovu. Celá polovina žáků pak projevila nerozhodnost a lhostejnost. Musíme si ovšem uvědomit, v jakém období vývoje osobnosti se nacházejí žáci šestých tříd. Je to období počátku puberty, objevují se první projevy vzdoru a osvobodování se od autorit. Proto bývá někdy těžké děti v tomto věku zaujmout, a i v případě, že se to podaří, mnoho z nich zájem raději nepřizná. V odpovědích na tuto otázku musíme tedy brát jako signifikantní údaj, že jen dva žáky program rozhodně nezaujal.

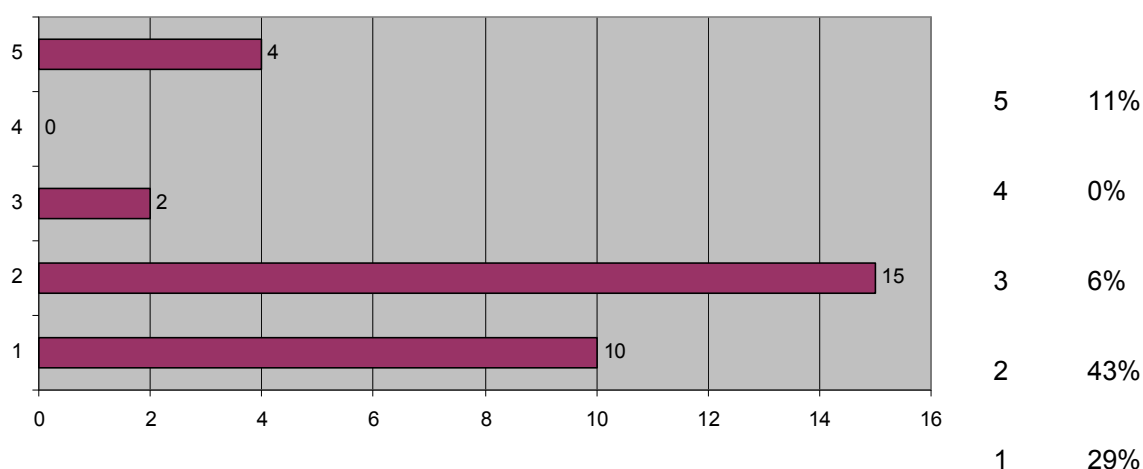
Druhá otázka se týkala vlivu programů na dětské vnímání nejhlubší minulosti: „Změnila návštěva programu Váš pohled na život v pravěku?“

Obr. 2: Vliv programu na představy účastníků o pravěku

Z odpovědí na tuto otázku vidíme, že 11% žáků program ukázal zcela jiný pohled na období pravěku, než jaký měli dosud, a 63% ujasnil a pozměnil určité detaily v jejich představách. To je pozitivní jev, protože jedním z cílů těchto programů je právě představit žákům život v dobách minulých takovým způsobem, jakým jim to školní výuka neumožní.

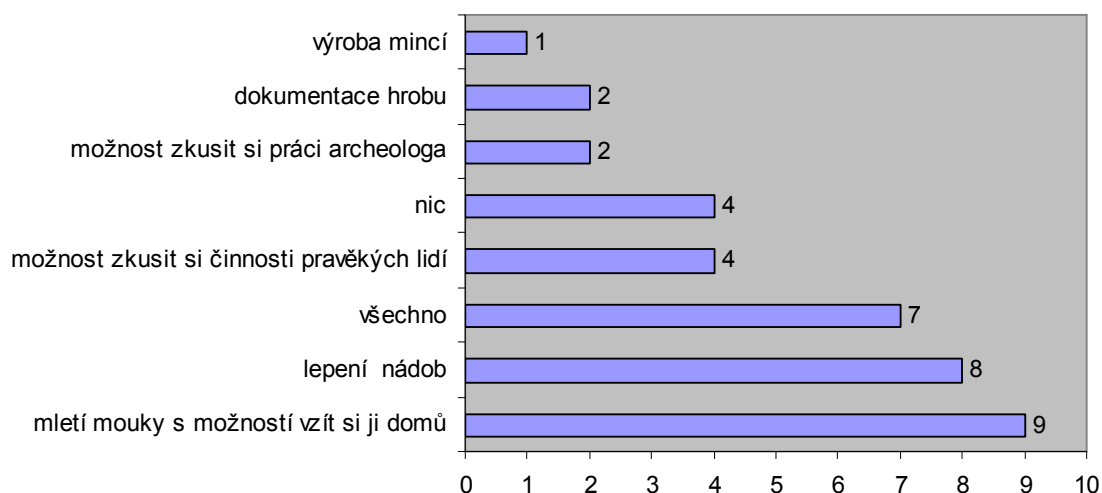
Otázka třetí získat hodnocení programů: **„Ohodnoťte známkou jako ve škole (1-5), jak moc se Vám programy líbily.“**

Obr. 3: Hodnocení programu známkou

Z tohoto hodnocení vidíme, že celkově žáci zhodnotili program výborně až velmi dobře. Je však těžké rozhodnout, zda se oněm 11% žáků, kteří hodnotili nejhorší známkou, program opravdu tolik nelíbil či zda je to klasický projev vzdoru, o němž jsme se zmiňovali u první otázky.

Poslední otázka se žáků tázala: **„Co konkrétně se Vám na programu líbilo nejvíce?“** Tato otázka byla otevřená, žáci tedy mohli do odpovědi napsat cokoli. Činnosti, které je zaujaly nejvíce, se objevovaly v následující míře:

Obr. 4: Nejatraktivnější činnosti z pohledu žáků

Z grafu vidíme, že největší zájem u žáků vyvolalo mletí mouky na žernovu a to, že si ji po programu mohli odnést domů. Mohlo by se zdát, že právě možnost přinést si něco domů je to, co žáci na této činnosti ocenili nejvíce, avšak vlastnoručně vyrobenou minci si také odnesli a pouze jeden z dotázaných tuto činnost uvedl jako nejvíce atraktivní. Musíme tedy konstatovat¹⁶, že výroba vlastní mouky děti nějakým způsobem fascinuje. Čtyři žáci také ocenili možnost provádět některé činnosti, které konali lidé v pravěku. To je jedním z důležitých aspektů takovýchto programů, protože nejen že jejich účastníci díky nim nahlédnou do minulých období, ale také se na několik okamžiků do nich pomocí různých činností pokusí vcítit, čímž jim mohou lépe porozumět. Žáky také zaujalo lepení nádob, dokumentace hrobu a celkově možnost vyzkoušet si práci archeologů. Při těchto neobvyklých činnostech se nejen dozívají informace o tom, jaké metody archeologie využívá, ale také si zkouší vlastní zručnost a rozvíjejí kolektivní práci. Samozřejmě se také objevilo několik odpovědí, že žáky nezaujalo nic, nebo že se jim na programu nejvíce líbilo to, že po něm šli do „mekáče“. S těmito reakcemi ovšem musíme u dětí v tomto věku počítat.

Celkově se však zhodnocení programu účastníky, s přihlédnutím k jejich věku, jeví jako kladné.

¹⁶ A to nejen na základě tohoto průzkumu, ale také podle reakcí jiných žáků na praktické hodiny výuky pravěku na gymnáziu v Domažlicích, která je popsána v podkapitole 3. 3. 2. Praktická výuka pravěku ve škole a její přínos.

3. 1. 5. Průzkum českých muzeí

Poměrně podrobný průzkum českých archeologických muzejních expozic publikoval v roce 2000 v Archeologických rozhledech Václav Matoušek (*Matoušek 2000*). V průběhu let 1997-1999 navštívil celkem 35 stálých archeologických expozic, aby mohl vyhodnotit, jak se v nich odráží současná koncepce studia pravěku a středověku. Na základě hodnocení formy, chronologického záběru, prostorového rozsahu, ideového záměru a doby vzniku expozic dospěl k závěru, že většina zkoumaných expozic se stále drží klasického chronologicko-typologického paradigmatu z 2. poloviny minulého století, své těžiště klade do období zemědělského pravěku a jejich formální stránka povětšinou převažuje tu obsahovou. Tato situace se za uplynulých 12 let jistě proměnila, ovšem jak uvidíme v následujících odstavcích, ne všechna muzea stihla za tu dobu ony původní expozice nahradit novými.

Zhodnotit vývoj všech 35 archeologických expozic zkoumaných Václavem Matouškem není bohužel v možnostech této diplomové práce, ale abychom si mohli udělat alespoň základní představu, co z oblasti archeologie nabízí česká muzea veřejnosti, byl mezi několika z nich proveden menší průzkum. Jeho úkolem bylo zjistit, jakým způsobem muzea sama sebe prezentují, jak stará je jejich archeologická expozice a zda pořádají i krátkodobé výstavy s archeologickou tematikou, kolik lidí muzeum ročně navštíví, zda pořádají pro veřejnost tematické archeologické akce a zda vydávají publikace, v nichž se archeologie objevuje.

Podle adresáře, jenž můžeme najít na stránkách Asociace muzeí a galerií ČR (<http://www.cz-museums.cz/adresar/>) bylo náhodně vybráno celkem 30 muzeí, které mají ve svém oborovém zaměření také archeologii. Do těchto muzeí byl odeslán email s pěti konkrétními otázkami. Odpovědi se vrátilo celkem 17 (57%), a to z následujících muzeí: Moravské zemské muzeum, Regionální muzeum Chrudim, Ostravské muzeum, Vlastivědné muzeum Olomouc, Oblastní muzeum Praha – východ, Městské muzeum Čelákovice, Oblastní muzeum Most, Muzeum Českého ráje Turnov, Muzeum Cheb, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Muzeum hlavního města Prahy, Regionální muzeum Český Krumlov, Jihomoravské muzeum ve Znojmě, Regionální muzeum Jičín, Muzeum Prostějovska, Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod a Slovácké muzeum v Uherském Hradišti¹⁷.

První otázka zněla: „**Jakým způsobem o sobě muzeum dává vědět? Jak informuje o nových výstavách a akcích? Která média k tomu využívá?**“ Všechna muzea ve svých odpovědích uváděla klasické způsoby, jako jsou plakáty, letáčky, regionální i celostátní (v

¹⁷ V dalším rozboru již nebudu jmenovitě uvádět, které muzeum uvedlo kterou informaci, protože cílem této podkapitoly není porovnávání jednotlivých institucí mezi sebou, ale nastínění celkové situace.

závislosti na významu prezentovaného sdělení) tisk a rádio a vlastní webové stránky. Sedm odpovědí uvádělo jako způsob sebe prezentace také upoutávky v regionální i celostátní televizi, tři muzea o sobě dávají vědět také v infocentrech a na informačních webových portálech kraje, dvě muzea mají vlastní profil na sociální síti Facebook¹⁸ a jedno muzeum má dokonce svůj informační kanál na serveru YouTube¹⁹. Jedno muzeum dále vydává muzejní časopis, informující o svých aktualitách a v jednom muzeu plánují umožnit návštěvníkům virtuální prohlídky muzea na svém webu a napojení se na sociální síť. Můžeme tedy říci, že tato konkrétní muzea se snaží na sebe upozorňovat mnoha různými způsoby a oslovují tak co nejširší veřejnost. Potenciálním zájemcům by tedy neměly uniknout žádné muzejní novinky, a to ani z oblasti archeologie.

Druhá otázka se týkala aktuálních archeologických expozic: **„Jak stará je archeologická expozice? Pořádá muzeum i krátkodobé výstavy s archeologickou tematikou?“** V odpovědi na tuto otázku uvedlo stálou archeologickou expozici celkem 13 muzeí a devět muzeí uvedlo pořádání krátkodobých a tematických archeologických expozic (například k novým či výjimečným nálezům). Z oněch 13 stálých expozic jich pouze pět vzniklo během posledních 10 let. Tři expozice pocházejí z let 90., tři z 80. let a dvě dokonce z let 70. Ovšem čtyři z muzeí s těmito staršími expozicemi plánují v nejbližší době vznik expozice zcela nové. V odpovědích se také několikrát vyskytlo upozornění na problém muzea s nedostatkem financí. Tato problematika, ač je pro muzejní prezentaci velice důležitá, však není součástí tohoto průzkumu.

Otázka třetí se týkala návštěvnosti muzea jako celku²⁰: **„Kolik návštěvníků navštíví ročně muzeum?“** Zde byly výsledky následující – velká muzea nadregionálního zaměření navštěvuje ročně 50-70 tisíc lidí, střední regionální muzea 20-25 tisíc lidí a menší městská a oblastní muzea 3-10 tisíc lidí. Vidíme tedy, že se jedná o poměrně značné množství návštěvníků. Archeologie tak má skrze muzejní expozice a akce pro veřejnost možnost získat celou řadu příznivců a již od dětského věku budovat v návštěvnících vztah k archeologickému dědictví.

Čtvrtá otázka zněla: **„Konají se v muzeu další doprovodné akce s archeologickou tematikou, jako např. besedy, výukové programy, přednášky, workshopy, atd.?“** Konání těchto akcí uvedla ve svých odpovědích všechna muzea. Nejhojněji se v nich konají

¹⁸ Více k prezentaci archeologických institucí na sociální síti Facebook viz podkapitola 3. 7. 2. Internet.

¹⁹ YouTube.com – největší internetový server, umožňující sdílení videí.

²⁰ Má-li muzeum více objektů, pak byla hodnocena návštěvnost objektu, kde se vyskytuje archeologická tematika.

přednášky, komentované prohlídky expozic a doplňkové programy pro děti i dospělé. Dvě muzea také berou ohled na nevidomé, pro něž pořádají haptické výstavy. Další dvě muzea pořádají také vycházky a exkurze po městě i okolních zajímavých lokalitách. V jednom muzeu existuje dokonce Archeologický klub, sdružující amatérské zájemce o archeologii všech věkových kategorií. Nabídka doprovodných archeologických akcí je v těchto muzeích tedy velice pestrá a vhodně oživuje stávající expozice. Návštěvníci tak mají možnost vidět archeologii z úplně jiného úhlu pohledu, než spatřují za sklem vitrín.

Poslední pátá otázka se týkala muzejních publikací: **„Vydává muzeum vlastní publikace pro veřejnost s archeologickou tematikou?“** Ve svých odpovědích tuto činnost uvedlo celkem devět muzeí. Archeologie se zde objevuje buď v článcích v periodikách, muzeem vydávaných, či jako samostatné publikace, týkající se konkrétního regionálního archeologického tématu či lokality. Dvě muzea dokonce vydávají samostatný archeologický sborník. V odpovědích na tuto otázku se opět bohužel vyskytovaly problémy s financemi.

Tento drobný průzkum českých muzeí, ve kterých se můžeme setkat s archeologií, nám poskytl poněkud ambivalentní výsledky. Na jednu stranu je zcela patrné, že jejich pracovníci se snaží mnoha různými způsoby upoutat pozornost návštěvníků a zaujmout je poutavými akcemi i novými způsoby prezentace. Obzvláště mladší generace jistě osloví muzeum, jež se prezentuje na sociální síti či na serveru ke sdílení videí a umožňuje online virtuální prohlídky. Na druhou stranu však v mnoha muzeích stále existují zastaralé a nevyhovující expozice, na což upozorňoval již Václav Matoušek před 12 lety v Archeologických rozhledech. Samozřejmě toto jde ruku v ruce s nedostatkem financí a nepříznivou situací v oblasti kultury v naší republice. Řešení této situace však není vůbec snadné a neleží pouze v kompetencích samotných muzeí. Ta mohou ale přinejmenším zvyšovat zájem návštěvníků a tak sama navyšovat své příjmy. K tomuto lze závěrem citovat osobní vyjádření Mgr. Filipa Lýska, ředitele Regionálního muzea v Českém Krumlově: *„Trend návštěvnosti má svůj dlouhodobý vývoj a je ovlivněn mnoha programovými, ekonomickými ale i geopolitickými faktory. Obecně se dá říci, že kulminační bod návštěvnosti ze začátku 90. let., kdy došlo k otevření hranic a zvýšenému zájmu návštěvníků o muzejní sbírky a historii lze opakovat za předpokladu kombinovaného využití marketingových nástrojů, informačních technologií (kupř. virtuální muzeum) a propojení nabídky muzeí s destinačním managementem a nabídkou v cestovním ruchu.“*

3. 2. Archeoparky, archeoskanzeny a centra experimentální archeologie

3. 2. 1. Terminologie

Jedním z nejpůsobivějších způsobů, jak lze prezentovat archeologické poznatky veřejnosti, je prostřednictvím tzv. archeoparků, archeoskanzenů a center experimentální archeologie. Ovšem ne každý laik rozumí tomu, co se pod pojmy vlastně skrývá. Zjednodušeně by se dalo říci, že se jedná o *muzea pod širým nebem* (open air museum, Freilichtmuseum), jež se snaží napodobit život v určitém období minulosti za účelem jeho prezentace veřejnosti. Ve většině případů v nich najdeme rekonstrukce pravěkých či středověkých staveb, výrobních zařízení a značné množství replik i původních artefaktů. České slovo *rekonstrukce* však není zcela výstižné, neboť minulost zde není rekonstruována přesně tak, jak vypadala, ale je spíše „konstruována“ na základě toho, co lze vyčíst z archeologických pramenů (Stone – Planel 1999, 1). V anglosaské archeologii tak je často pro tyto místa používán pojem *construction sites*²¹, v našem prostředí je však vhodnější zůstat u pojmů výše zmíněných.

Činnost těchto center je založena na praktickém využití a prezentaci archeologických poznatků a často zahrnuje také experimentální archeologii. Zde však vyvstává terminologický problém. Metoda experimentální archeologie²² je zkoumána od konce 19. století, u nás se jí již v 60. letech 20. století věnoval jako jeden z prvních Radomír Pleiner a na konci 70. let John Coles stanovil její zásady a dal jí tak pevný řád (Popelka 2004, 344). Vyrůstající profesionalizace této metody ovšem rozdělila archeology celého světa na dva tábory. Jedni v ní viděli neocenitelný přínos možnosti praktického ověření archeologických teorií, druzí ji zavrhlí jako nedůvěryhodnou a nedostatečně vědeckou. Tento spor však není možno jednoznačně vyřešit a ani to není předmětem této práce. Mnohem důležitějším aspektem experimentální archeologie je totiž její velká schopnost popularizovat archeologii a sloužit didaktice pravěku (Tichý 2000, 215). To už ovšem není klasická archeologie experimentální, ale *experienciální*. Tento pojem u nás zavedl Zdeněk Smetánka (Smetánka 2000) jako vyjádření schopnosti experimentu v archeologii přinášet lidem prožitky a zkušenosti (experience). Cílem experienciální archeologie tedy není ověření konkrétní teorie provedením experimentu, dodržujícího přesná pravidla a používajícího pouze autentické nástroje a techniky, ale spíše hlubší porozumění a prožití minulosti. A to není atraktivní a užitečné

²¹ Slovo „site“ je v angličtině používáno také pro archeologickou lokalitu či naleziště, český překlad pojmu „construction site“ by tedy byl velice kostrbatý.

²² Lze užívat také pojem experiment v archeologii, který je sice přesnější, ovšem méně používaný.

pouze pro laickou veřejnost, ale také pro archeology samotné. Budou-li mít možnost si vlastníma rukama vyzkoušet například štípání kamenné industrie či odlévání bronzů, mnohem lépe pak dané činnosti porozumí, což může ovlivnit i jejich pozdější vědecké závěry.

Podobný efekt má experienciální archeologie i na laickou veřejnost. V archeoparcích a centrech experimentální archeologie se lidé neseťkávají pouze s texty, obrázky a předměty za vitrinami, ale získávají možnost předmětů se dotknout, pracovat s nimi a nahlédnout tak do archaického způsobu života. Zajímavým fenoménem těchto prožitků je také hledání kořenů vlastní identity (*Parkan 2008*, 42), odhalování života našich předků a toho, co s nimi stále sdílíme. Tato zařízení totiž nabízejí lidem příběh (*Tichý 2006*, 89), který, když se drží objektivních faktů a podložených informací, má pro veřejnost obrovský přínos. Našlo by se asi jen málo jedinců, ve kterých by podobné zážitky nezanechaly alespoň malou stopu, vedoucí k lepšímu vztahu k minulosti a potažmo i k archeologii.

Na území České republiky se tedy můžeme setkat, jak již bylo zmíněno, s archeoparky, s centry experimentální archeologie a s archeologickými skanzeny. Poslední termín je ovšem lehce problematický, neboť je převzatý z názvu Stockholmského muzea Skansen, které vzniklo již roku 1891 za účelem prezentace švédské lidové architektury a hmotné kultury. Jeho popularita se však časem zvýšila natolik, že pojem *skanzen* se přenesl na všechny etnografické expozice pod širým nebem. Bohužel v dnešní době, alespoň na našem území, toto označení nabylo významu nelichotivého, vyjadřujícího něco zastaralého a nefunkčního (*Langer 2005*, 16). Tento termín je již však tak zažitý, že ho nelze rázem přestat používat. Bylo by ale dobré se mu do budoucna vyhýbat v pojmenování archeologických center a ponechat ho pro účely etnografické.

Obecně ke vzniku a vývoji těchto center u nás i ve světě již bylo napsáno mnoho²³, proto zde bude pojednáván pouze stručný vývoj jednotlivých archeoparků a center experimentální archeologie na našem území, a to v následující podkapitole. Ovšem funkce jednotlivých center se liší a lze je rozdělit do následujících kategorií (*Válka 2005*, 148):

1. *Profesionální zařízení*, která vznikla jako cílené vědecké experimenty, aby pomáhaly archeologům ověřovat technické a technologické postupy pravěkých a středověkých stavitelů a výrobců. Základem je stavební rekonstrukce jedné lokality jako celku. Sem patří například Archeologický skanzen Březnou u Loun či Centrum experimentální archeologie Všestary.

²³ U nás nověji např. *Lunerová 2007*, *Langer 2005*.

2. *Pedagogicko-didaktická zařízení* související se zájmovou činností dětí a orientované na poznávací proces, rozvíjení manuální zručnosti a zábavu. Jako příklad lze uvést skanzen Altamira Kosmonosy či archeologický park Liboc.

3. *Komerčně zaměřené podniky*, vycházející z tezí, že lidé chtějí poznávat a bavit se. Důležité je navození atmosféry a zážitek návštěvníka. Věrohodnost expozic je různorodá, nicméně by neměly zabíhat do nevěrohodných interpretací a velkých nepřesností. Takovým zařízením je například středověký skanzen Řepora.

3. 2. 2. *Archeoparky a centra experimentální archeologie v České republice*

V této podkapitole si představíme jednotlivé archeoparky, archeologické skanzeny a centra experimentální archeologie na našem území. Nebude se však jednat o vyčerpávající popis jejich vývoje a výčet objektů v nich stojících, ale spíše o stručný přehled pro vytvoření představy, jaké možnosti má v tomto ohledu laická veřejnost. Do přehledu jsou zařazena pouze aktuálně fungující zařízení, která je možno bez problémů navštěvovat, či parky, které mají být otevřeny během následujícího roku. Z toho důvodu je z výběru vypuštěn teprve vznikající projekt velkomoravského knížecího dvorce Centra experimentální archeologie a živé historie v Mikulčicích (<http://cea.livinghistory.cz>) a zaniklý projekt archeoparku Troja na Praze 7 (Pleinerová 1998). Zařízení jsou řazena abecedně.

Dětský pravěký skanzen Altamira Kosmonosy (okr. Mladá Boleslav)

Počátky zdejší činnosti spadají do roku 1986, kdy skupina několika nadšenců začala na dětském táboře v Jetřichovicích realizovat netradiční práci s dětmi, která jim umožňovala nahlédnout do pravěku. Tak vznikla organizace Altamira, podporovaná odbory KOVO, která v roce 1992 začala v Kosmonosech budovat svou základnu v podobě dětského pravěkého skanzenu. V průběhu let se pak Altamira stala významným centrem dětské experimentální archeologie, kde se konají pokusy s různými pravěkými a středověkými technologiemi, jako je výpal keramiky, tavba bronzu, tkaní, stavebnictví a mnoho dalších (Cvrček – Najman 2000, 175). Areál skanzenu však není vyhrazen pouze členům sdružení, návštěvníci mají možnost se přes internet objednat na exkurzi. Ve skanzenu si tak mohou prohlédnout keltskou polozemnici, tkalcovskou, pekařskou, keramickou a metalurgickou dílnu, hospodářské budovy, prehistorické obětiště, středověkou sklářskou huť a také napodobeninu Stonehenge (www.altamira.cz).

Archeologický skanzen Březno u Loun (okr. Louny)

Skanzen vznikl v roce 1981 na místě dlouholetého archeologického výzkumu pod vedením Ivany Pleinerové, zpočátku jako vědecký experiment, jenž umožňoval ověřovat hypotézy o pracovních technikách, zjišťovat fyzickou náročnost prací, účinnost nástrojů při zpracování stavebních materiálů a časovou náročnost budování objektů. V rámci experimentů byly také prováděny pokusné výpaly keramiky v replice hrnčířské pece, probíhal výzkum trvanlivosti a klíčivosti obilí uloženého dlouhodobě v zásobních jamách a v obytných objektech byly zkoumány podmínky bydlení (<http://www.muzeumlouny.cz/skanzen.php?ln=cz>). Postupem času však areál získal také muzejní funkci a na počátku 90. let byl zpřístupněn veřejnosti. V roce 1994 ho převzalo do své správy Okresní muzeum v Lounech, jež zajistilo návštěvnický provoz a další údržbu (Štauber 2000, 149). Návštěvníci zde naleznou například neolitický dlouhý dům, germánskou chatu či slovanskou polozemnici a mohou tak nahlédnout do způsobu života v různých obdobích pravěku a raného středověku.

Curia Vítkov (okr. Liberec)

Projekt Curia Vítkov je pokusem o vybudování volné repliky venkovského velmožského sídla (kurie) z 12. století. Nachází se na vyvýšené poloze nad vsí Horní Vítkov a zahrnuje řadu obytných a hospodářských objektů. V současnosti vzniká stavba nejnáročnější, a tou je právě velmožský palác, který má sloužit jako dílna pro workshopy, expoziční prostor a částečně také jako návštěvnické zázemí. Sdružení Curia Vítkov, které dalo v roce 1999 vzniknout tomuto projektu, má ve svých řadách také archeology, etnology a historiky a snaží se tak návštěvníkům nabídnout autentický pohled na středověký způsob života. Při pravidelných tematických akcích si zde může každý vyzkoušet mnoho dobových řemesel, shlédnout historické turnaje či se zúčastnit oslavy různých svátků. Sdružení také pořádá veřejné brigády či letní tábory, za které zájemci nemusejí platit, pouze se v jejich průběhu na oplátku podílejí na údržbě areálu (www.curiavitkov.cz).

Archeopark Chotěbuz (okr. Karviná)

Archeopark vznikl na místě zaniklého slovanského hradiště z 8.-11. století v Chotěbuzi – Podoboře, které je stále archeologicky zkoumáno. Výsledky výzkumu jsou mimo jiné využívány k budování rekonstrukce celého hradiště, v současnosti je již dokončena čelní komorová hradba, palisáda obklopující celou akropoli, halová stavba, tři obytné objekty

a vstupní brána s věží a mostem. Další části by měly být dokončeny v roce 2012. Provoz zde zajišťuje Muzeum Těšínska a z důvodu stále probíhajícího výzkumu je stále zkušební, ale již nyní mohou návštěvníci v rámci komentované prohlídky nahlédnout do života raně slovanského hradiště (<http://www.archeopark-chotebuz.cz>).

Archeologický park Liboc (okr. Hlavní město Praha)

Činnost parku, nacházejícího se na Praze 6, byla zahájena na přelomu let 1995 a 1996 neziskovou společností Archaia, která se kromě provádění archeologických výzkumů zabývá také vzdělávací a osvětovou činností v oboru archeologie a památkové péče. Park se zaměřuje na praktické ověření středověkých pracovních postupů a technologií pomocí experimentů a zpřístupnění výsledků vědeckovýzkumné práce archeologů veřejnosti. Areál parku je rozdělen do dvou tematicky odlišných celků. První má návštěvníkům přiblížit možnou stavební podobu sídlištní jednotky pražské podhradní aglomerace 2. pol. 12. – 1. pol. 13. století a druhá část navozuje představu rurálního prostředí pozdního středověku. V celém areálu parku tak mohou návštěvníci nalézt obytná i zemědělská středověká stavení, výrobní objekty a řadu replikovaných nástrojů, s kterými si mohou vyzkoušet samostatně pracovat (*Bureš – Vařeka 2004*, 195-196). Archaia zde také organizuje několikrát do roka příležitostné akce jako jsou týdny experimentální archeologie či tematické slavnosti (Velikonoce, Masopust,...) a také vzdělávací a výchovné programy pro školy a veřejnost (www.archaia.cz).

Archeoskanzen Modrá (okr. Uherské Hradiště)

Archeoskanzen v Modré u Velehradu (podtitulem je „Velkomoravské opevněné sídliště středního Pomoraví“) byl dokončen v roce 2004 a jeho otevření okamžitě obrovsky zvýšilo návštěvnost regionu. Jedná se totiž o unikátní projekt, zahrnující 19 konstrukcí sídlištních, hospodářských i výrobních objektů, budovu knížecího paláce a rekonstrukci velkomoravského kostela sv. Jana. Jeho dochované základy jsou národní kulturní památkou a rekonstrukce kostela byla realizována již v roce 2000. V následujících letech došlo díky vstřícnému přístupu a finanční podpory obce k výstavbě celého sídlištního areálu. Projekt dokonce získal ocenění Zlatá cihla za nejlepší projektu Programu obnovy venkova ve Zlínském kraji (*Archeoskanzen Modrá 2004*). Archeoskanzen pořádá mnoho akcí pro veřejnost, jako jsou slavnosti, tematická vystoupení, přednášky a semináře, ale také má pravidelné Týdny pro školy, kde se žákům dostane nejen odborného výkladu a dobového vystoupení, ale také možnosti si „na vlastní kůži“ vyzkoušet různá historická řemesla (www.archeoskanzen.cz).

Keltský archeoskanzen Nasavrky (okr. Chrudim)

Archeoskanzen Nasavrky je provozován občanským sdružením Boii o.s., které bylo založeno v roce 2003 skupinou nadšenců se zájmem o keltskou kulturu a které nyní zajišťuje v Nasavrkách naučnou multimediální expozici s keltskou tematikou, vzdělávací programy pro školy a oslavy keltských svátků. Dalším cílem sdružení je nyní vytvoření komplexu keltského archeoskanzenu. V současné době je skanzen ve fázi výstavby, jedná se o rekonstrukci keltské vesnice z 2.-1. století př. n. l., zahrnující opevnění s valem, panské sídlo, obytná a hospodářská stavení, svatyni a zázemí pro návštěvníky. Sdružení počítá také s konáním kulturních akcí ve skanzenu, neměly by chybět vzdělávací programy pro děti a mládež, odborné přednášky, výzkumy v rámci experimentální archeologie, letní tábory a oslavy keltských svátků. Otevřen veřejnosti by archeoskanzen Nasavrky měl být v roce 2013 (www.boii.cz).

Archeopark Netolice (okr. Prachatice)

Archeopark Netolice, první jihočeská památka prezentovaná formou přímé rekonstrukce, vzniká od roku 2004 na místě akropole bývalého přemyslovského hradiště na vrchu sv. Ján a je zaměřený na období 10.-13. století. Na akropoli hradiště probíhá již několik let archeologický výzkum, na jehož základě tento archeopark vzniká (<http://www.archeopark-netolice.cz/>). V současné době je zatím dokončena část opevnění se strážní věží, která slouží také jako rozhledna, plánována je stavba dalších objektů a návštěvnického centra. Archeopark je nyní zcela volně přístupný a v létě se v jeho areálu konají Letní školy archeologie, v jejichž rámci probíhá také archeologický výzkum a besedy pro veřejnost (*osobní sdělení*).

Archeopark Prášíly (okr. Klatovy)

Archeopark Prášíly, nacházející se nedaleko Železné Rudy v srdci Šumavy, vznikl díky činnosti občanského sdružení Keltoi, které bylo založeno roku 1994. Jeho posláním je rozvíjet kulturní a společenský život a organizovat akce pro děti, mládež i dospělé. V roce 2005 sdružení založilo středisko v Prášílech, kde postupně vznikl celý archeopark. V něm se nyní nachází největší rekonstrukce keltské vstupní brány ve střední Evropě, dále jediná konstrukce panského domu v Čechách, pohanská svatyně a další obytné a hospodářské stavby. Sdružení Keltoi v archeoparku realizuje každoroční výukové programy pro školy, při kterých se děti učí každodenním keltským činnostem. Také zde probíhají archeologické

experimenty, oslavy keltských svátků a další příležitostné akce (www.prasily.keltoi.cz, <http://www.archeoparkprasily.cz/>).

Středověký skanzen Řepora (okr. Hlavní město Praha)

Skanzen, nacházející se mezi pražskými Stodůlkami a Řeporyjemi, byl vybudován v letech 1999-2002 jako replika osady z přelomu 14.-15. století. K výstavbě byly využity výhradně přírodní materiály a dobové techniky, vesnice byla dokonce ohrazena dřevěnou palisádou se vstupní branou a věžemi. Za branami se nachází ještě šibeniční vršek a pohanské kultovní místo a v areálu vesnice jsou chovány ovce a kozy. Návštěvník zde tak může nahlédnout do běžného života středověké vesnice, který bývá několikrát do roka ožíván programy s historickou tematikou, jako jsou hudební vystoupení nebo šermířská klání. Tento skanzen nabízí také pořádání soukromých akcí, dokonce i „dobová grilování“ či svatební obřady s hostinou (www.repora.cz).

Centrum experimentální archeologie a ekologické výchovy Villa Nova Uhřínov (okr.

Žďár n. Sázavou)

Občanské sdružení Villa Nova Uhřínov – středisko experimentální archeologie bylo založeno v roce 1993, kdy navázalo na letitou činnost archeologického kroužku při Okresním domě dětí a mládeže v Rychnově nad Kněžnou. Jeho hlavním cílem byla výstavba středověkého skanzenu ze 13.-14. století (*Dragoun 2000*, 179). Všechny stavby byly budovány s respektováním zásad a principů experimentální archeologie, přičemž docházelo k ověřování dosavadních pouze teoreticky prokázaných technologických postupů. Kromě obytných, hospodářských a výrobních objektů si zde návštěvníci mohou prohlédnout ovocný sad či bylinnou zahrádku, ve kterých jsou pěstovány rostliny doložené pro danou dobu. V areálu také příležitostně probíhají zemědělské experimenty, které demonstrují ekologické vztahy mezi jednotlivými ekosystémy a závislost lidské populace na přírodních zdrojích. Dále se zde konají pravidelné akce, jako jsou semináře, přednášky, vlastivědná putování a letní víkendy středověkých technologií (www.villanova.cz).

Centrum experimentální archeologie Všešary (okr. Hradec Králové)

Centrum ve Všešarech začala budovat v roce 1996 Společnost experimentální archeologie Hradec Králové, založená při Ústavu historických věd Pedagogické fakulty Vysoké školy pedagogické v Hradci Králové roku 1994. Jedním z poslání centra bylo využití experimentu k modelování kulturního prostředí daného období. Za tímto účelem byl areál

rozdělen na několik funkčních okrsků (obytný, zemědělský, řemeslný, kultovní a pohřební), aby tak byl vytvořen co nejvěrnější obraz pravěké reality. Druhým důležitým posláním bylo vzdělávání a prezentace archeologie veřejnosti. Centrum nabízí nejen exkurze, přednášky a dny pravěkých technologií pro širokou veřejnost, ale také pracovní sešity a metodiku výuky pravěku, starověku a středověku pro učitele. Archeologické experimenty, kterých se zde mohou pedagogové i veřejnost účastnit tak umožňují komplexnější vnímání a pochopení problematiky pravěku (Thér 2000). Také prohlídky areálu s průvodcem poskytují návštěvníkům ucelenější a přesnější pohled na nejstarší období lidstva (Thér 2003).

V současné době dochází k přestavbě celého areálu a vzniká také jeho nová koncepce. Nově by se mělo centrum nazývat Archeopark pravěku ve Všeštarech a spojovat v sobě několik atraktivních možností využití volného času. Z blízkého Hradce Králové by do archeoparku měla vést „arheocyklotrasa“, která by provedla návštěvníky po význačných archeologických lokalitách v okolí. Archeopark si klade za cíl představovat svým návštěvníkům období pravěku přehledně a v celistvosti, aby se tak mohli orientovat v kontinuálním vývoji stavební architektury, technologií i duchovního života pravěkých lidí. Návštěvníci si budou moci prohlédnout zastřešený modelový archeologický výzkum, klasickou expozici i multimediální prezentace a vizualizace a zároveň si sami vyzkoušet mnoho z běžných činností pravěkého člověka (Tichý – Krnovský – Dohnálková – Slezák 2009). Jedná se o unikátní projekt, který má velký potenciál ukázat nejširší veřejnosti z celé republiky, jakým způsobem archeologie pracuje, jaké poznatky získává a proč jsou pro nás i nejstarší dějiny lidstva tak důležité. Otevření Archeoparku pravěku ve Všeštarech je plánováno již na počátek roku 2013 (<http://www.archeoparkvsestary.cz>).

3. 2. 3. Zhodnocení českých archeoparků, archeoskanzenů a center experimentální archeologie

Z výše uvedeného přehledu vidíme, že nabídka českých „muzeí pod širým nebem“ je velice pestrá. Abychom však mohli hodnotit přínos těchto center pro českou veřejnou archeologii, musíme se v nich nejprve zorientovat. Jedním ze základních charakterizačních prvků je dobové zaměření archeoparku. Překvapující informací se může zdát fakt, že pouze tři z 12 výše představených zařízení se věnují období pravěku (přičemž jedno z nich má ve svém areálu i středověký objekt). Další čtyři centra jsou zaměřeny na vrcholný až pozdní středověk, tři na raný středověk a dvě centra se tematicky věnují době laténské, tedy tolik oblíbeným Keltům.

Důležitým ukazatelem je také míra vědecké spolupráce, tedy zda se zařízení snaží o dobovou a faktickou správnost prezentované skutečnosti a na jejím základě o kulturně-historické vzdělávání návštěvníků, či se jim jen snaží ukázat „jak se kdysi žilo“ a zpestřit jim tak volný čas. Naštěstí můžeme konstatovat, že u nás převažují centra prvně zmíněného typu. Zajímavostí je, že primární funkční zaměření centra vymezuje již rok jeho vzniku. Archeoparky, archeoskanzeny a centra experimentální archeologie, která vznikla do konce 90. let, měla původně za cíl provozování vědeckých experimentů, sloužících k ověření archeologických teorií a přesné rekonstrukce archeologicky zjištěných staveb. Teprve druhotným cílem byla prezentace těchto výsledků veřejnosti. Mezi zařízeními, vzniklými po roce 2000 se již objevují taková, která již experimentální funkci nemají a svým návštěvníkům prezentují pouze rekonstruované historické prostředí, v němž se konají dobové akce.

Z přehledu je patrné, že valná většina českých archeoparků a archeoskanzenů je zaměřena také na pedagogicko-didaktickou činnost. Pořádáním akcí a programů pro děti i dospělé tak zvyšují povědomí návštěvníků o naší minulosti, učí je budovat si k ní vztah a dávají nahlédnout do archeologické problematiky. Tyto aktivity jsou ve většině archeoparků prováděny či zaštiťovány odborníky, což je velice důležité a bez odborné spolupráce by tato centra ztrácela svůj smysl a stávala se jen jakýmsi historickými zábavními parky.

Co se týče webových stránek, u čtyř archeoparků bylo zjištěno, že na svých stránkách nemají aktuální informace o programu a plánovaných akcích, ale pouze staré upoutávky na akce již proběhlé. To je velký nedostatek, protože v dnešní době většina potenciálních návštěvníků hledá aktuální informace právě na internetu. Proto by ani webová prezentace archeoparku neměla být opomíjena. Jinak ale můžeme říci, že téměř všechny archeoparky poskytují na svých stránkách přehledné a poutavé informace jak o současném dění, tak také o své historii.

Za účelem zjištění bližších informací k organizaci a fungování konkrétních archeoparků byl do všech 12 výše představených zaslán email s prosbou o zodpovězení několika otázek. Odpovědi se však vrátily pouze čtyři, nebylo tudíž bohužel možné provést podrobnější průzkum jako u muzeí²⁴. Ovšem jednu získanou informaci si přeci jen musíme uvést, a tou je počet návštěvníků. Dva archeoparky uvedly počet okolo dvou tisíc návštěvníků za rok, jeden 4 500 a jeden dokonce 14 000. To je velké množství, které nám dokazuje, že veřejnost jeví o archeoparky zájem a že archeologická témata jí vůbec nejsou cizí.

Závěrem lze říci, že zjištěná situace v oblasti archeologických muzeí pod širým nebem je pro českou veřejnou archeologii příznivá a že v posledních deseti letech počet těchto

²⁴ Viz podkapitola 3. 1. 5. Průzkum českých muzeí.

zařízení narostl téměř o polovinu. Do budoucna můžeme pravděpodobně očekávat vznik dalších center a rozvíjení těch současných. Ovšem je nezbytné, aby se stále udržela vědecká úroveň archeoparků a nová centra se nestala pouze netradiční formou komerční zábavy. K tomuto se před pěti lety ve svém článku o archeoparcích výstižně vyjádřil Michal Tryml: „Akce, jejichž účel je primárně jiný než poznání historie, mohou být spíše její diskreditací, vždy ale bude záležet na konkrétním provedení a celkové situaci. Otázku, nakolik se mohou takové poměrně komerční akce stát oním počátečním impulsem zájmu o historii, zodpovědět nedokáží. Ze zkušenosti jsem ale spíš pesimista.“ (Tryml 2007, 459)

3. 3. Archeologie ve školách

3. 3. 1. Smysl začlenění archeologie do školní výuky

Název této podkapitoly by se mohl zdát lehce zavádějící, protože podíváme-li se do rámcových vzdělávacích programů (RVP) pro základní školy a gymnázia, o archeologii tam nenajdeme žádné zmínky. Podle těchto plánů by žák základní školy měl být na základě výuky dějepisu schopen²⁵ charakterizovat život pravěkých sběračů a lovců a jejich materiální a duchovní kulturu, objasnit význam zemědělství, dobytkařství a zpracování kovů pro lidskou společnost a uvést příklady archeologických kultur na našem území. Učivem pro základní školy by měl být „člověk a lidská společnost v pravěku“ (*Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*). Student gymnázia by zase měl umět objasnit ve shodě s aktuálními vědeckými poznatky materiální a duchovní život lidské společnosti v jednotlivých vývojových etapách pravěku, charakterizovat pojem archeologická kultura, vysvětlit zásadní zlom ve vývoji lidstva v důsledku cílevědomé zemědělské a řemeslné činnosti a zařadit časově a prostorově hlavní archeologické kultury pravěku. Učivem má být „doba kamenná (paleolit, mezolit, neolit, neolit), bronzová a železná“ (*Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*). Výuka toho, jakým způsobem byly tyto poznatky získány (archeologie jako věda), proč jsou pro nás důležité a proč bychom toto kulturní dědictví měli chránit už však do RVP zahrnuta není.

Proto by začlenění archeologie do výuky, alespoň v rámci jedné hodiny, mělo svůj smysl. Školní výuka historie má totiž oproti přírodovědným tématům nevýhodu v omezených možnostech bezprostředního kontaktu s látkou (*Kudláč – Bartlová 2003, 150*). Tento nedostatek může zmírnit právě archeologie díky využití artefaktů ve výuce. Archeologické prameny, ať už originály či repliky, mají tu moc probudit v žácích zájem o danou problematiku, donutit je o ní přemýšlet, klást otázky a hledat na ně odpovědi (*Andraschko, F. M. – Link, A. – Schmitz, H.-J. 1992*). Problémem je, že většina učitelů dějepisu není schopna samostatně přednášet o archeologii a využívat k výuce archeologických nálezů²⁶.

Tento problém je možné vyřešit několika způsoby. V mnoha muzeích dnes fungují muzejní pedagogové, kteří dokáží žákům za pomoci artefaktů nejen zprostředkovávat pochopení našich nejstarších dějin, ale také v nich pěstovat kritické myšlení vůči historii. V rámci pestrých muzejních programů se žáci mohou seznámit s obdobím pravěku a středověku poutavým způsobem a tak si získané informace nejen lépe zapamatovat a osvojit,

²⁵ V rámci výuky nejstarších dějin lidstva.

²⁶ Také z praktických důvodů, neboť obstarat si k výuce originální pravěké artefakty není pro většinu vyučujících jednoduché.

ale také je dokázat využít k vlastní interpretaci. Návštěva takového muzejního programu by však neměla končit v muzeu, ale vyučující by se k ní ve škole ještě měl vrátit a se žáky ji rozebrat. Tak budou žáci znovu nuceni si návštěvu vybavit a upevnit si tak nové poznatky a učitel získá zpětnou vazbu, která je v tomto případě velmi důležitá.

Další variantou, jak začlenit archeologii do školní výuky, je také návštěva archeoparku, archeoskanzenu či centra experimentální archeologie²⁷. Návštěva takového zařízení je sice z hlediska času i dostupnosti náročnější, ovšem může žákům přinést mnohem více informací, než několik hodin školního výkladu. Většina těchto center dnes poskytuje speciální programy pro školy, neměl by tedy být problém, například formou školního výletu, poskytnou žákům možnost setkat se s archeologií a pravěkem či středověkem na vlastní oči. Vlastní zkušenosti a prožitky v nich s velkou pravděpodobností vzbudí zájem a mohou dokonce vést k jeho dalšímu rozvíjení. Ovšem zde by také návštěva neměla končit opuštěním bran archeoparku, ale vyučující by ji měl se žáky v následující hodině dějepisu probrat. Nelze totiž v žácích zanechat pouze prožitky bez správné interpretace a vysvětlení a nekriticky vyzdvihoval mimoškolní akce nad školní výuku (*Štech 2003, 84*). Učitel by tedy měl žákům srozumitelně osvětlit smysl takové návštěvy a snažit se na ni ve výuce navázat.

Jednou z možností, jak může vyučující nahradit výklad o pravěku, je pozvat do hodiny přímo archeologa. Samozřejmě ne každý pedagog má tuto možnost a ne každý archeolog je ochoten a schopen do školy přijít, ale v mnoha případech lze navázat úspěšnou a pravidelnou spoluprací. Archeolog, který má k prezentaci archeologie a vzdělávání kladný vztah a jisté pedagogické schopnosti, může žákům poutavým způsobem podat odborný výklad, podělit se s nimi o své zkušenosti a také jim přinést originály pravěké keramiky, zbraní či nástrojů. Právě obrovské stáří artefaktů má na žáky a studenty značný dopad a samo o sobě je dokáže ohromit.

Vnímání pravěku laickou veřejností, a dětmi obzvláště, je totiž samozřejmě naprosto odlišné od vnímání archeologů. Pro vědce, kteří se spolu denně baví v časových relacích několika tisíců let je již naprosto přirozené, že drží v rukou nádobu z doby bronzové starou tři tisíce let. Ovšem dostane-li tutéž nádobu do rukou žák základní školy i s údajem o jejím stáří, v údivu ji bude zkoumat a přemýšlet, jak může být něco tak moc staré²⁸. Právě toto odlišné vnímání minulosti by mělo být předmětem zkoumání, protože chceme-li interpretovat lidem minulost, musíme také vědět, jak ji vnímají a přijímají.

²⁷ Přínosy návštěvy těchto zařízení jsou popsány v předcházející kapitole 3. 2. Archeoparky, archeoskanzeny a centra experimentální archeologie

²⁸ Vlastní zkušenosti autorky s vnímání stáří artefaktů žáky jsou uvedeny v podkapitole 3. 3. 2. Praktická výuka pravěku ve škole a její přínos.

Zajímavým experimentem v otázce vnímání prehistorie dětmi byl projekt Archeologie pro každého, provedený švédským památkovým institutem Malmö Heritage v roce 2004. Jeho cílem bylo inspirovat lidi k přemýšlení o minulosti a přítomnosti a o tom, jak minulost ovlivňuje přítomnost a budoucnost. Projekt zahrnoval velké množství aktivit, jako komentované prohlídky nalezišť, archeologické večery na nalezišti, workshopy, přednášky a vzdělávací programy. Jeho součástí také bylo 45 žáků, kteří se účastnili archeologických vykopávek pozůstatků domu z doby železné. Žáci mohli nálezy sami interpretovat a výsledky jejich práce byly součástí výstavy v místní knihovně. Ta byla založena na modelech, které měly ukazovat jejich interpretaci odkrytého domu. V modelech se ukázalo, že přítomnost se u dětí promítá i do jejich představ o minulosti. Modely v podstatě odrážely současné společenské situace, pouze zasazené do historického prostředí. Lišily se pouze interpretace dívek a chlapců, přičemž chlapecké modely byly více akční a zahrnovaly prvky násilí tak, jak jsou dnes k vidění v akčních filmech (Högberg 2007). Tak se projevilo, že minulost u dětí splývá s přítomností a jedině na základě přítomnosti jsou děti schopné minulost rekonstruovat. Aby tedy žáci byli schopni pochopit čas, musí se osvobodit od přítomnosti (Le Goff 2007, 23).

Chápání nejstarších dějin žáky a studenty u nás doposud zkoumáno nebylo, ale varovným ukazatelem nepříznivé situace jsou výsledky mezinárodního projektu z poloviny 90. let Youth and History, Comparative European Project on Historical Consciousness among Teenagers (Mládež a dějiny, srovnávací projekt historického povědomí u teenagerů), organizovaný asociací EUROCLIO, zastřešující více než 40 evropských asociací učitelů dějepisu (http://www.erzwiss.uni-hamburg.de/Projekte/youth_and_history/). Podklady ze škol v České republice byly zpracovány na katedře historie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v letech 1997-1998 tak, aby umožnily porovnat úroveň znalostí patnácti- a šestnáctiletých žáků v oblasti historie s jejich vrstevníky z více než 20 zemí Evropy. Úroveň schopnosti chápat chování lidí v minulosti na základě rekonstrukce charakteristických situací a myšlenek v období, ve kterém žili, se u českých studentů ukázala jako velmi nízká, stejně tak jako jejich schopnost práce s dokumenty. Výsledky v kategorii zkoumání, jak se žáci učí chápat tradice, charaktery, hodnoty i úkoly svého národa a společnosti, byly rovněž pod evropským průměrem. Nejhorší výsledky se však objevily ve zkoumání tématu hodnocení a ochrany historických památek, kde Česká republika (spolu s Belgií) obsadila poslední místo – více než 80% českých žáků vyjádřilo k památkám lhostejný vztah (Brabcová 2003b, 290).

A právě zde leží velká výzva pro českou archeologii. Dokáže-li zaujmout dětskou pozornost již na základní škole a cílenou osvětou a edukací žáků a studentů budovat jejich

pozitivní vztah k nejhlubším dějinám lidstva a k sobě samé, tak se postupně zlepší také jejich vnímání minulosti obecně a ochrana památek již nebude „marným bojem s větrnými mlýny“.

3. 3. 2. *Praktická výuka pravěku ve škole a její přínos*

Jak bylo uvedeno výše, autorka této práce měla možnost podílet se na praktické výuce pravěku v primě Gymnázia J. Š. Baara v Domažlicích²⁹. V rámci jedné vyučovací hodiny měli studenti možnost vyzkoušet si několik zajímavých pravěkých činností, prohlédnout a „osahat“ si pravěké artefakty a také se blíže seznámit s prací archeologa. Studenti byli rozděleni do několika pětičlenných skupinek, které se postupně střídaly na pěti stanovištích (příloha 3).

Na prvním stanovišti byly rozloženy původní artefakty z průběhu celého pravěku³⁰, jako například zlomky keramiky, štípaná industrie, přesleny, spony, jehlice, korálky, srpy a mnoho dalších. Studenti s nimi mohli libovolně manipulovat a pokoušet se je samostatně interpretovat. Na stanovišti byla stále přítomna praktikantka, která jim s interpretacemi pomáhala a případně je opravovala. Některé předměty nečinily žákům žádný problém, některé znali z učebnice a u těch, s kterými si nevěděli rady, jim praktikantka vždy lehce poradila tak, aby na správnou interpretaci přišli sami. Studenti se zde také dozvěděli další informace o konkrétních artefaktech a jejich dataci. Nejvíce je fascinovalo stáří keramických zlomků z neolitu (z kultury s lineární a vypíchanou keramikou) a představa, že mohou držet v ruce předmět, který vyrobil člověk před sedmi tisíci lety. Zajímavostí bylo, že většina studentů se nejprve automaticky domnívala, že předložené předměty jsou repliky a poté, co zjistily, že jde o originály, projevovali značné nadšení a zvýšený zájem.

Na druhém stanovišti měli studenti možnost vyzkoušet si výrobu nástrojů. K dispozici měli broušené sekeromlaty, lněný motouz a dřevěné násady, ze kterých měli zhotovit nástroje vhodné pro práci se dřevem. Zde se projevil rozdíl mezi chlapci a děvčaty – děvčata se snažila vyrobit pevný nástroj a pečlivě připevňovala sekeromlat k násadě, zatímco chlapci pojali aktivitu jako výrobu a následné využití válečné zbraně. Jelikož se jednalo o opravdové kamenné artefakty, z důvodu bezpečnosti se pro příště jeví tato činnost jako méně vhodná.

Třetím stanovištěm bylo drcení obilí na zrnotěrci. Tato činnost studenty nesmírně zaujala a vyvolala v nich otázky, jak se dříve obilí pěstovalo a sklízelo, kde se uchovávalo a

²⁹ Za tuto možnost děkuji Bc. Janě Randové, studentce Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou na FF UK, která hodinu uspořádala v rámci své praxe při studiu pedagogického minima na ZČU v Plzni.

³⁰ Artefakty byly zapůjčeny ze Západočeského muzea v Plzni.

co všechno se z něj vyrábělo (otázky byly samozřejmě studentům zodpovězeny). Překvapivě byli studenti nadšeni z možnosti, že mohou čerstvě nadrcené obilí ochutnat a vzít si ho domů³¹. Někteří dokonce projevili zájem samostatně tuto činnost provozovat doma a následně si z něj připravovat pokrmy.

Na čtvrtém stanovišti si studenti mohli vyzkoušet rybaření pomocí vrší, které byly ručně zhotoveny praktikantkou. Vyzkoušeli si tak, jakou trpělivost obnášelo shánění potravy v pravěku a že ne vždy se podařilo uspět. Na posledním stanovišti si pak studenti mohli vyzkoušet, jak se z jednotlivých keramických střepů skládá celá nádoba. Názorně se tak (samozřejmě s patřičným výkladem) naučili, že i podle jednoho zlomku, který obsahuje určitý typický znak, lze datovat celou nádobu a k čemu je tato datace důležitá.

V průběhu hodiny se studenti pozorně věnovali daným aktivitám a neprojevovali žádnou neobvyklou míru neklidu či nekázně. Po skončení hodiny dávali najevo své nadšení dalšími otázkami a na dotaz praktikantky, zda se jim hodina líbila a zda by si někdy rádi vyzkoušeli další činnosti jednohlasně odpověděli kladně.

Přínosy takovýchto hodin můžeme spatřovat v několika rovinách. Nejen že pomáhají studentům lépe se zorientovat v problematice pravěku, významu archeologie pro zkoumání dějin a celkové představě způsobu života v minulosti, ale také přispívají k jejich osobnímu rozvoji. Při těchto praktických hodinách se totiž rozvíjejí různé typy *inteligence* – *verbální* (sdělování a vysvětlování nových poznatků a názorů,...), *zrakově prostorová* (stavění modelů, sestavování skládaček, práce s nákresy a plány,...), *fyzická* (rukodělná činnost, příprava pokrmů,...) a *interpersonální* (naslouchání druhým, pomoc při řešení problémů, práce v týmu, diskuze,...). Děti se také učí lépe se ptát a tvořit otázky a samostatně přemýšlet o věcech okolo sebe (Fisher 1997). Díky takovýmto „volnějším“ hodinám se také zlepšuje komunikace, propast mezi učitelem a dětmi se neformální atmosférou zmenšuje, což přispívá k budování lepšího vztahu. Studenti se ve skupinkách učí spolupracovat bez přehnané soutěživosti a rozvíjejí tak své sociální i rozumové dovednosti. Nemůžeme však čekat, že učitelé dějepisu objeví tyto pozitivní aspekty začlenění archeologie do výuky sami, ale musíme se pokoušet zprostředkovat s nimi dialog již na úrovni vysokoškolského vzdělávání na pedagogických fakultách.

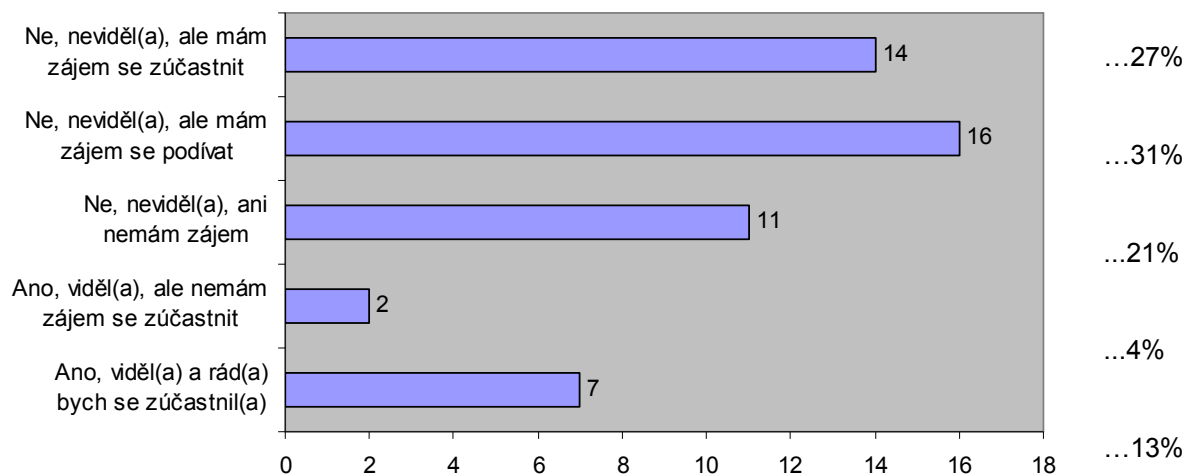
³¹ Je zajímavé, že zrovna tato činnost a možnost odnést si mouku domů děti tolik fascinuje. Stejně nadšení pro výrobu vlastní mouky projevili i žáci, kteří se účastnili archeologických programů v Muzeu hl. města Prahy – viz podkapitola 3. 1. 5. Zhodnocení archeologických programů Muzea hlavního města Prahy jejich účastníky. Tento zájem může být zapříčiněn tím, že většina dětí je dnes zvyklá kupovat si potraviny v obchodě a proces jejich výroby je jim již velice vzdálený, proto jsou nadšení, vidí-li, jak některé suroviny vznikají.

3. 3. 3. Průzkum informovanosti žáků o archeologii

V této podkapitole se budeme zabývat tím, jaké povědomí mají žáci základních škol o archeologii. Mezi 50 žáky šestých tříd základních škol (jimž byla přislíbena anonymita) bylo provedeno dotazníkové šetření, jež nám mělo přiblížit vnímání archeologie dětmi. Dotazník obsahoval 11 otázek, z nichž osm bylo uzavřených (tzn. volba z několika odpovědí), dvě otevřené (vlastní formulace odpovědi) a jedna polootevřená.

První otázka byla otevřená a zněla „**Čím se podle Vás zabývá archeologie?**“. Výsledky nebyly nikterak překvapivé – 52% žáků ve svých odpovědích uvádělo, že archeologie se zabývá hledáním starožitností, starých předmětů, pozůstatků po pravěkých lidech, kopáním v zemi, vykopávkami a další podobné odpovědi; 31% žáků kladlo důraz na to, že archeologie zkoumáním starých nálezů poznává minulost, 4% žáků uvedlo dinosaury a zbytek nechal kolonku prázdnou. Nevyskytla se žádná výrazná či překvapivá odpověď. Z tohoto vidíme, že žáci vnímají archeologii jako vědu „vykopávající, hledající, starožitnickou“, menší část z nich si pak uvědomuje význam tohoto „kopání“ pro poznání minulosti. Pouhé 4% žáků, kteří si myslí, že se archeologie zabývá studiem dinosaurů, můžeme brát jako pozitivní jev.

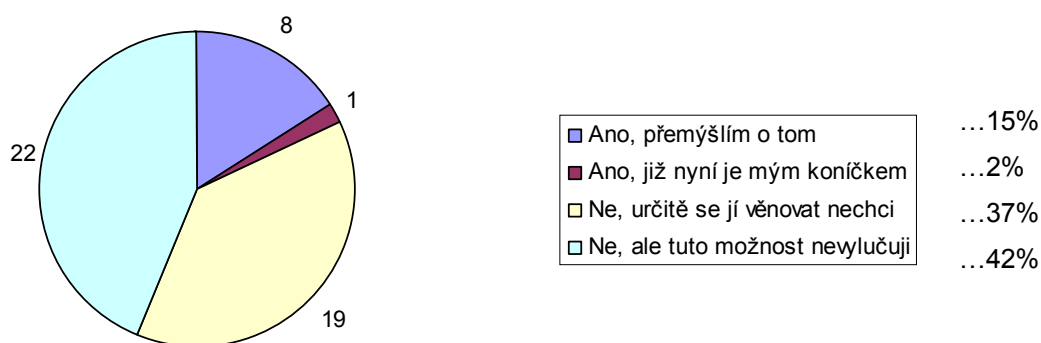
Druhá otázka se týkala problematiky zpřístupňování výzkumů veřejnosti: „**Viděli jste někdy na vlastní oči archeologický výzkum? Pokud ne, měli byste zájem se na nějaký podívat, popřípadě se ho aktivně zúčastnit?**“

Obr. 5: Zájem o návštěvu a účast na archeologických výzkumech

Z grafu vidíme, že pouze 18% žáků mělo někdy možnost se na nějaký archeologický výzkum podívat. Přesto 42% žáků projevilo zájem se nějakého výzkumu zúčastnit a 31% by se na nějaký alespoň rádo podívalo. Tyto výsledky můžeme brát jako jeden z argumentů pro pořádání dnů otevřených sond pro veřejnost³², protože návštěva archeologického výzkumu je atraktivní nejen pro děti, ale také, jak uvidíme v jedné z následujících kapitol³³ i pro dospělé.

Třetí otázka zjišťovala, zda žáky v současné době láká například budoucí studium archeologie, či zda někdy uvažovali, že by se archeologii věnovali na profesionální úrovni: **„Přemýšleli jste někdy, že byste se v budoucnu archeologii věnovali?“**

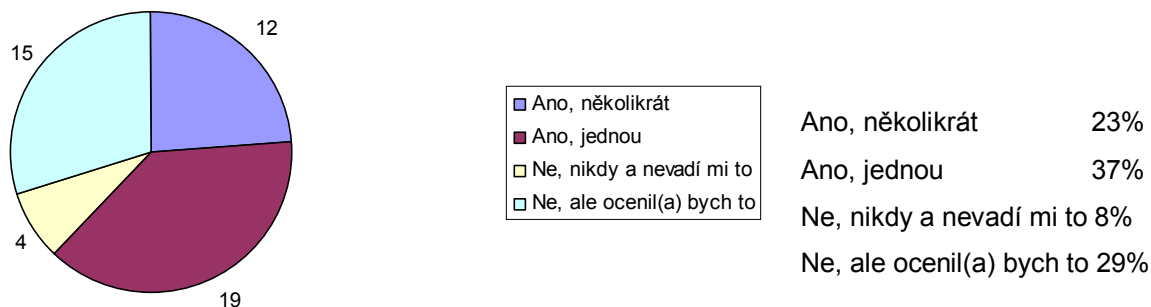
Obr. 6: Možnost věnovat se v budoucnu archeologii

Zde byly výsledky poněkud překvapivé, protože 15% žáků uvedlo, že přemýšlí o tom, že by se archeologii někdy věnovali a 42% tuto možnost nevyklučilo. Jeden žák dokonce uvedl, že již nyní je archeologie jeho koníčkem. 37% žáků si je pak jistých, že se archeologii nikdy věnovat nechtějí. Vidíme tedy, že archeologie není dětem v tomto věku zase tolik vzdálená a velké části z nich se kariéra archeologa nejeví jako absolutně nepředstavitelná.

Otázka čtvrtá se týkala návštěvnosti muzeí v rámci školní výuky: **„Navštívili jste někdy v rámci školní výuky dějepisu nějaké muzeum za účelem shlédnutí pravěkých či středověkých exponátů?“**

³² K těmto více viz podkapitola 3. 4. 1. Dny pravěkých technologií a dny otevřených sond.

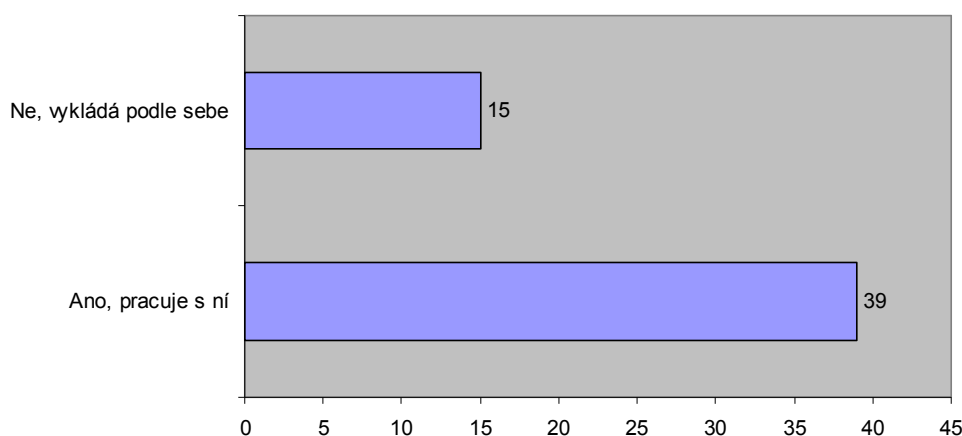
³³ Viz kapitola 3. 10. Průzkum informovanosti české veřejnosti o archeologii.

Obr. 7: Návštěvy muzeí

Z těchto odpovědí vidíme, že poměrně značné procento žáků nikdy nenavštívilo v rámci školní výuky pravěkou či středověkou expozici a většina z nich by to ale uvítala. 60% žáků ji navštívilo alespoň jednou. Vzhledem k tomu, že sami žáci, kteří tuto možnost neměli, uvádějí, že by ji ocenili, je důležité v rámci výuky dějepisu jednou za čas historické muzejní expozice navštěvovat. Návštěva kvalitní expozice, nejlépe s komentářem muzejního pedagoga, utkví totiž s největší pravděpodobností žákům v hlavě mnohem déle, než několikahodinový výklad ve školních lavicích.

Pátá otázka se týkala způsobu, jaký učitel využívá k výkladu pravěku: „**Využívá Váš učitel k výuce nejstarších období učebnici? Pokud ano, uveďte jakou.**“

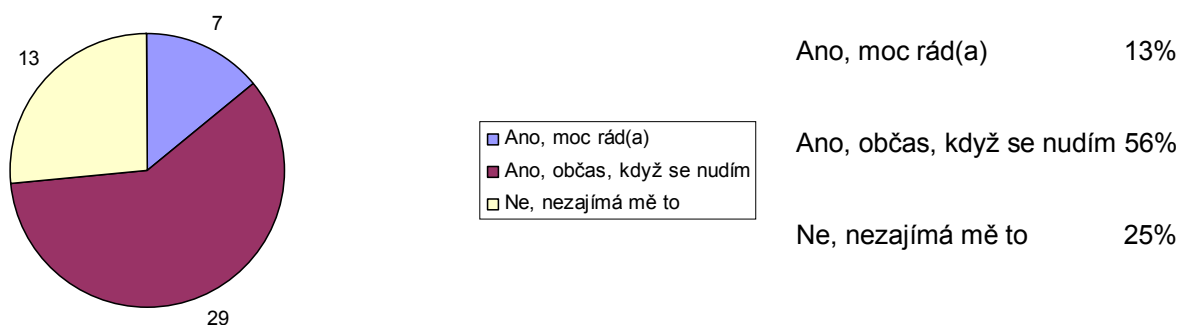

Obr. 8: Využívání učebnic ve výuce dějepisu

Učitelé většiny žáků podle těchto výsledků pracují s učebnicí, ovšem výklad někdy doplňují i vlastními materiály, což vůbec není na škodu. Jako učebnici, kterou jejich učitel využívá, uvedli všichni žáci (kromě těch, kteří kolonku nevyplnili) Dějepis 6, díl pravěk a starověk, jež vyšla v nakladatelství Scientia a jejíž autorský kolektiv tvoří Miroslav Popelka (pravěk), Břetislav Vachala (Egypt), Jakub Maršálek (Čína) a Jana Pečírková (úvod, Mezopotámie,

Foinikie, chetit, říše, perská říše, Palestina, Řecko, Řím). Z odpovědí na následující otázky vyplývá, že se jedná o velice zdařilou učebnici, která budí v žácích zájem.

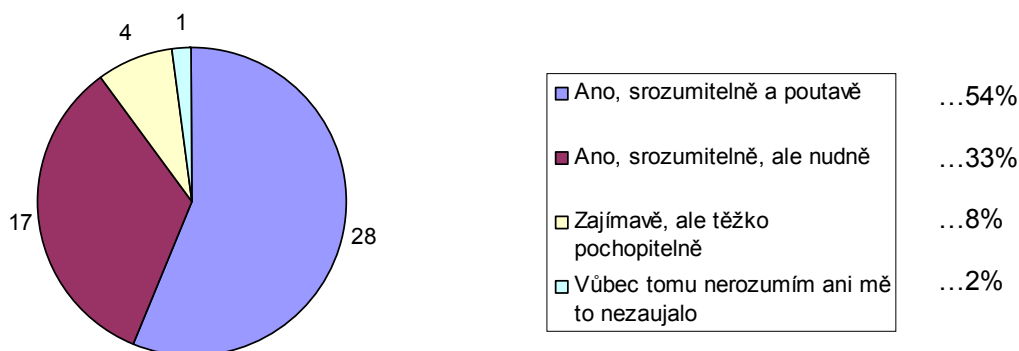
Šestá otázka zněla: „**Čtete si někdy dobrovolně v učebnici kapitoly o pravěku či středověku?**“

Obr. 9: Dobrovolný zájem o učebnici dějepisu

Vidíme, že dobrovolně si v učebnici čte kapitoly o pravěku a středověku celých 69% žáků, což rozšiřuje jejich povědomí o těchto etapách lidstva a v mnoha z nich to může probudit další zájem. Díky vlastnímu studiu učebnice (samozřejmě v některých případech nejspíše na úkor pozornosti v jiných hodinách) si žáci také mohou lépe pročíst a pochopit to, co je zajímavá a naopak přeskočit informace, které již znají.

Sedmá otázka se týkala srozumitelnosti učebnice: „**Myslíte, že učebnice vykládají období pravěku a středověku srozumitelně a poutavě?**“

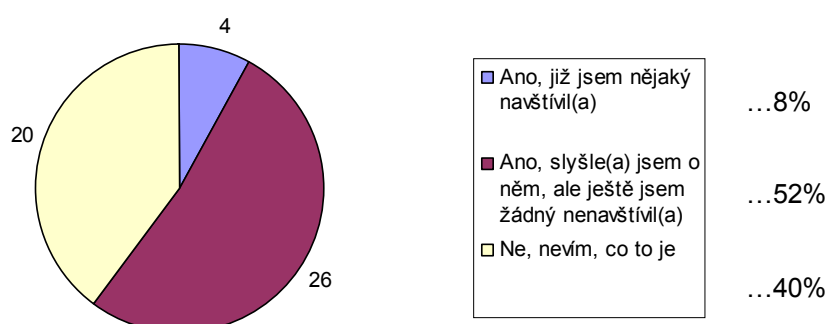

Obr. 10: Hodnocení učebnice pravěku

54% žáků hodnotí učebnici Scientia jako srozumitelnou a poutavou a 33% jako srozumitelnou, ale nudnou. Důležité je, že většině žáků se tedy učebnice jeví jako srozumitelná a více jak polovině z nich i poutavá. To, že třetina žáků shledává učebnici jako nezajímavou je přirozené a souvisí to nejspíše se samotným zaměřením učebnice, protože dějepis (ale stejně tak i například chemie či fyzika) zřejmě nikdy nezaujme absolutní většinu.

Další, osmá otázka, jež byla otevřená, se týkala názoru žáků na obsah učebnic: **„Co podle Vašeho názoru v učebnicích dějepisu chybí, nebo naopak je zbytečné?“** Celá polovina žáků ve své odpovědi uvedla, že by na učebnici nic neměli, že jim vyhovuje, tak, jak je. Mezi odpověďmi druhé poloviny se objevily požadavky na více zajímavostí, více fotografií, legendy a báje, jednoduché vysvětlivky, příběhy a akce. Naopak někteří žáci by vyškrtli kapitoly o Japonsku a Číně (což je vzhledem k jejich velké vzdálenosti a kulturní odlišnosti u žáků pochopitelné) a také některá data a jména, jichž je podle nich příliš. Jeden ze žáků by v učebnici uvítal „tu zamrznutou mrtvolu“, čímž měl patrně na mysli eneolitického „muže z ledovce“ Ötziho. To je pro nás zajímavá informace, jednak z hlediska poznání, že žáci mají povědomí o známých světových archeologických nálezích, a také proto, že právě nálezy, jakým je Ötzi, s sebou nesou onen požadovaný příběh, který archeologie může na stránkách učebnic dětem nabídnout.

Devátá otázka se týkala archeoparků: **„Slyšeli jste někdy o archeoparku, popřípadě nějaký navštívili? Pokud ano, uveďte jaký.“**

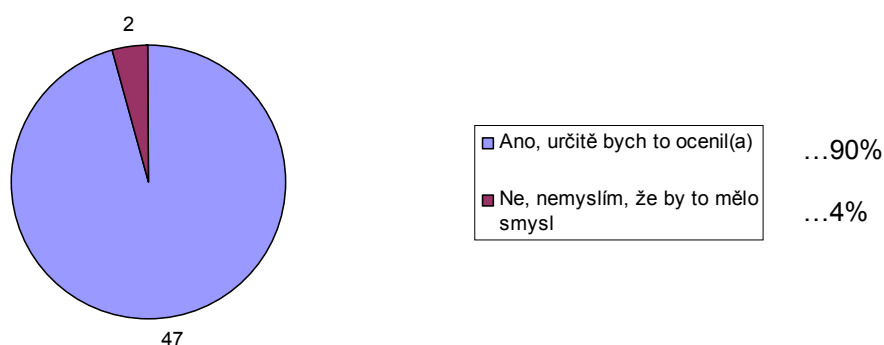

Obr. 11: *Povědomí a návštěvnost českých archeoparků*

Z odpovědí vidíme, že pouhých 8% dotazovaných žáků již nějaký archeopark navštívilo a 40% vůbec neví, co se pod tímto názvem skrývá. To je velká škoda, protože archeoparky

nabízejí školám širokou nabídku programů a jejich návštěva by žáky rozhodně obohatila. Množství archeoparků a jejich nabídka se však v současnosti stále rozšiřuje³⁴, v následujících letech se tedy snad tato situace změní.

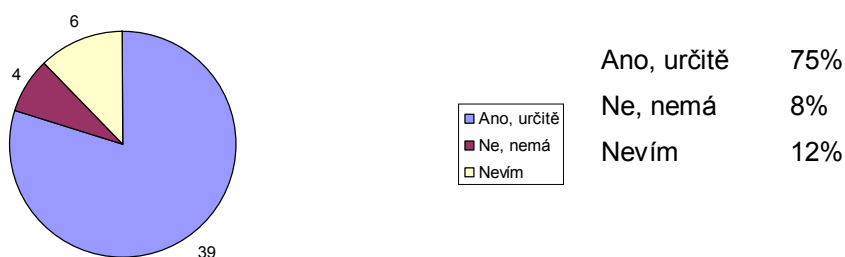
Předposlední desátá otázka zjišťovala zájem žáků o možnost praktické výuky pravěku: **„Ocenili byste při hodinách dějepisu praktickou výuku? (Např. možnost vyzkoušet si pravěké technologie, jako je výroba keramiky, nástrojů či zbraní.)“**

Obr. 12: *Zájem o praktickou výuku pravěku*

Z odpovědí vyplývá jednoznačný zájem žáků o tuto možnost. V dnešní době ze školní výuky téměř vymizely praktické předměty, proto je pro žáky možnost aktivního zapojení formou neobvyklých činností atraktivní. Popis, hodnocení a přínosy realizované praktické hodiny výuky pravěku jsou popsány v předcházející kapitole.

Poslední otázka se týkala celkového vnímání archeologie: **„Má podle Vás v dnešní době archeologie smysl?“**

Obr. 13: *Vnímání smyslu archeologie*

³⁴ Viz kapitola kapitole 3. 2. Archeoparky, archeoskanzeny a centra experimentální archeologie.

Z grafu vidíme, že tři čtvrtiny žáků ve smysl archeologie věří a 12% si není jisto. Naskýtá se otázka, mají-li se žáci vůbec podle čeho rozhodovat. Je možné, že mnoho z nich se s archeologií zatím nemělo kde blíže seznámit, proto nemohou ani posoudit, má-li archeologie smysl. Zde mohou rozhodující roli sehrát právě návštěvy archeoparků, muzejních archeologických expozic a návštěvy samotných archeologů v hodinách dějepisu.

Zhodnotit celý průzkum není jednoduché. Na jednu stranu jeví žáci o archeologii značný zájem, na druhou stranu se zdá, že o ní mají pouze základní povědomí. Počet 50 respondentů není sice velký³⁵, ale přesto nám výsledky poskytují určitý pohled na stav informovanosti žáků základních škol o archeologii. Díky podobným průzkumům také můžeme poznávat, jak na žáky námi předávané informace působí a zjišťovat, co by se od nás rádi dozvěděli (například výše zmíněný zájem o Ötziho).

³⁵ Obzvláště, když někteří žáci nechávali některé otázky nevyplněné, proto součet odpovědí u některých grafů nedává dohromady 100%.

3. 4. Vybrané akce pořádané archeologickými institucemi pro veřejnost

3. 4. 1. Dny pravěkých technologií a dny otevřených sond

Další zajímavou možností, kde můžeme veřejnost seznamovat s archeologií a obdobími, jimiž se zabývá, jsou krátkodobé akce jako dny pravěkých technologií nebo dny otevřených sond. Tyto akce se s větší či menší pravidelností během let opakují a jsou přístupné všem zájemcům. Takovéto akce mají tu výhodu, že jejich návštěvníci zde uvidí a zažijí něco neobvyklého, mají možnost se aktivně zapojit a klást otázky a odcházejí s pocitem nově nabytých vědomostí i prožitků.

Pravěké dny či dny pravěkých nebo středověkých technologií pořádá pravidelně většina českých archeoparků³⁶, v této kapitole se však zaměříme na podobné akce pořádané mimo tato zařízení. Jednou z nich jsou například pravěké dny v rámci víkendové akce Mamuti na Točniku, kterou organizuje, jak už vyplývá z názvu akce, Oddíl experimentální archeologie Mamuti. Ten byl založen v roce 1980 v Praze a jeho členy jsou děti a mládež ve věku od 9 do 16 let (www.mamuti.cz). Členové oddílu se zabývají širokým spektrem experimentálních činností, a tak od roku 1997 pořádají již zmiňované Pravěké dny na hradě Točniku, na nichž prezentují výsledky své činnosti. Akce je otevřená široké veřejnosti, která si zde může vyzkoušet řadu aktivit, jako je například výroba keramiky, předení, tkání, příprava pravěkých pokrmů či odlévání bronzů. Návštěvníci mají také možnost sledovat výrobu replik pravěkých nástrojů, vše samozřejmě s odborným výkladem. Zajímavým aspektem této akce je fakt, že výklad návštěvníkům podávají sami dětské členové oddílu (kteří ovšem mají hlubokou znalost problematiky) a tak se výklad stává, zvláště pro mladší návštěvníky, srozumitelnější (Březina – Prouza 2001, 132). Veřejnost se zde tak velice pochopitelnou, naučnou a zároveň zábavnou formou seznamuje se společnostmi a kulturami, které na našem území existovaly od paleolitu až po raný středověk a se způsobem jejich života.

Podobnou akci pořádá v současnosti pražská Botanická zahrada ve spolupráci s Ústavem pro pravěk a ranou dobu dějinnou Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Dny pravěkých technologií v Praze-Troji v poloze Na Farkách se konají (s menšími prolukami) již od roku 2000 (Popelka – Šmolíková), v poslední době formou třídní víkendové akce. Ta nabízí možnost návštěvy jak dospělým zájemcům a rodinám s dětmi, tak také školám jako alternativní páteční výuku. Na jednotlivých stanovištích studenti archeologie spolu se zástupci Botanické zahrady a Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou seznamují návštěvníky

³⁶ Viz kapitola 3. 2. 2. Archeoparky a centra experimentální archeologie v České republice.

s mnoha pravěkými činnostmi, jako je výroba keramiky, drcení a mletí obilí, následná výroba a pečení placek, předení, tkaní na stavu či na karetkách a v některých letech také tavba bronzu. Návštěvníci si mohou všechny činnosti vyzkoušet a pokládat případné dotazy. Odcházejí s novými zkušenostmi, prožitky a pocitem, že nahlédli do světa našich pravěkých předků. A právě v tom spočívá obrovský potenciál těchto akcí. Svou zábavnou, ale přesto výchovně-vzdělávací formou probouzí v lidech vztah k minulosti a zprostředkovávají tolik důležitý kontakt mezi současnou archeologií a veřejností (*Popelka – Šmolíková 2003, 156*). Svou názorností ukazují návštěvníkům kontrast mezi způsobem života v hluboké minulosti a dnes a vyvolávají v nich tak otázky o vývoji a proměnách lidské existence.

Důležitým způsobem, jak by archeologové měli seznamovat veřejnost se svou prací, jsou dny otevřených sond neboli zpřístupnění archeologického výzkumu veřejnosti. Pozvání místních obyvatel na výzkum je pozitivním krokem v komunikaci mezi archeology a veřejností, neboť lidé mají nárok na informace o minulosti svého regionu či města a „nahlédnutí pod pokličku“ archeologického výzkumu v nich může podnítit zájem o tuto minulost. Je to také jediná možnost, jak se laická veřejnost může dozvědět něco o fungování archeologických výzkumů v praxi.

Samozřejmě problematika dnů otevřených sond není tak jednoduchá, jak by se na první pohled mohlo zdát. Existuje nebezpečí, že přílišné upozorňování na probíhající výzkum přiláká detektoráře a další vykradače nalezišť a archeologové tak přijdou o cenné prameny poznání. Někteří badatelé se dokonce kvůli této hrozbě přiklánějí k variantě „uvalování informačního embarga na mimořádné nálezy po dobu průběhu terénních prací a embarga na zveřejňování přesných lokalizací významných objektů“ (*Vencl 2000, 437*). Tento názor je naprosto oprávněný, ovšem není důvodem k tomu, abychom veřejnost na výzkumy nepouštěli vůbec. Pokud se celá akce dobře promyslí a připraví, nebezpečí destrukce a vykradení by mělo být minimalizováno. Toho lze docílit jedině tak, že se výzkum zpřístupní až před jeho ukončením, kdy jsou všechny terénní situace a nálezy vyzvednuty a zdokumentovány a kdy byl proveden detektorový průzkum, který odhalil, zda se pod povrchem neskrývají ještě neobjevené kovové předměty. Archeologové pak veřejnosti mají možnost ukázat dokončený výzkum, informovat ji o jeho průběhu, získaných poznacích a nálezech a zodpovědět případné dotazy. Samozřejmostí by mělo ale být podávání objektivních informací a upozornění, že se jedná pouze o předběžné výsledky a teorie.

Tyto dny otevřených sond jsou u nás ale bohužel stále spíše vzácností. Protože se nejedná o obvyklou záležitost, je důležité veřejnost o možnosti návštěvy archeologického

výzkumu dostatečně a v předstihu informovat. Jako příklad dnů otevřených sond z poslední doby lze uvést výzkum středověkého předměstí v Plzni. Ten byl v září roku 2011 zpřístupněn na jeden den veřejnosti, což vyvolalo obrovský zájem a výzkum navštívili stovky lidí (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/135113-den-otevrenych-sond-v-plzni-odhalil-stredoveke-predmesti/>; http://www.plzen.eu/o-meste/multimedia/fotogalerie/pamatky-turisticke-cile/galid_754/nebyvaly-zajem-provazel-den-otevrenych-sond.aspx). To dokládá, že veřejnost není k archeologii lhostejná a má-li možnost se s ní blíže seznámit, využije ji.

3. 4. 2. Letní školy archeologie

Na laickou veřejnost, která má zájem si vyzkoušet práci archeologů, jsou zaměřeny letní školy archeologie. Akce, probíhající vždy několik týdnů v letních měsících, poskytují zájemcům, většinou z řad mladých lidí, možnost zúčastnit se jako dobrovolníci³⁷ archeologického výzkumu. To je jedinečná příležitost například pro studenty středních škol, kteří chtějí jít archeologii studovat a mohou tak získat potřebné dovednosti, či pro studenty jiných oborů, kteří mají archeologii a historii jako koníček.

Výborným příkladem takovéto akce byla Mezinárodní letní škola archeologie, probíhající mezi roky 1997 a 2003 na tvrzi Drslavice u Prachatic a v Novohradských horách. Její účastníci se během dvou týdnů v každém létě naučili exkavačním a dokumentačním technikám, získali teoretické znalosti o archeologickém výzkumu a všechny poznatky si mohli vyzkoušet v praxi. Seznámili se také s postupem laboratorního zpracování a ošetření nálezů. Dále se v Novohradských horách v rámci nedestruktivního průzkumu seznamovali s procesy zániku, archeologizace a proměnami historické krajiny. Svou aktivitou tak navíc zajišťovali potřebný archeologický výzkum tvrze Drslavice (která byla v té době rekonstruována) s minimálními finančními náklady. Osm ročníků letní školy tak poskytlo desítkám mladých lidí zajímavě a smysluplně prožitou část prázdnin a získalo mnoho nových příznivců archeologie z řad laické veřejnosti (*Bureš – Pařez 2008*).

Další letní archeologická škola se konala v letech 2007-2009 v Netolicích na raně středověkém hradišti Na Jánu. Akci zajišťovala Přírodovědecká fakulta Jihočeské univerzity ve spolupráci s Prachatickým muzeem a nabízela účastníkům z řad studentů středních i vysokých škol bohatý program, zahrnující terénní výzkum, zpracování artefaktů, laboratorní průzkum materiálů biologického původu a četné odborné přednášky. Díky účasti konzervátorek z Archeologického ústavu Akademie věd v Praze se zájemci mohli zúčastnit

³⁷ K dobrovolníkům na archeologických výzkumech více v kapitole 3. 8. Amatérská archeologie a dobrovolníci.

také kurzu konzervace železných předmětů. V roce 2009 byly dokonce v rámci školy odkrývány středověké hroby, na nichž byl prováděn archeogenetický výzkum, založený na sledování genetických charakteristik pohřbených jedinců a jejich srovnání s DNA žijících netolických starousedlíků (*Kalmíková - Beneš*). Ti měli v rámci letní školy archeologie možnost nechat si odebrat vzorek DNA a přispět tak poznání migrační historie regionu. Tato možnost vzbudila u veřejnosti velký zájem a v rámci tří konaných ročníků letních škol výzkum navštívili stovky lidí z řad laické veřejnosti (*Landgráfová*).

V současné době však žádná archeologická instituce letní školu archeologie nepořádá. Doufejme však, že v budoucnu se podobné akce budou opakovat a přibývat, protože se jedná o jedinečnou příležitost, jak seznamovat mladé lidi s archeologií a skrz ně informovat širokou veřejnost v daném regionu o místní archeologii a její činnosti.

3. 4. 3. Univerzity třetího věku

Jako univerzita třetího věku je obecně definován soubor programů celoživotního vzdělávání, určený pro zájemce v postgraduálním, v tomto případě většinou v seniorském věku. V současnosti jde o celoevropský trend, který nabývá na významu v souvislosti s prodlužující se délkou života a se „stárnutím Evropy“. V České republice má tento typ vzdělávání dlouhou tradici, prvně se objevil na fakultách humanitního zaměření v 80. letech minulého století (*Langová 2009, 93*). V posledních letech se v rámci těchto univerzit čím dál tím častěji také objevuje studijní program Archeologie. Pro zájemce, kteří se o archeologii celý život zajímali či ji chtěli studovat, ale neměli tu možnost, je Univerzita třetího věku výbornou příležitostí, jak se ponořit do archeologické problematiky a získat nové poznatky, které v knihách nenalezli.

V současné době je výuka archeologie v rámci Univerzit třetího věku realizována na ve čtyřech českých městech. Univerzita Karlova nabízí program *Střední Evropa v době kamenné a bronzové*, který má rozsah dvou semestrů. Posluchači se dozvědí obecné informace o archeologii a o vybraných problémech jednotlivých období, dále se seznámí se základní terminologií, prameny a metodami oboru archeologie. V dalších přednáškách získají poznatky o jednotlivých obdobích pravěku a jejich specifikách. Přednášející jsou samozřejmě odborníci z řad archeologů a posluchači s nimi mohou na konci každé přednášky diskutovat a prohlubovat nově nabyté informace. Program je ukončován písemnou prací v rozsahu deseti stran a po jeho absolvování obdrží posluchači osvědčení ve velké aule Karolína (<http://www.ff.cuni.cz/FF-108.html>). Toto slavnostní zakončení tak přispívá k dobrému pocitu

z účasti ve vzdělávacím programu a stane se pro jeho absolventy zážitkem spojeným s archeologií, který si budou stále uchovávat v paměti.

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně zajišťuje tříletý cyklus přednášek na téma *Od pravěku do raného novověku z pohledu archeologie*. V něm se posluchači seznámí se základní terminologií a metodikou oboru archeologie, s periodizací pravěku, středověku a raného novověku, s moderními archeologickými pracovními metodami a s dějinami bádání oboru. Pozornost je věnována také konkrétním příkladům výzkumů a jejich výsledků, se zaměřením na Moravu a Slezsko. V rámci každého akademického roku je realizováno celkem 15 devadesátiminutových přednášek a v posledním ročníku je celý kurz přehledně shrnut (<http://www.u3v.muni.cz/nabidka/zakladni-program/>).

V rámci Ústavu celoživotního vzdělávání Západočeské univerzity v Plzni je v současnosti realizován program *Regionální historie a archeologie*. Každá přednáška v rámci dvousemestrálního kurzu má dvě vyučovací hodiny a přednášky se konají jednou za čtrnáct dní. Zajímavostí tohoto kurzu je, že podle webových stránek Ústavu celoživotního vzdělávání má jako jediný z nabízených programů obsazenou plnou kapacitu a nepřijímá tak již další přihlášky (<http://www.ucv.zcu.cz/novy/menu.php?akce=UTV>). To je pozitivní jev, svědčící o tom, že laická veřejnost, v tomto případě západočeská, má o poznání archeologie značný zájem.

V rámci cyklu *Kultura v dějinách lidstva* nabízí Univerzita třetího věku Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně dvousemestrální kurz *Archeologie a etnologie* (http://web.utb.cz/?id=0_3_13_0&iid=11&lang=cs&type=0). Archeologický cyklus přednášek dostal název *Příběhy ukryté pod zemí*, ve snaze zdůraznit, že strohé a neosobní archeologické záznamy o minulosti, jež jsou předmětem zkoumání archeologie, nám zanechali konkrétní lidé, žijící konkrétní životy. Stejně jako v předchozích programech, i zde se posluchači seznámí s archeologií jako vědou a vývojem pravěku, dále proniknou také do antropologie, dějin pravěkého umění, archeologie středověku a památkové ochrany. Ohlasy na kurz byly velice kladné a řada studentů projevila zájem ve studiu pokračovat, na jejich podnět se tak ve Zlínském muzeu zformoval Archeologický klub (*Langová 2009*).

Na základě výše uvedených informací můžeme konstatovat, že výuka archeologie v rámci univerzit třetího věku má pozitivní efekt a kladné ohlasy. Posluchači těchto univerzit jistě neskončí se svým zájmem o archeologii po skončení kurzů, ale budou ho dále prohlubovat a rozvíjet. Své nové zkušenosti a poznatky také budou šířit v rámci okruhů svých rodin a přátel a tak nejen rozšiřovat povědomí o archeologii, ale také kladný vztah veřejnosti k ní.

3. 5. Presentace „in situ“

3. 5. 1. Využití torzální architektury pro prezentaci archeologie

S prezentací torzální architektury, zachované in situ, se dnes můžeme setkat v historických jádrech měst stále častěji. Obnova historických objektů se totiž pouze výjimečně obejde bez zásahů pod stávající úroveň terénu, neboť například technické zázemí provozoven či objekty garáží lze umístit zpravidla jen do podzemních podlaží (Kalferstová 2006, 131). Tak dochází k zásahům do historicky unikátních terénních situací, které jsou po provedení archeologického výzkumu nenávratně zničeny. Jedinou možností, jak tyto situace zachovat i pro budoucí generace, je právě jejich zakonzervování in situ, tedy v místě nálezu, a následná prezentace. Je to také nejpřirozenější způsob, jak nález zpřístupnit laické veřejnosti, tedy i té, která obvykle nenavštěvuje muzea a archeologické expozice (Jančo 2007, 2).

Prezentace památky přímo v místě nálezu však s sebou nese řadu problémů. Počátečním problémem bývá otázka, zda nález vůbec takovýmto způsobem prezentovat. Významnou roli zde hraje investor, jenž financuje stavbu, kde je archeologický výzkum prováděn. Ten zpravidla není nadšen představou prodloužení doby výzkumu, zvýšením nákladů a také ztrátou části komerčně využitelné plochy, což vše s sebou přináší realizace tohoto typu prezentace. Investor si už však většinou není vědom možných výhod. Je tedy na samotných archeologech, aby mu vysvětlili, že takovou prezentací získá jeho stavba a potažmo i on větší prestiž a že vhodně prezentovaný nález přiláká do jeho stavby i lidi, kteří by ji normálně nenavštívili. Osvětlení kulturně historického významu dané památky je samozřejmostí, avšak v tomto případě nebývá tou nejsilnější přesvědčovací metodou.

Při rozhodování, zda nález prezentovat in situ či nikoli je také nutno zvážit řadu dalších okolností, jako je místo nálezu, jeho situování v ulici, zda je v otevřeném či uzavřeném prostoru a také jeho atraktivita a možnosti uchování (Čech 2010, 198). Všechny tyto faktory totiž mají velký vliv na samotnou památku. Pokud totiž není možno zajistit kvalitní stabilizaci a konzervaci odkryté torzální architektury a její dlouhodobou ochranu a údržbu, k prezentaci na místě by se vůbec nemělo přistupovat. Každá nedostatečně kvalitní prezentace nálezu, která po určité době vede k jeho trvalému poškození a zániku, je totiž zbytečným hazardem s dochovaným archeologickým dědictvím (Jančo 2007, 3). V takovém případě je z hlediska památkové ochrany lepší nález odkrýt, zdokumentovat, zakonzervovat a ponechat příštím generacím.

Po vyřešení otázky, zda prezentovat, přichází otázka, jak prezentovat. Zde se naskýtá několik možností. Nejefektivnější je právě po vhodném ošetření torzo stavby (či staveb)

ponechat vystavené přímo v místě nálezu. To znamená dobře ho zabezpečit proti vlivu klimatu i poškození lidskou činností, nejčastěji jeho zasklením či oddělením mřížkou. Dále může být torzo doplněno o další konstrukční prvky, které budou například přibližovat jeho další průběh či funkci. Samozřejmostí by mělo být vhodně řešené osvětlení, přehlednost situace a také prostorové zpřístupnění, aby návštěvník měl možnost si památku prohlédnout pohodlně celou. Z tohoto důvodu se často setkáváme s torzy pod úrovní terénu, na které návštěvník shlíží například skrz prosklenou lávku či mřížovou klenbu. Další možností prezentace památky na místě je vyskládání jejího půdorysu v dlažbě ulice, náměstí, dvora či v trávníku. Tento způsob má ovšem velmi omezenou vypovídací schopnost a bez doplnění o další informace (což bývá častým neduhem těchto prezentací) běžnému návštěvníkovi nic neřekne (*Havlice 2008*, 280), nemluvě o tom, že přes tyto půdorysy lidé často přecházejí, aniž by si jich povšimli. Lze se také setkat s prezentací odhaleného torza přímo v exteriéru, bez jakéhokoliv ochranného překrytí. Tento způsob z hlediska památkové ochrany není vhodný, neboť torzo není chráněno ani před nepřízní počasí, ani před vandalstvím veřejnosti³⁸.

Pokud není možné torzální architekturu zachovat na místě, nabízí se její úplný přesun. Tato varianta však také není ideální, neboť s vytržením torz zaniklých staveb či jejich částí z kontextů míst, kde vznikly, klesá jejich význam a hodnota. Stávají se tak pouhým exponátem bez širších vazeb na okolí, pouhou ozdobou novostavby, se kterou přenesený nález nijak nespojuje (*Jančo 2007*, 2).

Nepostradatelným prvkem prezentace památky na místě jsou informace o ní. Bez nich každá sebelépe prezentovaná památka ztrácí svůj smysl a pro veřejnost se tak stává pouhou nicneříkající kulisou. Tyto nezbytné informace mohou zajišťovat informační tabule, které se však musí nacházet v blízkosti památky, jinak si jich návštěvníci nemusí povšimnout a celé dílo tak ztrácí smysl. Vytvořit informační tabule však není jednoduchou záležitostí. Důležitým prvkem už je samotná grafická podoba. Ta musí návštěvníka na první pohled zaujmout, její forma však nesmí převyšovat obsah. Text by měl být laikům srozumitelný, neobsahovat mnoho odborných výrazů a jasně a přehledně informovat o vývoji a významu prezentované památky. Tabule by také měla obsahovat informace o archeologickém výzkumu a konzervaci památky. Ten může dokumentovat několik fotek, ale hlavní obrazovou přílohou by měla být kresebná rekonstrukce památky, aby si návštěvníci mohli představit torzo v jeho původní podobě a tak více ocenili jeho historický význam. Častým problémem informačních

³⁸ To ovšem souvisí s přístupem veřejnosti ke kulturnímu dědictví. Např. na Michalském náměstí ve Vídni jsou prezentována torza římských konstrukcí různého stáří a nejsou kromě nízké zidky jinak chráněna. Přesto se ani při delším pozorování neseznamujeme s tím, že by kdokoli z návštěvníků do prostoru s torzální architekturou vnikal, něco tam házel či se jinak snažil prostor poškodit.

tabulí bývá jejich přílišná odbornost a odbytá grafická část prezentace, na níž je vedle obligátního půdorysu s různým šrafováním málokdy vidět nějaká názorná ilustrace (*Ševců 2008*, 284). Takovéto informace mají možná co říci odborníkům, pro laickou veřejnost jsou však absolutně nevyhovující.

Velice zajímavou možností prezentace torzální architektury se do budoucna jeví využití 3D skenování. Tato metoda dosud není v archeologii plně využita, ale přináší naprosto nové možnosti dokumentace, zpracování i následné prezentace archeologických nalezišť. Využitím 3D skenerů v kombinaci s digitální fotogrammetrií lze získat prostorové informace o objektech i o jejich barevnosti a materiálovém složení objektu. Tyto informace se následně počítačově vyhodnotí a poskytnou tak široké možnosti dalšího zpracování. Tím může být například 3D animace či výroba 3D modelů díky speciálním 3D tiskárnám, které dokáží na základě získaných dat vytvořit samostatně prostorový model (*Merta – Peška – Tejkal 2010*). Prezentace torzální architektury by tak mohla být doplněna o atraktivní prostorové vizualizace či modely, které by zvýšily její výpovědní hodnotu a v případech ohrožených lokalit tak mohly samotnou hmotnou prezentaci nahradit úplně a pomoci tak jejímu zachování budoucím generacím.

Prezentace památky in situ by však neměla končit umístěním informační tabule. Památku je nutno nejen neustále kontrolovat a udržovat, ale také na ni upozorňovat, aby neupadla do zapomnění. To lze například publikováním výsledků realizované prezentace, zanesením do map a letáčků (vydávaných například v infocentrech), dále konáním přednášek, výstav a dalších kulturních akcí v prostorách s prezentovaným archeologickým nálezem. Dobře zpracovaná a udržovaná prezentace nálezu totiž může být zajímavým obohacením daného místa, dodává akcím v něm konaným jiný rozměr, vypovídá o historii místa a dotváří genia loci. Obohacuje tak veřejnost o nevšední prožitky na všedních místech a pomáhá tak budovat její vztah ke kulturnímu dědictví.

S torzální architekturou prezentovanou in situ se můžeme setkat na mnohých místech České republiky. Vyjmenovávat je zde nemá smysl a jejich seznam by ani nebyl úplný, neboť žádný soupis takto prezentovaných památek u nás neexistuje. Podle odhadu Milana Janča³⁹, který již několik let na tomto seznamu pracuje, jich po celé republice bude kolem 400 (*osobní sdělení*) a jenom v Praze jich ke konci května 2007 bylo evidováno 92 (*Jančo 2007*, 3). Nachází se všude kolem nás a o mnohých, kolem kterých denně chodíme, ani nevíme. Jejich dohledání na internetu či v odborné literatuře také není snadné, protože ne vždy bývá tato

³⁹ Mgr. Milan Jančo, v současné době pracovník Odboru výzkumu, metodiky a vzdělávání na ústředním pracovišti Národního památkového ústavu, prezentací památek in situ se dlouhodobě zabývá.

prezentace publikována spolu s archeologickým nálezem. Některé takto prezentované památky se také nacházejí na poměrně „skrytých“ místech, proto i když o nich návštěvník ví, tak i jejich cílené hledání pro něj může být náročné. Je proto škoda, když po vyvinutém úsilí i vydání značných finančních prostředků na zachování a vystavení torzální architektury na místě není výsledek příliš efektivní. Tomu je nutno předcházet lepším informováním jak odborné, tak laické veřejnosti všemi možnými prostředky a neustálým upozorňováním na problematiku prezentace in situ.

3. 5. 2. Průzkum vnímání torzální architektury prezentované in situ veřejností

Jak už bylo uvedeno výše, památek prezentovaných na místě se u nás nachází značné množství. Má tato prezentace ale vůbec požadovaný efekt? Vnímá ji laická veřejnost? Rozumí prezentovaným nálezům a informacím u nich uvedeným? Přispívá ke zlepšení jejich postoje k historii a archeologii? Odpovědi na tyto otázky by nám mohli přinést stěžejní informace o vnímání archeologických památek laickou veřejností a o smyslu prezentace in situ vůbec. Cílem této podkapitoly tedy bude dílčí průzkum veřejného mínění na konkrétním místě s tímto typem prezentace a nastínění dalších možností výzkumu.

Jako místo průzkumu bylo vybráno nákupní centrum Palladium, nacházející se na náměstí Republiky v historickém centru Prahy. Zdejší realizace prezentace románské architektury je totiž unikátním příkladem spolupráce investora a archeologů a díky gigantické velikosti centra také místem, kde má archeologická prezentace potenciál oslovit denně stovky až tisíce lidí. Archeologický výzkum zde probíhal v letech 2003-2006 a svou rozlohou se stal jedním z největších českých výzkumů vůbec (Juřina a kol. 2009). Areál bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad byl intenzivně osídlen od 12. století až do současnosti a výsledky jeho výzkumu (zvláště pro románské období) byly natolik hodnotné a převratné, že investor přistoupil na financování konzervace a prezentace pozůstatků románské architektury. Na webových stránkách Palladia dokonce najdeme celou stránku věnovanou archeologickým poznatkům získaných při výzkumu⁴⁰ (<http://www.palladiumpraha.cz/cz/redakce/o-nas/o-palladiu/archeologie/c2853>).

Vzhledem k projektovaným podzemním prostorám bylo dohodnuto, že pouze relikt nejzachovalejší stavby, románského paláce, budou ponechány in situ, zatímco dvě stavby budou konzervovány, vyzvednuty a posléze nově umístěny v interiéru podzemních

⁴⁰ Stránka čerpá z publikace Petra Juřiny a kolektivu Náměstí Republiky – výzkum století, uvedené informace jsou tedy hodnověrné a přehledně a srozumitelně podané.

obchodních podlaží. Realizace se samozřejmě neobešla bez četných komplikací, převážně z časových důvodů, ale naštěstí byla dokončena bez velkých ústupků ze stran archeologů.

Stavba č. 1 (románský palác) zůstala horizontálně i vertikálně v původním umístění, i když veškeré okolní konstrukce a terény byly odstraněny a torzo objektu bylo po relativně dlouhou dobu zafixované, ale zavěšené ve volném prostoru. Výsledná podoba spočívá v prezentaci nejlépe zachovaného severního prostoru s originální patkou sloupu včetně přiléhající kvádrkové jímky záchodového rizalitu. Ze sousedního prostoru je prezentována patka dalšího sloupu. Průběh navazujících zdí je vyznačen v podlaze prodejních prostor a představu charakteru zdíva navozují skleněné stěny s pozitivně a negativně pojednanými kvádrky (*Dragoun 2008*). Protože úroveň objektu je asi o 70 cm níže než obchodní podlaží, byla jako doplňující konstrukční prvek zvolena skleněná lávka s mosazným zábradlím, která zaručuje dostatečný vizuální kontakt. V těsném sousedství objektu mohou návštěvníci spatřit i torzo původního románského terénu, které tak názorně demonstuje komunikační úroveň přelomu 12.-13. století a její následné navýšení o několik metrů (*Libal – Libal 2009, 196*). Torzo románského paláce bylo začleněno do prostoru knihkupectví Neoluxor, což je z možného výběru obchodů asi nejideálnější spojení (příloha 4).

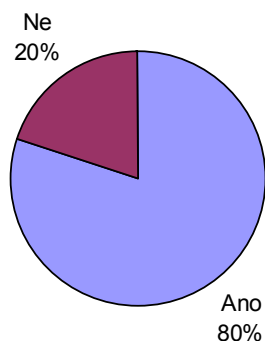
Torzo románského domu č. 2 bylo umístěno v hlavním vestibulu obchodního centra a později včleněno do prostoru kavárny. To se však neukázalo jako ideální řešení, neboť zdívo domu je nechráněno a je tak vydáno „na pospas“ návštěvníkům, což na něj s postupem času bude mít nejspíše destruktivní dopad. Doplňujícím prvkem jsou trubkové konstrukce, které zajímavým způsobem naznačují původní klenby domu.

Zachovaná kamenná šíje domu č. 3 byla umístěna pod eskalátor ve druhém podzemním patře. Dům byl původně celý dřevěný, pouze zmíněná vstupní šíje byla vystavěna reprezentativní technikou kvádrkového zdíva. Při prezentaci byla tedy naznačena dřevěná konstrukce alespoň části stěny s nosným kulem a příslušný segment dřevěné podlahy. Zde je opět využita doplňující trubková konstrukce, naznačující původní klenutý vstup. U všech objektů byly umístěny informační pulty z plexiskla s jednotlivými charakteristikami staveb i historií jejich odhalení. Do budoucna však autoři počítali s doplněním expozice trojrozměrnými modely (*Libal – Libal 2009, 197*). Posouzení informační části prezentace ale bude uvedeno níže.

Pro přímé dotazování bylo zvoleno místo domu č. 1, tedy prodejna knihkupectví, v níž se nachází torzo románského paláce, které je největší ze všech tří prezentovaných domů a jako jediné zůstalo in situ. Po menších komplikacích se získáním povolení ze strany vedení

prodejny k provedení průzkumu bylo celkem deseti lidem položeno po čtyřech otázkách. Mezi dotazovanými bylo celkem sedm žen a tři muži, jejich věk se pohyboval (s výjimkou asi šedesátiletého muže) mezi 20-35 lety. Abychom se mohli věnovat celkovému zhodnocení průzkumu, musíme si nejprve představit, jak dotázaní odpovídali.

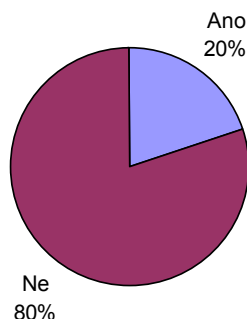
První položená otázka zněla: „**Povšimli jste si této památky?**“

Obr. 14: *Povědomí o památce*

80% dotázaných o torzu vědělo. Zde je ovšem nutné konstatovat, že obě dvě osoby, jež si torza nepovšimli, si stěžovali na fakt, že ho neviděli přes knihy. Z pohledu od vchodu do prodejny z centra je totiž dům obestaven knihami a tak není patrné, že se za nimi skrývají kamenné zdi.

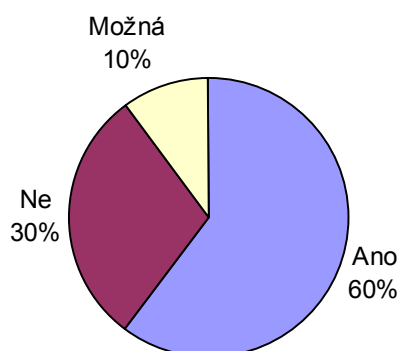
Druhá otázka se tázala: „**Víte, o co se jedná a jaký to má význam?**“

Obr. 15: *Znalost významu památky*

80% dotázaných vůbec nemělo tušení, na co se dívají. Pouze dvě osoby uvedli, že se jedná o staré románské domy, kterých se po Praze našlo více. Tři osoby dokonce projevili úžas nad informací, že se jedná o původní architekturu, protože se domnívali, že zdivo bylo uměle zkonstruované a slouží k vytvoření atmosféry knihkupectví.

Třetí otázka se týkala informací o památce: **„Přečetli byste si sami od sebe informační tabulku?“**

Obr. 16: *Zájem o přečtení informační tabulky*

Zde je zajímavé, že kromě jedné osoby si nikdo z dotázaných informační tabulky nepovšiml, dokud na ni nebyl upozorněn. Poté ale šest z nich projevilo zájem si ji přečíst a pouze tři uvedli, že ji číst nebudou, že přišli do knihkupectví za jiným cílem.

Poslední, čtvrtá otázka, byla komplexnější: **„Jak na Vás prezentace působí? Má podle Vás smysl?“** Na tuto otázku osm z deseti dotázaných uvedlo, že takováto prezentace archeologicky zjištěných památek smysl rozhodně má. Dotázaní uváděli, že se jim líbí, jak torzo zpestřuje interiér nákupního centra, že umožňuje nakupujícím zastavit se a připomenout si historii, že je správné všechno nezničit, ale také něco uchovat a že z výběru obchodů v Palladiu se palác tzv. „trefil“ do nejlepšího možného, do knihkupectví. Ovšem objevili se také dva názory, že nad takovými památkami by mělo být něco jiného než nákupní centrum a že ve vysoce moderním interiéru působí románská architektura lehce nepatřičně, až téměř jako atrakce. Polovina z dotázaných si také postěžovala, že ač je takovéto „staré věci“ zajímaví, nemají moc možností se s nimi setkat a také nevědí, kde se mohou dovědět více. Svým názorem se od ostatních dotázaných velice odlišoval asi šedesátiletý muž, který tvrdil, že sice památky má velice rád, ale že tato konkrétní prezentace působí v daném interiéru

nestravitelně, je málo názorná a není vidět, jak dům vypadal původně a že by podle něj bylo v tomto případě lepší, kdyby bylo torzo pouze zdokumentováno a zbouráno.

Celkově průzkum přinesl velice zajímavé poznatky. Prvním z nich je fakt, že takováto prezentace torzální architektury je veřejností hodnocena převážně kladně a přináší lidem příjemné dojmy a pocit duševního obohacení. Dále se ukázalo, že památka v lidech budí zájem a že větší část z nich se o ní chce dozvědět více. Zde se ovšem dostáváme k problému informačních tabulek. Ty jsou (a to se týká všech tří objektů v Palladiu prezentovaných) malé a nevýrazné (formát A4) a nejsou návštěvníkům okamžitě viditelné, je nutné je nejprve cíleně hledat. Jejich velkým nedostatkem je také kvalita provedení. Text i obrázky jsou vytištěny na obyčejném papíře, zasazeném mezi plexiskla. Ovšem kvalita tisku je naprosto nepřijatelná a působí dojmem, že v tiskárně zrovna docházela barva. Písmo i nákresy jsou rozostřené a zašedlé. Celkově působí informační tabulky jako dělané na poslední chvíli, pouze za účelem „aby tam něco k tomu bylo napsáno“. Fakt, že texty jsou pouze v češtině, přičemž jak v knihkupectví, tak v celém Palladiu tvoří velkou část návštěvníků cizinci, je také velmi zarážející. Tyto velké nedostatky tak snižují hodnotu i účel celé prezentace, což je vzhledem k obrovskému úsilí i finanční částce, která byla do její realizace vložena, velká škoda.

K doplnění expozice o trojrozměrné modely, jak bylo původně zamýšleno, bohužel nedošlo. To je další nedostatek této prezentace, protože několik z dotázaných uvedlo, že by chtěli vidět, jak dům vypadal původně. Malý obrázek je sice na informační tabulce, ovšem samotné torzo domu vyžaduje (i přes doplnění o další skleněné a kovové konstrukce) značnou míru prostorové představitivosti. Proto by bylo velice vhodné, kdyby bylo torzo každého ze tří domů doplněno oním trojrozměrným modelem, aby návštěvníci viděli původní podobu románských domů.

Z průzkumu také vyplynulo, že ač lidé oceňují tuto torzální architekturu a líbí se jim, většinou vůbec nemají ponětí, s čím se skutečně setkávají a jakou to má hodnotu. Tím se ale taková prezentace lehce mýjí svým účinkem, protože pak neplní svou edukativní funkci a neseznamuje návštěvníky s historickou realitou a kulturním dědictvím, ale stává se pouze dobovou kulisou, připomínající minulost. Tomu je nutné předcházet jasně viditelnými a srozumitelnými informacemi a názorným uvedením kontextu stavby. Bez těchto praktických opatření je pak prezentace in situ opravdu jen radostí archeologů a památkářů.

3. 6. Popularizační literatura

3. 6. 1. Proč a jak psát popularizační literaturu

Snad nejstarším prostředkem popularizace a prezentace archeologie veřejnosti je popularizační či populárně naučná literatura. Jejím prostřednictvím může archeologie oslovovat velké množství lidí všech věkových kategorií a v jejich volném čase jim tak předávat stěžejní poznatky oboru. Protože je-li naše archeologie stále z velké části financována státem, je její povinností pravidelně veřejnosti předkládat, jakou práci odvádí. Nemůžeme však samozřejmě očekávat, že si laik bude zálibně listovat odbornými časopisy či několikasetstránkovými odbornými publikacemi plnými pro něj nesrozumitelného textu. Stejně jako archeolog nejspíše neporozumí odborné knize o jaderné fyzice, tak jaderný fyzik nebude mít nic z článku o typologicko-chronologickém datování keramiky kultury knovízské. Přesto ale ten stejný fyzik může mít o archeologii velký zájem a touhu něco se o ní dozvědět. Proto je nesmírně důležité, aby sami archeologové těmto zájemcům z řad široké veřejnosti zprostředkovávali své poznatky a zkušenosti formou popularizační literatury.

Tvorba takovéto literatury ale vyžaduje určité spisovatelské nadání a ne každý archeolog jím byl obdařen. I přesto se může do přípravy populárně naučné publikace zapojit každý odborník, alespoň poskytnutím výsledků svého bádání. Ty pak mohou v dané publikaci oslovit mnoho lidí a zažehnout v nich první jiskru zájmu o archeologii a nejhlubší lidskou minulost. A právě tento efekt by měl být hnacím motorem popularizační tvorby.

Stejně jako psaní odborných textů, i populárně naučná literatura má svá pravidla. Ty přehledně shrnuje Karel Sklenář, jenž je klasikem archeologické popularizační literatury a jehož rozsáhlá tvorba ovlivnila nejednu generaci jak archeologů, tak i laiků. Jeho zásady jsou následující (*Sklenář 2004*): - autor si nesmí plést čtenáře se svým profesionálním kolegou

- nesmí podceňovat jazyk – sdělení faktu má stejné právo na dokonalou formu, jako beletrie
- jeho námět musí být atraktivní, aby čtenáře zaujal, ale ne samoučelně – musí vést k pochopení, že práce archeologa se neskládá z každodenního vykopávání královských pokladů, že archeolog také nepracuje kvůli nim nebo kvůli napětí, ale kvůli historickému poznání, že nálezy zdánlivě nepatrné mohou toto poznání posunout kupředu právě tak, jako ty velké.

Kvalitní popularizační literatura by také měla obsahovat příběh, který čtenáře dílem

provede a pomůže mu problematiku lépe pochopit. Tímto příběhem může autor veřejnost přesvědčit, že podobně, jako tomu bylo v novějších dějinách, tak i v dávné prehistorii lidé nežili a neumírali zbytečně a že jejich osudy mají co říci i naší současnosti (*Tichý – Thér – Papineschi 2005, 79*). A právě to je stěžejní myšlenka popularizace archeologie. Jedině když se nám podaří vysvětlit široké veřejnosti, jaký význam má odkrývání dávno ztracených příběhů, pak teprve můžeme očekávat, že veřejnost pochopí smysl archeologie.

3. 6. 2. Rozbor současné popularizační literatury

Produkce archeologických populárně naučných publikací v posledních letech narůstá velkou rychlostí, což je na jednu stranu pozitivní jev, na druhou stranu je těžké se v ní zorientovat. V jejím rozboru bude nejjednodušší začít archeologickými populárními časopisy. Takové u nás totiž zcela chybí. Jak už bylo uvedeno v jedné z počátečních kapitol⁴¹, v letech 2005 a 2006 sice vycházel populární časopis *Archeologie*, jenž měl značný potenciál vybudovat si stálou a rozsáhlou základnu čtenářů, po čtvrtém čísle však zanikl. Od té doby žádný časopis podobně atraktivního formátu nevznikl. To je velký nedostatek české archeologie, protože podíváme-li se do evropských států, téměř v každém takový časopis najdeme⁴². Založení takového popularizačního periodika s archeologickou tematikou⁴³ je v současnosti velkou výzvou pro českou veřejnou archeologii.

Co se týče populárně naučných knih, jejich obsáhlou analýzou se v roce 2003 zabýval ve své bakalářské práci *Archeologie pro nearcheology* Marcel Bezděk⁴⁴ (*Bezděk 2004*). Dospěl k mnoha zajímavým poznatkům, jež budou v této podkapitole shrnuty a komparovány s aktuální situací. Prvním krokem takové analýzy je vymezení, co vše se dá do popularizační literatury zahrnout. Bezděk vymezil definici takto: „Popularizační bude v našem pojetí každá kniha, která neobsahuje širší citační a poznámkový aparát (což však neznamená, že nemá obsahovat odkazy na další doplňkovou literaturu, která může čtenáře v případě hlubšího zájmu o dané téma motivovat k následujícímu prohloubení jeho znalostí) a nepracuje s archeologickou terminologií, aniž by byl každý odborný pojem předem dostatečně vysvětlen v náležitém kontextu. Cílovou skupinou, ke které je směřována pozornost tohoto typu

⁴¹ Viz kapitola 2. 3. Krátká historie veřejné archeologie v České republice.

⁴² Např. lze uvést známé časopisy s dlouhou tradicí, jako jsou *Archäologie in Deutschland* (Německo), *Archeologia Żywa* (Polsko) či *Current Archaeology* (Velká Británie).

⁴³ Problémem by nemuselo být ani propojení klasické a pravěké archeologie.

⁴⁴ Jemuž tímto děkuji za poskytnutí práce.

literatury, je nearcheologická populace, které se snaží autor práce problematiku osvětlit. Proto je dalším selektivním prvkem dostupnost v běžných prodejních místech, tj. v klasických knihkupectvích. Dalším determinantem, jenž vymezuje naši pozornost k hodnoceným publikacím, je jejich tematické zaměření. Jestliže posuzujeme jako nosné téma archeologii, tak v části knižní produkce, kde se můžeme s archeologickou látkou setkat, je tato látka použita buď jen okrajově, či doplňkově. Jako parametr proto použijeme, jestliže více než zhruba polovina textu je věnována archeologii a jestliže ano, tak je z našeho hlediska posuzován jako popularizační, samozřejmě s přihlédnutím k ostatním nastíněným kritériím. Pokud jsou všechna výběrová měřítka splněna, může být publikace zařazena do našeho hodnotícího systému popularizační literatury“ (*Bezděk 2004*, 11-12). Této definice se drží rozbor provedený v této práci.

Tato podkapitola bude na výše zmíněnou analýzu z roku 2003 navazovat, ovšem pouze v omezené podobě. Od roku 2004 do současnosti totiž bylo vydáno 59 titulů, které víceméně splňují⁴⁵ definovaná kritéria a proto není v možnostech této diplomové práce každý titul detailně prostudovat. Proto zde budou sledovány pouze formální náležitosti, jako je míra produkce a její vývoj, autoři, tematické zaměření, vydavatelství, počet stran a ceny. Tato kritéria nám tak umožní zorientovat se na českém poli popularizační literatury a udělat si představu, jaké možnosti výběru má současná laická veřejnost (příloha 1).

Do rozboru jsou zařazena i díla zahraničních autorů, ovšem v českém překladu a zabývající se obecně archeologií jako vědou. Vyloučeny byly knihy, které se věnují starověku, antice a zahraničním lokalitám⁴⁶.

Zajímavým srovnáním na úvod je samotný počet titulů v průběhu let. Zatímco od 40. let do roku 2003 u nás vyšlo 81 popularizačních děl, od roku 2004 do roku 2011 přibylo 59 titulů, což je téměř 73% předchozí produkce za pouhých osm let. Tato vzrůstající tendence zde ovšem existuje již od 90. let, ve kterých vyšlo 29 titulů, zatímco jen mezi roky 2000 a 2003 jich bylo 21 (*Bezděk 2004*, 31). V současné době byla největší produkce v roce 2005, kdy vyšlo 13 titulů. Od té doby produkce spíše klesla, ovšem nelze vyloučit její opětovný nárůst v budoucnu.

Zajímavé je také sledovat proměnu autorů. V rozmezí 62 let, kterými se zabýval ve své analýze Bezděk, byli nejproduktivnějšími autory Karel Sklenář s 15 tituly, Eduard Štorch

⁴⁵ Některé z titulů zařazených do tohoto rozboru mohou oslovovat také odbornou veřejnost. Přesto se domnívám, že díky jejich bezproblémové dostupnosti v knihkupectvích a atraktivnímu provedení i tématu mohou upoutat nejednoho laického zájemce k jejich prostudování a tak je na místě zařadit je mezi ostatní popularizační literaturu.

⁴⁶ Těch u nás sice vychází značné množství, nejsou však předmětem této práce.

s 10⁴⁷ tituly, Anna Bauerová s 5 tituly, Michal Lutovský se 4 tituly a Zdeněk Smetánka se 3 tituly (*Bezděk 2004*, 30). V posledních osmi letech má na svém kontě (ať už sám, či v kolektivu autorů) nejvíce knih Michal Lutovský (5 titulů), dále Václav Matoušek (4 tituly) a Jiří Waldhauser (3 tituly). Jméno Karla Sklenáře i Zdeňka Smetánky se však stále v seznamu autorů popularizační literatury objevuje. Co se týče odbornosti autorů, téměř většina z nich, jak českých, tak zahraničních, jsou profesionální archeologové (viz seznam v příloze).

Největší množství popularizační literatury, celkem 16 titulů, vyšlo od roku 2004 v nakladatelství Libri. To vydává ucelené tematické řady, v nichž čtenář najde přehledné, srozumitelné a poutavé informace z celé řady archeologických oblastí. 7 titulů pak vyšlo v Archeologickém centru Olomouc, rozsahově se ovšem jedná spíše o menší dílka, zabývající se jednotlivými lokalitami. 4 publikace různého tematického zaměření vyšly v Nakladatelství Lidové Noviny a po 3 titulech vydalo nakladatelství Mladá Fronta, Academia a Krigl. Nakladatelství Mladá Fronta, Academia i Libri měly nejvíce titulů také v letech předcházejících roku 2004, ještě však s nakladatelstvím Albatros, který v minulosti vydávalo dílo Eduarda Štorcha (*Bezděk 2004*, 31).

Marcel Bezděk ve své analýze také vytvořil kategorie, do kterých se dají popularizační díla rozdělit (*Bezděk 2004*, 14-17). Podle této kategorizace tak můžeme od roku 2004 nejvíce děl zahrnout do kategorie zabývající se jednotlivou archeologickou lokalitou (14), jednotlivým archeologickým obdobím (13), dále do kategorie encyklopedií a archeologických slovníků (8), děl s obecným přehledem (7), děl, zabývajících se konkrétní archeologickou disciplínou (5), záhadologické literatury⁴⁸ (5), poté do kategorie regionální archeologie (3) a úvodu do problematiky oboru (3). Do kategorie Archeologický atlas můžeme zařadit 1 titul. Zajímavé je, že zatímco k historii disciplíny vyšlo od 40. let do roku 2003 11 titulů, od roku 2004 již se do této kategorie nedá zařadit ani jeden. Marcel Bezděk do analýzy zařadil také 15 titulů beletristických, ty ovšem v tomto rozboru sledovány nebyly, protože jejich výpovědní hodnota se nedá bez jejich důkladného pročtení zhodnotit.

Cenové relace titulů jsou velmi přijatelné a odpovídají obsahu i rozsahu děl. Většina se pohybuje v rozmezí 250–500 Kč, což odpovídá jak počtu stran, tak také formátu publikace. Ve vyšších cenových relacích (okolo 700-900 Kč) se pak pohybují rozsáhlé několikasetstránkové publikace přehledového či encyklopedického rázu.

⁴⁷ Počty uvádím záměrně číselným vyjádřením kvůli větší názornosti.

⁴⁸ Tedy takové literatury, která sice pracuje s výsledky archeologického bádání, ale snaží se je záměrně mystifikovat či upravovat a interpretovat naprosto zavádějícím způsobem.

Neopominutelným aspektem popularizační literatury je také její grafická podoba. Už samotný přebal knihy by měl čtenáře nalákat, ovšem formální stránka by v žádném případě neměla převyšovat obsahovou. Marcel Bezděk ve své analýze shledal, že mezi grafickou stránkou populární publikace a její oblibou existuje silná vazba a že vyšší grafická úroveň zvyšuje prodejnost díla (*Bezděk 2004, 32*). Vztah grafické úrovně a prodejnosti díla nebyl v tomto rozboru sledován, ovšem není pochyb, že vizuální stránka díla, poutavé barevné fotografie a povedená grafická úprava se na prodejnosti děl podílejí velmi výraznou měrou.

Z výše uvedeného rozboru vidíme, že současná produkce archeologické popularizační literatury je značná a velmi pestrá. Prezentace archeologie formou literárních děl má totiž u nás dlouhou tradici a tak má čtenář široké možnosti výběru. Problémem však je, že mladší generace čtou dnes mnohem méně než dříve, a tak je čím dál tím náročnější je zaujmout. Jedním z řešení této situace by tak mohl být výše zmiňovaný populárně naučný časopis, který má tu výhodu, že jeho pročtení nevyžaduje takové množství času jako čtení celé knihy a přesto může svým čtenářům nabídnout mnoho zajímavých informací. Pokud by navíc byl běžně dostupný na novinových stáncích spolu s jinými časopisy podobného zaměření, jistě by si rychle získal své příznivce a pomáhal tak budování pozitivního vztahu veřejnosti k archeologii.

3. 7. Archeologie v médiích

3. 7. 1. Tištěná média, televize, rozhlas

Důležitou výpovědí o tom, jak česká veřejnost vnímá archeologii, je její obraz v médiích. A ten není zrovna příznivý. Jak uvedl Slavomil Vencl, „archeologie se mediálně uplatňuje zprávami o banalitách a kuriozitách, nebo hašteřením se s investory či návrhy na soudní řízení ve věci poškozování nebo ničení archeologických památek“ (Vencl 2009, 564). Tuto situaci je rozhodně nutno změnit, ovšem nemůžeme to očekávat od novinářů. Sami archeologové se musí snažit s médii komunikovat, navazovat kontakty s konkrétními novináři a skrz ně se pokusit veřejnosti sdělit, v čem skutečně spočívá archeologie.

Není totiž pravdou, že by veřejnost nejevila o archeologii zájem a tudíž snaha archeologů o kontakt s médii by byla zbytečná. Lidská zvědavost a touha po poznání je obrovská a právě v archeologii lidé spatřují obor, jenž jim do života může vnést nádech dobrodružství a tajemna. Problém spočívá právě v tom, že nedostanou-li lidé solidní a vědecké informace, nechají se „nakrmit“ pseudoarcheologickými smyšlenými historkami (Moshenska – Thornton 2010, 160). A to mediálnímu obrazu archeologie rozhodně nepřispěje.

Efektivní komunikace archeologie s médii však není jednoduchá záležitost a má svá pravidla. Asi nejdůležitějším z nich je fakt, že archeologická sdělení v běžně dostupných médiích musí být zajímavá i pro ty, kteří o archeologii nevědí vůbec nic. Archeolog-autor sdělení musí být schopen vidět na prvním místě svého posluchače či čtenáře, uvědomovat si, co o věci asi ví, jaké může mít zkušenosti, co očekává, čemu věří a co by jej mohlo přesvědčit (Hospodářová 2004, 53). Dále je nutné brát v úvahu fakt, že veřejnost nezajímá výčet kultur, doložených na nově objevené lokalitě, či přesný počet keramických zlomků. Pod těmito informacemi si většina lidí nedokáže představit nic a tak se sdělení vlastně mine účinkem. Lidé chtějí slyšet příběh, který je osloví, a který si dokáží spojit s něčím, co znají. Příběh je základním prvkem paměti lidstva, něco, co si každý snadno zapamatuje a skrz co dokáže pochopit dosud neznámé. Nemáme zde samozřejmě na mysli samoúčelné „bulvarizování“ archeologických nálezů a vytváření nepravděpodobných teorií. Takovým příběhem může být i stručné vylíčení způsobu života obyvatel lokality na základě nalezených artefaktů či neočekávaná událost zjištěná v existenci lokality či nálezu.

V komunikaci archeologie s laickou veřejností v médiích je také nezbytné vyhnout se archeologickému žargonu a vysoce odborným výrazům, stanovit data ve formě letopočtů⁴⁹, nastínit možné interpretace a teorie a nezapomenout na vizuální prezentaci (*McManamon 2000*). Ta je nepostradatelným nástrojem, jak lidem archeologii přiblížit a v tištěných médiích i televizním vysílání by na ni měl být kladen velký důraz. Z tohoto důvodu je náročnější prezentovat archeologii v rozhlasovém vysílání, protože to neposkytuje možnost vizuálního kontaktu. Oproti tisku či televizi má však rozhlas tu výhodu, že v něm má archeolog většinou mnohem více prostoru se vyjádřit a může tak lépe vysvětlit své myšlenky.

Častým problémem předávání archeologických zpráv do médií jsou však často bohužel sami novináři. Pokud je pro ně sdělení archeologů příliš dlouhé či nesrozumitelné, upraví si jej podle sebe a v takové, často velice pokřivené podobě se pak zpráva dostane do médií. Novináři se někdy také pokoušejí sdělení odborníků sami interpretovat, což vede většinou k naprostému zkreslení informací. Tomu je nutno předcházet promyšleným a strategickým jednáním s novináři – dávat jim co nejpřesnější, ale přesto stručné informace, odpovídat bez vytáček a zbytečného mlžení, mluvit srozumitelně a hlavně zachovat neutralitu svých postojů (*Čepelka 1997, 172-173*). Jedině tak můžeme minimalizovat riziko, že si novinář naše sdělení předělá celé. Na druhou stranu si musíme uvědomovat fakt, že je důležitější předat zprávu do médií s tím, že se lidi dozví o významném archeologickém nález, památkové péči či archeologii jako takové, než lpět například na uvedení přesné datace a chronologického zařazení lokality či nález (*Bureš 2003, 184*).

Nejvhodnějším způsobem, kterým lze rychle a efektivně informovat média o důležitých archeologických zjištěních, jsou tiskové zprávy. Dobře napsanou tiskovou zprávu je možno poslat České tiskové kanceláři nebo rovnou konkrétním novinářům a tak zvýšit pravděpodobnost, že se naše sdělení, v co nejméně zkreslené podobě, dostane do médií. Co všechno by měla tisková zpráva obsahovat a jak by měla vypadat dnes uvádí mnoho odborných publikací⁵⁰ zabývajících se vztahy s médii a veřejností, proto by pro žádného archeologa nemělo být problémem takovouto zprávu vypracovat. Základní informací a kostru tiskové zprávy by mělo tvořit sdělení „co, kde, kdy, proč“⁵¹, aby nejen novinář, ale následně i čtenář pochopil, co se mu snažíme sdělit. Osvojí-li si každý archeolog psaní tiskových zpráv a

⁴⁹ Nemůžeme od laické veřejnosti očekávat, že bude vědět, jaké období označuje pojem eneolit či doba halštatská.

⁵⁰ Viz literatura např. Čepelka 1997, Němec 1996.

⁵¹ Snadno zapamatovatelný princip 4W – what, where, when, why.

bude-li s jejich pomocí informovat média o zajímavých nálezech a akcích, pak teprve se zlepši postavení archeologie v českých médiích i společnosti⁵².

Setkáme-li se s archeologií v denním tisku, většinou se jedná o krátkou zprávu o novém nález, případně o zmínku o komplikacích stavby kvůli archeologickým pracím. Zprávy s archeologickou tematikou se objevují spíše v regionálních přílohách a do hlavních celorepublikových vydání se dostanou jen ty nejzávažnější objevy nebo, například v poslední době, spory okolo vzniku novely památkového zákona⁵³. Lepší situace je na poli běžně dostupných popularizačních časopisů se širším zaměřením. Jedním z nich je časopis *Vesmír*, kde pravidelně vycházejí popularizační články odborníků z řad archeologů i přírodovědců, archeologií se zabývajících. Podíváme-li se na web časopisu do rubriky nejčtenějších článků, objevíme mezi nimi hned několik článků, které buď využívají archeologických poznatků nebo se věnují různým aspektům hluboké minulosti lidstva (<http://www.vesmir.cz/clanky/nejctenejsi/strana/1>). Nedá se tedy říci, že by tato nejvzdálenější minulost nebudila v lidech zájem. Články s archeologickou tematikou se objevují rovněž na stránkách časopisu *Dějiny a současnost*. Zde je archeologická problematika nahlížena z historického hlediska, zatímco ve *Vesmíru* spíše z pohledu přírodních věd. Popularizační časopis, který by se věnoval pouze archeologii a spojoval oba její aspekty, tedy historický i přírodovědný, u nás bohužel chybí.

V televizním vysílání se situace liší podle televizní stanice. Co se týče soukromých stanic, s archeologií se u nich setkáme pouze ve zpravodajství. A to dost často v ne zrovna lichotivé podobě. Buď se jedná o krátkou zmínku o opravdu významném nález, kde někdy dostane prostor i samotný archeolog, nebo o „skandální, záhadný, šokující“ či jinak „převratný“ objev. O čem však v archeologii jde skutečně či jaký význam mají dané nálezy se z těchto médií divák dozví jen stěží. Naštěstí o poznání lepší přístup má veřejnoprávní Česká televize. Zde se s archeologií kromě zpravodajství (které přeci jen je, alespoň co se archeologie týče, objektivnější než na soukromých televizích) setkáme i v popularizačním pořadu *PORT*, který vysílá ČT 2. Tento týdeník přináší divákům poutavým a srozumitelným způsobem novinky a zajímavosti z různých vědních oborů, tedy i z archeologie (namátkou jmenujme například díl o letecké archeologii či o archeologickém výzkumu tunelu Blanka). Od roku 2007 bylo odvysíláno 15 dílů s archeologickou tematikou

⁵² Za tyto informace děkuji Mgr. Kateřině Semrádové.

⁵³ Reflexí a popularizací archeologie v médiích se bude zabývat právě vznikající diplomová práce Bc. Lucie Lašítkové, proto zde nebude proveden důkladný rozbor novinových článků s archeologickou tematikou.

(<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10121359557-port/archeologie/>). V nich se mohou diváci dozvědět nejen o nových archeologických objevech, ale také o zajímavých metodách, jež archeologie využívá. Pozitivním faktem je to, že tvůrci pořadu si k těmto archeologickým dílům přizvali odborníky a dali jim dostatek prostoru danou problematiku divákům vysvětlit z vědeckého pohledu, ale přesto pochopitelně⁵⁴.

V rozhlasovém vysílání je situace obdobná jako v televizním. Kromě občasných zpráv se zde můžeme s archeologií setkat v pořadu Českého rozhlasu *Planetarium*. Tento pořad, vysílaný již od roku 1991, přináší každý týden rozhovory s odborníky i popularizátory různých oborů a velice častým tématem je právě archeologie (opět jmenujme například díl o picích rituálech pravěku či výzkumu možného sídla Vítkovců v Prčici). Díky pravidelně aktualizovaným webovým stránkám pořadu si posluchači mohou díl, který je zaujal, zpětně dohledat a pustit znovu na internetu, či si přečíst článek, který byl ze záznamu zpracován (<http://www.rozhlas.cz/planetarium/portal/>). To jim umožní hlubší porozumění, protože díky písemné podobě jmen, názvů a dalších údajů nepřijdou o zásadní informace, které přeslechli a mají tak možnost se o problematiku dále zajímat.

3. 7. 2. Internet

Nejmocnějším médiem dnešní doby je však internet. Používáme ho k vyhledávání různorodých informací, pro studijní i pracovní účely a samozřejmě také k zábavě. Jeho velkou výhodou i problémem zároveň ale je fakt, že na internet může umístit kdokoli cokoli, a proto ne všem informacím, které zde najdeme, můžeme věřit. Je tedy velice důležité, aby se všechny instituce a organizace snažily prezentovat na svých webových stránkách a poskytovaly tak oficiální a důvěryhodné informace. Tvorba, udržování a rozvíjení internetových stránek by měly být v dnešní době setrvalou a naprosto běžnou činností každé, tedy i archeologické, instituce.

Aby však webová prezentace byla efektivní, je nutno stránky pravidelně aktualizovat, odstraňovat zastaralé informace, snažit se o přehlednou a atraktivní grafickou úpravu a hlavně poskytnout návštěvníkům stránek možnost kontaktu formou informačních mailů či alespoň diskusního fóra (*Kesner 2005, 240*). Zrovna tyto aspekty však jsou častým nedostatkem českých webů, zabývajících se archeologií. Ty můžeme rozdělit do dvou kategorií – oficiální a neoficiální. Do první kategorie řadíme weby oficiálních archeologických institucí,

⁵⁴ Zkoumání a hodnocení působení pořadu na laiky bude provedeno v následující podkapitole 3. 7. 3. Archeologie v populárně naučném pořadu PORT a její působení na laickou veřejnost.

oprávněných organizací a různých typů muzeí⁵⁵. Do druhé kategorie pak patří stránky, které založili jedinci zabývající se archeologií jako koníčkem či v rámci studia a jejichž účelem je informovat o novinkách a zajímavostech na poli archeologie.

Co se týče první kategorie, grafická podoba stránek i poskytované odborné informace jsou naprosto v pořádku. Liší se však jejich pozornost věnovaná laické veřejnosti. Její zájem berou v úvahu soukromé organizace, jejichž stránky obsahují sekce „pro veřejnost“ či „popularizace a vzdělávání“, kde si laik může vyhledat, co všechno daná organizace veřejnosti nabízí. Většinou se jedná o nabídku přednášek pro dospělé i školy, besed s odborníky či dnů otevřených sond na aktuálních výzkumech dané organizace. Takovéto stránky má například Česká společnost archeologická o. p. s. (<http://www.csarcheologicka.eu/>), Archaia Praha o. p. s. (<http://www.archaiapraha.cz/praha-cs/>), Archaia Brno o. p. s. (http://www.archaiabrno.org/home_cs/) či Západočeský institut pro ochranu a dokumentaci památek o. p. s. (<http://www.zip-ops.cz/>). Na druhou stranu stránky předních českých archeologických institucí, Archeologického ústavu Akademie věd ČR v Praze a v Brně, obsahují sice sekci „pro stavebníky“ a „pro archeology“, ale s laickými zájemci z řad veřejnosti jako by se zde vůbec nepočítalo (<http://www.arup.cas.cz/>, <http://www.arub.cz/>). To rozhodně nevylepší obraz české archeologie v očích veřejnosti, neboť tyto instituce jsou stále částečně financovány ze státního rozpočtu a měly by se tedy snažit nové vědecké poznatky nejen objevovat, ale také předávat dál široké veřejnosti. Namátkou můžeme danou situaci porovnat s webovými stránkami dalších ústavů Akademie věd ČR. Například stránky Historického ústavu, Ústavu chemických procesů i Fyzikálního ústavu Akademie věd ČR obsahují sekce pro „veřejnost a školy“ či sekci „popularizace“, kde zájemci najdou popularizační články pracovníků ústavu a další srozumitelné informace o oboru a činnosti ústavu (<http://www.hiu.cas.cz/cs/>, <http://www.icpf.cas.cz/cs/>, <http://www.fzu.cz/>). Chce-li česká archeologie dosáhnout lepšího postavení ve společnosti, je nezbytně nutné, aby i tyto přední instituce změnilы svůj přístup k ní.

V druhé kategorii najdeme několik různorodých stránek. Poměrně kvalitním zdrojem je portál *Archeologické místo*, který vznikl roku 2001 ve spolupráci profesionálních i amatérských archeologů a postupem času se na jeho tvorbě podíleli i studenti archeologie z Karlovy a Masarykovy univerzity. Hlavním cílem portálu bylo informovat veřejnost o archeologickém dění v České republice (<http://www.archeologicke.misto.cz/>). V březnu roku 2011 však byla činnost tohoto portálu bohužel ukončena. Na jeho stránkách ale stále nalezneme informace o archeologických institucích v Čechách, muzeích, zajímavých

⁵⁵ Webové stránky českých muzeí zde řešeny nebudou, protože jejich podrobnému rozboru se věnuje diplomová práce Michaela Singera z roku 2011 s názvem *Internet jako prezentace muzeí a galerií* (Singer 2011).

lokality a nálezech, odborné i popularizační články a množství dalších odkazů. V posledním příspěvku tohoto portálu je sice uvedeno, že jeho činnost končí z důvodu existence nových archeologických portálů, ty jsou však v současnosti nefunkční. Jednalo se o weby www.archeologie.cz a www.archeologica.cz, na které můžeme stále na internetu nalézt odkazy, ale stránky již neexistují. Od ukončení portálu Archeologické místo tak u nás nezůstaly popularizační archeologické stránky, u nichž by bylo zcela jasné, kdo je jejich autorem a zda poskytované informace jsou důvěryhodné.

Archeologickou tematikou se zabývá také web <http://archeology.cz/>. Kromě článků z jednotlivých období celého pravěku zde nalezneme i několik odkazů, především na díly již zmíněného rozhlasového pořadu Planetárium. Články mají různou úroveň, od krátkých zpráv o aktuálních nálezech až po poměrně dlouhé a podrobné referáty s odkazy na literaturu. Autor stránek je uveden, ale není jasné, na jaké úrovni se archeologii věnuje, zda profesionálně, či jen volnočasově. Poslední aktualizace stránek proběhla v červenci roku 2011, aktuální informace a zprávy zde tedy čtenáři nenaleznou.

Další stránky, které by mohly veřejnosti být užitečnější než předchozí web, najdeme na <http://www.archeolog.cz/>. Tento web se prezentuje jako katalog archeologických památek na území ČR, a obsahuje několik desítek lokalit s jejich popisem, obrázky i odkazy na literaturu. Zatím zde však nalezneme pouze lokality z doby železné a také encyklopedický slovníček osvětluje pouze několik pojmů, týkajících se tohoto období. Tato koncepce je velice zajímavá a přínosná, ovšem v této nedokončené formě, navíc bez uvedení autora stránek, rozhodně nemůže plnit svůj účel.

Zajímavým konceptem také bylo archeologické fórum <http://excavation.gofs.cz/>. Jeho cílem bylo zprostředkování diskuze o archeologii odborné i laické veřejnosti. Laičtí zájemci o archeologii i její studenti si zde vyměňovali přínosné informace, aktuality, literaturu a diskutovali o různých tématech. Většina tematických sekcí však je v současné době napadena spamem⁵⁶ a diskuze na fóru již několik měsíců nepokračují.

S archeologií se mohou setkat také uživatelé sociální sítě Facebook, kde má svůj oficiální profil například i Centrum experimentální archeologie Všešary či Archeologický skanzen Březno u Loun. Prostřednictvím této sítě tak informují své příznivce o novinkách a aktualitách v jejich zařízení. O aktuálním archeologickém dění u nás i ve světě informuje také

⁵⁶ Spam – nevyžádané, většinou reklamní sdělení, masově šířené internetem.

značně oblíbený⁵⁷ profil uživatele Archeologie – Rondel, u kterého však bohužel není jasné, kdo za ním stojí. Informace jím přinášené jsou ovšem objektivní a obsahují odkazy na zdroje.

Z výše provedeného rozboru českých internetových stránek s čistě archeologickou tematikou vyplývají tři skutečnosti. První z nich je již zmíněná potřeba změny postoje Archeologického ústavu Akademie věd ČR k laické veřejnosti a popularizaci vědy obecně. Druhá skutečnost, vyplývající z rozboru, poukazuje na možnosti využití sociálních sítí v prezentaci archeologie veřejnosti. Tyto sociální sítě, jako je například Facebook, mají obrovský potenciál oslovovat velké množství lidí efektivním a rychlým způsobem. Nikdo totiž nemá čas sledovat pravidelně aktuální dění na jednotlivých stránkách všech organizací, které ho nějakým způsobem zajímají. Prostřednictvím sociálních sítí však mají tyto instituce a organizace možnost⁵⁸ své příznivce upozornit na novinky, zajímavosti, či změny provozu bez nutnosti procházet postupně všechny jednotlivé weby. Uživatelé si pak mohou vybrat, co je zajímavá nejvíce a k tomu si na příslušných stránkách dohledat podrobnosti. Konečně třetí skutečností je fakt, že v naší republice chybí komplexní, dokonale provedený a pravidelně aktualizovaný web, jenž by laické veřejnosti poskytoval informace o archeologii, byl by zaštitěn oficiální archeologickou institucí a na jeho tvorbě by se podíleli odborníci. Takový web by měl obsahovat základní informace o tom, co to archeologie je, čím se zabývá, jaké jsou její metody a její význam pro společnost a kde ji mohou zájemci studovat, dále odkazy na všechny české archeologické instituce, muzea a další organizace a archeologická centra, popularizační články, informace o nově vyšlých populárně naučných publikacích, zajímavých akcích a projektech a také odkazy na další stránky, včetně zahraničních. Na takovém webu by také neměla chybět možnost diskuze jak mezi samotnými uživateli, tak také kontakt s odborníky. Tvorba takovýchto stránek by samozřejmě vyžadovala vyvinutí značného úsilí ze strany české archeologie, ovšem efekt a dopad této snahy by jistě byl neocenitelný.

Závěrem podkapitoly o archeologii na internetu je třeba ještě vyzdvihnout dva zajímavé české projekty. Jedním z nich je *Encyklopedie dějin města Brna* (<http://encyklopedie.brna.cz/>). Na jejích velmi přehledných a graficky podařených stránkách můžeme jednoduše vyhledávat nejen významné brněnské osobnosti, události, místa a stavby, ale také informace o archeologických výzkumech na území města. U každého archeologického výzkumu je uvedeno jeho datum a lokalizace a u těch významnějších

⁵⁷ Usouzeno dle počtu uživatelů Facebooku, kteří mají tento profil navolen mezi svými oblíbenými stránkami. Ke dni 3. 4. 2012 je to celkem 518 příznivců.

⁵⁸ Některé instituce a organizace již tuto možnost delší dobu využívají – na profilu na Facebooku o svých aktualitách informuje např. Česká společnost archeologická o. p. s., Labrys o. p. s., dokonce i Národní muzeum.

dokonce i výsledky výzkumu, fotografie a odkazy na literaturu. Encyklopedie také uvádí odkazy na důležité brněnské historické, archeologické a kulturní instituce a umožňuje stáhnout si virtuální model města, jak vypadalo v roce 1645. Na tomto velkém projektu spolupracuje téměř 40 odborníků z různých oborů a finančně i mediálně se na něm podílí mnoho společností a organizací. Projekt by rozhodně mohl být do budoucna inspirací pro další velká města a svou koncepcí i pro českou veřejnou archeologii.

Druhou atraktivní webovou archeologickou prezentací je multimediální aplikace *Keltové*

(http://www.rozhlas.cz/historie/keltove/?utm_source=rozhlas.cz&utm_medium=banner&utm_content=promobanner&utm_campaign=keltove). Tento unikátní projekt vznikl ve spolupráci Českého rozhlasu, Národního muzea a Moravského zemského muzea v Brně a snaží se zájemcům na základě archeologických poznatků přiblížit život Keltů na našem území. Aplikace je přehledně rozdělena na dvě části – minulost a současnost. V sekci o minulosti Keltů nalezneme množství informací o jejich dějinách, původu, způsobu sídlení a pohřbívání, umění, obchodu, duchovním světě a dalších sférách života. V sekci o současnosti zase význam poznání Keltů a jejich civilizace, způsobu získávání informací a archeologických metodách, muzeích a archeoparcích, kde se lidé mohou s keltskou civilizací seznámit blíže a také mnoho zajímavých nálezů. Všechny informace jsou uvedeny buď formou kratších srozumitelných textů a fotografií nebo videí, na kterých hovoří přední čeští odborníci na tuto problematiku. Projekt *Keltové* je nejen důvěryhodným zdrojem informací a poznání doby laténské pro zájemce z řad laické veřejnosti, ale může se také stát účelným edukačním způsobem trávení volného času nejen pro děti, ale i pro dospělé.

3. 7. 3. Archeologie v populárně naučném pořadu PORT a její působení na laickou veřejnost

Při zkoumání míry výskytu archeologických témat v českých médiích musíme brát v úvahu také to, jak laická veřejnost mediálně dostupné možnosti setkání s archeologií vnímá. Proto byl učiněn drobný průzkum, jehož účelem bylo vysledovat, jak působí na diváky díly s archeologickou tematikou pořadu České televize PORT⁵⁹. Jako vzorek respondentů bylo vybráno celkem pět jedinců ve věku 24-26 let, z nichž všichni byli v době průzkumu studenty vysoké školy. Jejich studijní obory byly různorodé, od technického zaměření, přes přírodovědné, sociální až po humanitní.

⁵⁹ Viz výše, podkapitola 3.7.1. Tištěná média, televize a rozhlas.

Tomuto vzorku respondentů byly promítnuty následující tři díly pořadu: „Letecká archeologie“ (seznamující diváky s touto metodou), „Kdo je můj předek?“ (ukazující možnosti archeogenetiky na příkladu výzkumu hradiště na sv. Jánů v Netolicích) a „Tunel Blanka odhaluje minulost“ (informující o rozsáhlém záchranném výzkumu této stavby a jeho přínosech). Každý z dílů trval zhruba 10-15 minut a respondentům byly po shlédnutí všech tří dílů položeny čtyři otázky, na něž měli podle svého uvážení odpovědět.

První otázka byla stručná: **„Zaujaly Tě tyto díly?“** Na tuto otázku všech pět respondentů odpovědělo, že je díly zaujaly. Jeden z respondentů se vyjádřil, že díly byly natočeny tak, aby zaujaly i laickou veřejnost, další ocenil podrobný popis některých technik a pohled do zákulisí archeologie, ostatní respondenty zaujal výběr témat.

Druhá otázka zněla: **„Podíval(a) by ses nyní po shlédnutí z vlastní iniciativy na další?“** Zde jeden respondent odpověděl, že se na podobné pořady běžně dívá a druhý se po shlédnutí na další díl sám podíval. Třetí respondent uvedl, že by rád viděl další díly a že by mohly být i delší. Čtvrtého respondenta by ke sledování dalších dílů přivedla spíše náhoda a pátý si zatím nebyl jistý.

Třetí otázka zjišťovala srozumitelnost pořadu: **„Bylo něco, čemu jsi v pořadu neporozuměl(a)?“** Na tuto otázku tři respondenti odpověděli, že porozuměli všemu, a že když v pořadu zazněly odborné termíny, byly vždy následně vysvětleny. Pouze jeden respondent neporozuměl slovu nobilita. Poslední z respondentů si ovšem povšiml, že v dílu o letecké archeologii zaznělo, že touto metodou byla objevena hrobka praotce Čecha. To zhodnotil jako velice matoucí, protože jak dobře víme, existenci této téměř mytologické postavy se nikdy nepodařilo prokázat a bez vysvětlení, co tím měli autoři na mysli, je takováto interpretace zavádějící.

Čtvrtá otázka zněla: **„Co Ti přišlo nejzajímavější?“** Dva respondenty nejvíce zaujal díl o výzkumu tunelu Blanka a zbylé tři upoutal díl „Kdo je můj předek?“. Dva respondenti navrch uvedli, že díl o letecké archeologii jim příliš nešel, protože stavěl pouze na technice, pojmech a obrázcích a nešel vůbec do hloubky. Na druhou stranu další z respondentů byl překvapen pouhou existencí této metody, o níž nikdy neslyšel.

Nejkladněji byl tedy hodnocen díl o archeogenetickém výzkumu na raně středověkém pohřebišti v Netolicích. Respondenty zaujal přesah výzkumu do současnosti, kdy se DNA pohřbených porovnávala s DNA starousedlíků⁶⁰, aby se prokázala sídelní kontinuita. Oceňováno bylo také to, že v tomto dílu byla přehledně vysvětlena teorie, již má výzkum

⁶⁰ Zde jeden respondent vyzdvihl, že jako protislužbu za odebrání vzorku DNA vědci každému dobrovolníkovi nabídli testy dědičných chorob – odhalování minulosti tak podle něj posloužilo i dobré věci v současnosti.

ověřit a díl nezůstával pouze „na povrchu“ problému. Jeden z respondentů poukázal také na to, že tento díl dává (na rozdíl od ostatních dílů) divákovi pochopit hlubší smysl archeologie.

Respondenti také uváděli, že pozitivně hodnotí celkovou formu pořadu. Líbila se jim kamera, střih, hudba, sympatické hlasy moderátorů i srozumitelné zpracování. Z jejich odpovědí si ovšem můžeme povšimnout, že většinou to byly právě přírodovědné a technické metody, co respondenty zaujalo nejvíce. Otázkou tak zůstává, jestli jsou diváci za takto prezentovanou skutečností ještě schopni vidět přínos archeologie. Na druhou stranu je pro nás důležité zjištění, že laická veřejnost oceňuje možnost pochopit, co mohou přinést archeologické poznatky dnešní společnosti. Právě na tomto aktuálním dosahu archeologického bádání je třeba stavět celou popularizaci.

Můžeme tedy konstatovat, že se jedná o vcelku povedený formát pořadu, ovšem s menšími výtkami. První z nich se týká autorského týmu. Ten se skládá z 25 odborníků z řad dokumentaristů, techniků, přírodovědců a žurnalistů. Ani jeden z autorů ovšem není archeolog, což se lehce projevuje na celkové (ne)konceptci archeologických dílů. V nich sice mají dostatek prostoru profesionální archeologové, ale vystupují spíše jako hosté pořadu, zatímco celkovou podobu tvoří dokumentaristé. Vzhledem k tomu, jak široké oborové zaměření celý pořad PORT má, ovšem není téměř možné, aby se tým autorů detailně zaměřil na způsob, jakým prezentovat archeologii veřejnosti. Jelikož jsme ale z průzkumu viděli, že televizní způsob popularizace vědy dokáže diváky zaujmout, rozhodně by byl do budoucna přínosný vznik samostatného archeologického populárně naučného pořadu. Na jeho tvorbě by se však měl podílet minimálně jeden profesionální archeolog, aby tak pořad měl jasnou vizi a metodiku, jak vhodně a efektivně divákům předávat archeologické poznatky. Cílem takového pořadu by však nemělo být pouhé chvilkové zabavení ani ohromení možnostmi moderních technologií, ale poučení, poznání a obohacení diváků, s pozitivním vlivem na jejich vnímání archeologie a kulturního dědictví.

3. 8. Amatérská archeologie a dobrovolníci

V analýze vztahu archeologie a veřejnosti nemůžeme opomenout velkou skupinu na pomezí odborné a laické veřejnosti, kterou tvoří amatérští archeologové. Ti mohou výraznou měrou přispět k ochraně a záchraně archeologického dědictví a v mnoha činnostech pomoci archeologům profesionálním. Ti ovšem musí „amatérům“ vycházet vstříc, snažit se s nimi spolupracovat a pomáhat jim se zlepšováním jejich odborné úrovně. Nadšený amatérský archeolog totiž leckdy může ve svém volném čase nabýt takových znalostí, že spolupráce s profesionálem se pak stane naprosto rovnocennou. Z tohoto důvodu se pojem *amatérský* archeolog nejeví jako vhodný, protože tak snižuje jeho možné schopnosti. V Británii tuto problematiku někteří badatelé, spolupracující s „amatéry“, řeší nahrazením pojmů – místo spojení „profesionální a amatérští“ používají pojmy *oficiální* a *nezávislí* archeologové (Faulkner 2000, 23). U nás by do kategorie oficiálních archeologů spadali badatelé z Archeologických ústavů Akademie věd České republiky, Ústavů archeologické památkové péče, muzeí a dalších oprávněných organizací, a do kategorie nezávislých pak například studenti univerzit a členové společností, sdružující osoby, mající archeologii jako koníček. Takovou společností je u nás Česká archeologická společnost (ČAS), jež „sdružuje zájemce o archeologii pravěku, klasického starověku, středověku i novověku – všechny, kterým záleží na poznání, ochraně, záchraně a odborném využití archeologických památek pod zemí i na povrchu“ (<http://www.archaeology.cz/cas/>). Byla založena roku 1991 jako nástupkyně Společnosti československých prehistoriků, která existovala již od roku 1919, má tedy téměř stoletou tradici. Je rozdělena do krajských regionálních poboček, na jejichž úrovni členové spolupracují mezi sebou, nezávisle na tom, zda je archeologie jejich povoláním nebo jen koníčkem.

Zájemci o archeologii se také mohou stát členy Klubu Augusta Sedláčka, který sice není zaměřen přímo na archeologii, ale sdružuje lidi se zájmem o hrady, zámky, tvrze, panská sídla a historické objekty obecně. Cílem klubu je vědecké poznání panských sídel, jejich ochrana a pomoc při péči o tyto objekty, popularizace a publikování výsledků badatelské a výzkumné činnosti členů (<http://www.klubaugustasedlacka.cz/>).

Právě v členských řadách těchto dvou společností vznikla v roce 2009 kniha určená všem zájemcům o archeologii, nesoucí název *Příručka amatérského archeologa aneb do mrtvých se nekope* (Hajšman – Řezáč – Sokol – Trnka 2009). Kolektiv autorů, s výjimkou Petra Sokola, jenž je archeologem Národního památkového ústavu v Plzni, tvoří amatérští archeologové. Možná právě proto se jim podařilo vytvořit srozumitelnou a přehlednou publikaci, která není vhodným zdrojem informací pouze pro amatérské zájemce o archeologii,

ale rozhodně ji ocení i studenti a dokonce i profesionální archeolog v ní může najít nové poznatky (například to, jakým přínosem se mu takový amatérský archeolog může stát.)

V úvodu autoři nejprve uvádějí na pravou míru nejrozšířenější laické mýty o archeologii a nálezech a naprostým začátečníkům tak nenásilně vysvětlují, čím se vlastně tento obor zabývá. V dalších částech se již zaměřují na amatérského archeologa a činnosti, kterým se může věnovat. Laik se tak dozvídá, jakým způsobem může provádět terénní průzkum, jaké typy památek takto může najít, co to jsou sběry a jak probíhají, jak správně ošetřit a dokumentovat nálezy, kam je odevzdat a také co by rozhodně při vlastním výzkumu dělat neměl. Tyto kapitoly obsahují mnoho odborných informací, ale jsou napsány velmi srozumitelně, takže by pro amatérského archeologa neměl být problém se jimi řídit. Jedna z kapitol je věnována také průzkumu detektorem. Autoři se v ní obracejí na příznivce detektorů a vysvětlují jim tuto problematiku z pohledu archeologie. Rozumnými argumenty tak nejspíše získají nejednoho z „hledáčů pokladů“ na svou stranu. Pozitivně lze vnímat také kapitoly určené stavebníkům, zemědělcům a lesníkům. S odkazy na příslušné zákony je zde vysvětleno, jaké jsou jejich povinnosti vůči archeologii, ale také jak se vůči ní správně zachovat, když zákon mlčí. Autoři nepoužívají žádná striktní nařízení či příkazy, ale snaží se rozumně vysvětlit, proč je důležité chovat se při stavebních, zemědělských a lesních pracích ohleduplně. V poslední třetině knihy jsou pak zařazeny kapitoly teoretické, osvětlující problematiku termínů (kulturní památka, národní kulturní památka, archeologická lokalita,...), dále popisující vývoj období od pravěku až po novověk, druhy nalezišť a nálezů. Čtenář zde také najde odkazy na další zajímavou literaturu. Díky všem těmto informacím se tato příručka stala velice důležitým dílem české archeologie a vyplnila takzvaně mezeru na knižním trhu. Svou snahou přiblížit archeologii širšímu okruhu zájemců tak autoři učinili významný krok na poli vztahů mezi laickou veřejností a vědou.

Skupinu velice blízko amatérským archeologům tvoří dobrovolníci. Nemusí se vždy jednat o nadšené zájemce o archeologii, ale spíše o lidi, kteří se chtějí určitým způsobem rozvíjet, realizovat, získávat nové zkušenosti a také pomáhat. Pro archeologii mohou být velice užiteční, protože jsou ochotni věnovat svou práci a čas, ovšem musíme jim projevovat dostatečnou pozornost a také individuální zájem (Čepelka 1997, 121). V České republice není zapojování dobrovolníků do archeologie obvyklé, s nabídkami pro dobrovolníky se můžeme setkat spíše v archeoparcích a centrech experimentální archeologie, které zájemcům nabízejí možnost podílet se na stavbách, rekonstrukcích a údržbě areálu⁶¹. Ovšem v zahraničí je situace

⁶¹ Viz kapitola 3. 2. Archeoparky, archeoskanzeny a centra experimentální archeologie.

jiná. Archeologické instituce často na svých stránkách uvádějí sekci „Get involved!“ (Zapojte se!), kde se zájemci mohou dozvědět, kde aktuálně probíhají výzkumy, kterých by se mohli jako dobrovolníci zúčastnit (např. <http://www.archaeological.org/>, <http://www.britarch.ac.uk/>).

Základním krokem pro zapojování dobrovolníků je uvědomit si, co daná organizace nabízí a jakou cílovou skupinu by to mohlo zajímat a podle toho se zaměřit na výběr dobrovolníků. Oslovovat je mohou archeologické organizace například na svých webových stránkách, pomocí plakátků, regionálního tisku a rádia. Nábor musí být adresný, lidé si musí uvědomit, že byli osloveni oni sami, že i oni mohou být požadovaným dobrovolníkem, a musí jim být také zřejmé, čím jim daná aktivita může být přínosná (Ellis 2002).

S každoročním zapojováním dobrovolníků do archeologických výzkumů mají četné zkušenosti například v Británii. Zajímavým příkladem, který by se mohl stát inspirací i pro naši archeologii je Historický a archeologický výzkumný projekt v Sedgefordu (Sedgeford Historical and Archaeological Research Project - <http://ccgi.sedgeford.plus.com/blog/>). Zdejší polykulturní naleziště je zkoumáno již od roku 1996 a každé léto se otevírá široké veřejnosti. Konají se zde přednášky a komentované prohlídky naleziště, návštěvníci se po něm mohou volně pohybovat a místní obyvatelé jsou pravidelně informováni o novinkách a zajímavostech z výzkumu. Přímo na výzkumu se mohou kromě odborníků podílet také dobrovolníci. Ti nejprve absolvují základní vyškolení a poté se mohou zapojit, samozřejmě pod odborným dohledem. Každý dobrovolník zde může vyjadřovat svůj vlastní názor, což vede k uvolněné pracovní atmosféře a podle dosavadních zkušeností i lepším pracovním výsledkům. Lidé totiž nejlépe pracují, pokud se s nimi jedná s respektem, rozumějí tomu, co dělají a mohou o své práci přemýšlet (Faulkner 2000).

Tato komunikace s místní komunitou a prostor pro zapojení dobrovolníků do výzkumů je velice důležitou aktivitou ze strany odborníků, protože umožňuje široké veřejnosti prožít hlubší kontakt s minulostí a tím rozvíjet snahu na oživení a udržení kulturního dědictví. To vede k vytvoření zdroje dobré vůle, která může zajistit potřebný čas, dovednosti a zdroje z řad místních občanů, což má pro samotný archeologický výzkum velice pozitivní dopad. Veřejnost se zase takto přijatelným a názorným způsobem dozví, jak funguje archeologický proces a snáze pochopí jeho smysl. Proto je velká škoda, že u nás zatím tyto možnosti, až na výjimky, jakými jsou například letní školy archeologie⁶², chybí.

⁶² Viz kapitola 3. 4. Vybrané akce pořádané archeologickými institucemi pro veřejnost.

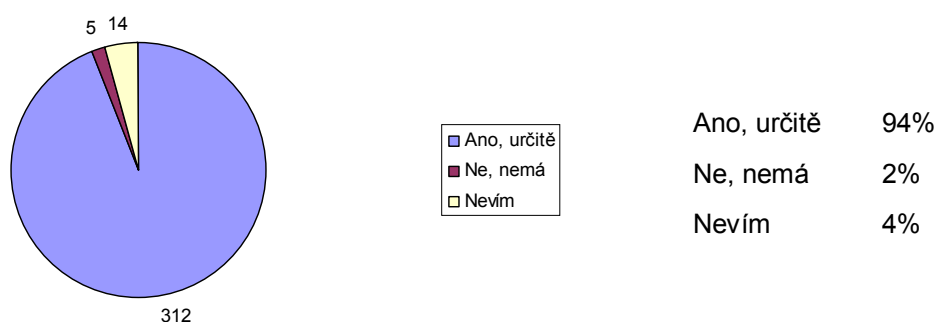
3. 9. Průzkum informovanosti české veřejnosti o archeologii

Abychom mohli efektivně zlepšovat pozici archeologie ve společnosti, musíme nejprve zjistit, co všechno veřejnost o archeologii ví a neví. Za tímto účelem bylo v rámci této práce provedeno dotazníkové šetření, jehož výsledky nám mohou mnohé napovědět. Dotazník byl vytvořen v elektronické formě, což umožnilo jeho rychlé a nenáročné šíření a zároveň snadné vyplnění. Šíření bylo skrze sociální síť Facebook, která se pro tento účel ukázala jako vyhovující, neboť díky její společenské oblibě se dotazník dostal až ke 331 osobám, jež ho vyplnily. Tento způsob dotazování je sice neadresný a jeho výsledky tak nemají zcela reprezentativní charakter, můžeme je však považovat za orientační (Šubrt 1998, 116) a v budoucnu z nich vycházet při dalších průzkumech.

Dotazník pokládal respondentům devět otázek, z nichž sedm bylo uzavřených (tzn. že respondenti volili z nabízených možností), jedna polootevřená a jedna otázka byla zcela otevřená (vlastní odpověď). Forma uzavřených otázek sice do jisté míry vnucuje respondentům nabídnuté varianty odpovědí (Hermann – Novák – Pecáková 1995, 29), při takovémto počtu zodpovězených dotazníků jsou však standardizované odpovědi jedinou možnou variantou zjišťování více údajů naráz.

První otázka „**Čím se podle Vás zabývá archeologie?**“ měla zjistit, co si vlastně laici pod pojmem archeologie představují. Otázka byla otevřená a její rozbor bude tedy složitější, proto se k ní vrátíme jako k poslední.

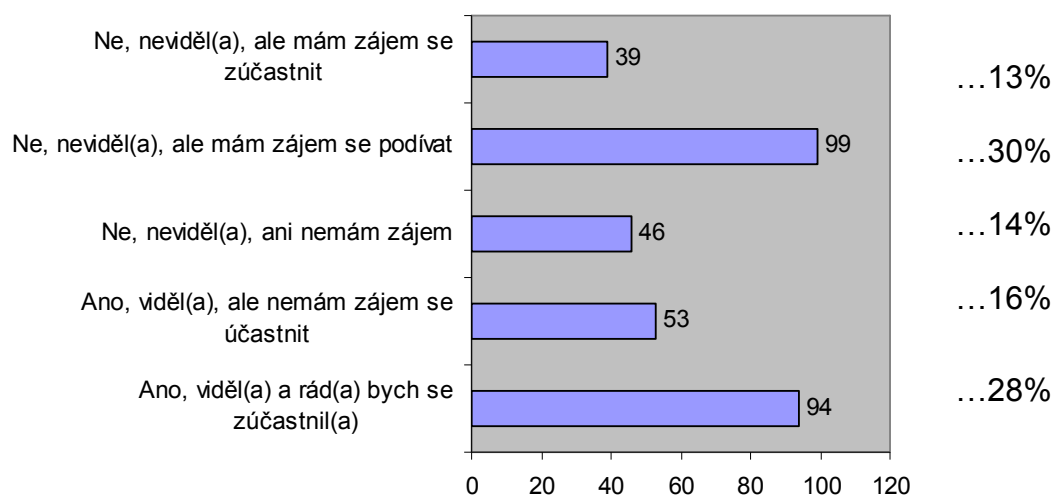
Druhá otázka zněla „**Má podle Vás v dnešní době archeologie smysl?**“ a odpovědi byly následující:

Obr. 17: Vnímání smyslu archeologie

Tyto výsledky můžeme považovat za velice pozitivní, ovšem vyplývá z nich do budoucna další otázka, a to, v čem lidé smysl archeologie spatřují.

Třetí otázka se týká problematiky dnů otevřených sond: „**Viděli jste někdy na vlastní oči archeologický výzkum? Pokud ne, měli byste zájem se na nějaký podívat, popřípadě se ho aktivně zúčastnit?**“

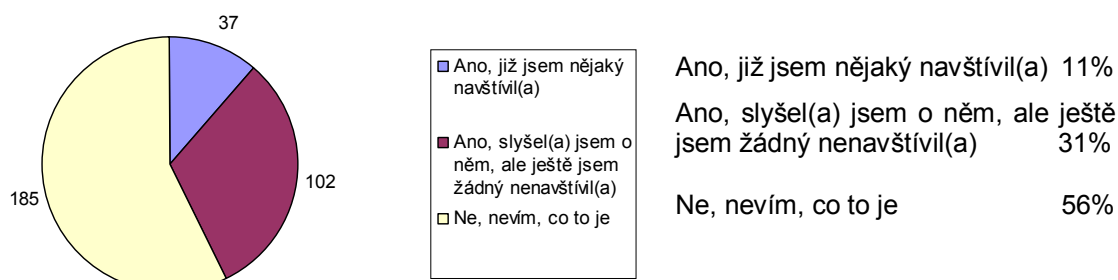

Obr. 18: *Zájem o návštěvu a účast na archeologických výzkumech*

Tyto odpovědi nám ukazují, že veřejnost rozhodně má zájem o archeologické výzkumy. Archeologický výzkum mělo možnost si někdy prohlédnout 44% respondentů, což není málo vzhledem k nepřístupnosti mnoha českých výzkumů. Nezájem o návštěvu či zúčastnění se výzkumu projevilo 30% respondentů, signifikantní však je, že téměř třetina respondentů by se ráda na nějaký výzkum podívala a celých 40% by se rádo aktivně zúčastnilo. To jediné podporuje teorii nastíněnou v kapitole věnované dobrovolníkům na výzkumu⁶³, kde jsme se zabývali přínosem takovéto dobrovolnické práce. Samozřejmě odpovědi nemůžeme brát jako závazné, ale vidíme z nich, že určitý potenciální zájem o aktivní účast zde je.

Otázka čtvrtá zjišťovala povědomí o archeoparcích: „**Slyšeli jste někdy o archeoparku, popřípadě nějaký navštívili? Pokud ano, uveďte jaký.**“

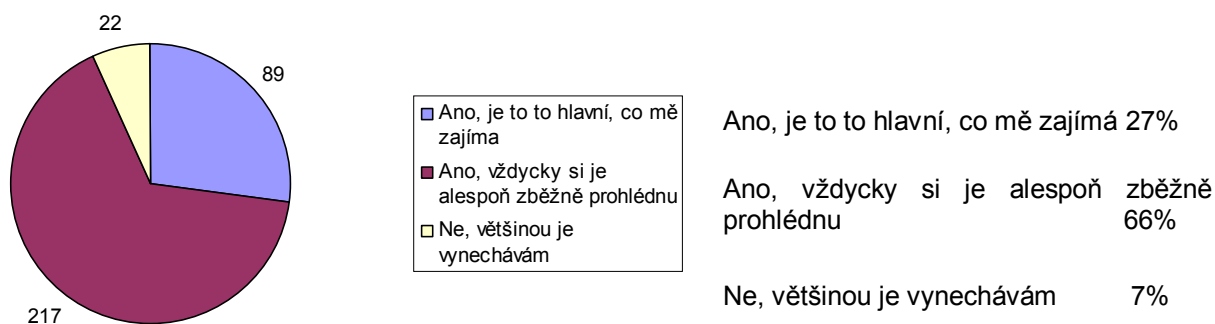
⁶³ Viz kapitola 3. 8. Amatérská archeologie a dobrovolníci.

Obr. 19: *Povědomí a návštěvnost českých archeoparků*

Z odpovědí na tuto otázku vidíme, že archeopark či centrum experimentální archeologie navštívilo pouhých 11% respondentů a celých 56% z nich vůbec neví, že takováto zařízení existují. To je negativní zjištění, vzhledem k tomu, kolik těchto center u nás v současnosti existuje. Těžko však soudit, čím je tato situace způsobena. Může to být nedostatečnou sebe prezentací či reklamou těchto zařízení, nebo také jen tím, že zrovna tento soubor respondentů o archeoparcích nemá přehled. Co se týče navštívených archeoparků, Centrum experimentální archeologie Všestary uvedlo pět respondentů, archeoskanzen Modrá čtyři, keltský archeoskanzen Nasavrky a Centrum experimentální archeologie a ekologické výchovy Villa Nova Uhřínov dva respondenti a po jednom respondentu pak měl středověký skanzen Řepora, Curia Vitkov, archeopark Prášily a archeoskanzen Březno u Loun. Zbylí respondenti, kteří nějaký archeopark navštívili pak název nevedli nebo napsali, že si ho nepamatují.

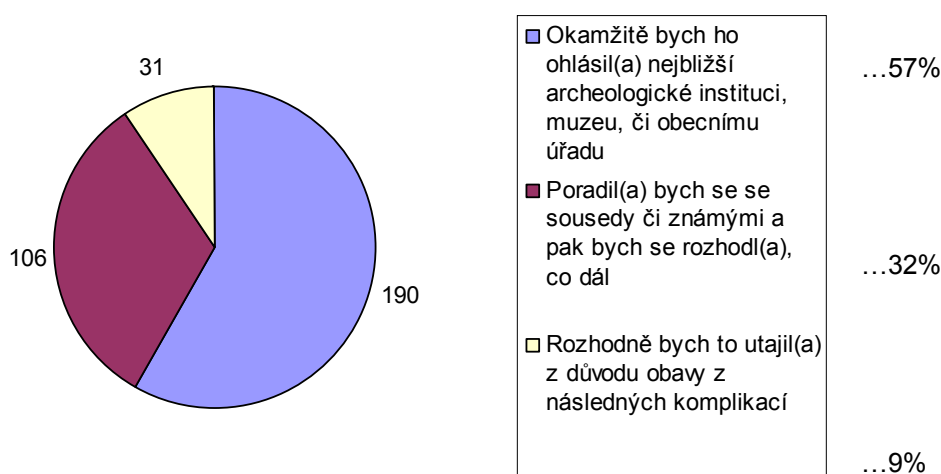
Pátá otázka se týkala archeologických expozic v muzeích: „**Věnujete při návštěvě muzea pozornost expozicím s pravěkou či středověkou tematikou?**“

Obr. 20: *Zájem o archeologické expozice v muzeích*

Překvapivým výsledkem těchto odpovědí je fakt, že celých 27% respondentů jeví největší zájem v rámci muzea o expozice s pravěkou či středověkou tematikou a pouhých 7% je vynechává. Z toho plyne, že 92% respondentů věnuje těmto expozicím různou míru pozornosti, takže by archeologie rozhodně neměla být v rámci muzeí potlačována. Samozřejmě ne každý navštěvuje muzea pravidelně a často, ale i při jediné návštěvě má archeologie možnost daného návštěvníka oslovit a vzbudit tak v něm hlubší zájem.

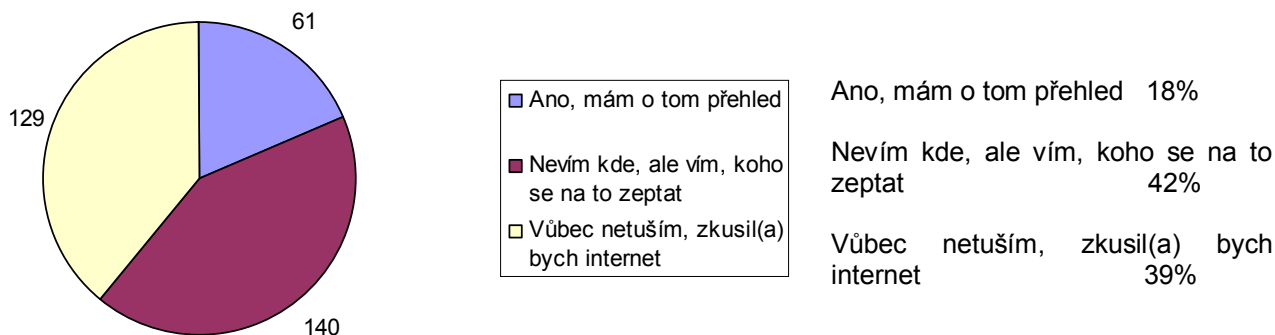
Otázka šestá se týkala oznamování archeologických nálezů: „**Jak byste se zachovali, kdybyste při stavbě vlastního rodinného domku narazili na archeologický nále?**“

Obr. 21: Oznamování archeologických nálezů

Zde se jednalo o hypotetickou otázku, takže musíme samozřejmě brát v úvahu fakt, že mnoho respondentů by se ve skutečné situaci možná zachovalo jinak, než uvedli v dotazníku. Nicméně je pozitivní, že 57% respondentů by alespoň hypoteticky zjištěný nále z oznámilo a pouhých 9% by ho utajilo. Třetina respondentů by se nejprve zkusila poradit, což je pochopitelné a vyjadřuje to obavu z komplikací, které mnoho lidí v archeologických výzkumech spatřuje. S touto obavou však mnohé nezmůžeme, protože i když veřejnost přesvědčíme, že záchranný výzkum opravdu nepozastaví stavbu o tři roky, přeci jen nemůžeme popřít, že určité komplikace s sebou přináší. Úkolem archeologů tedy je přesvědčit veřejnost, že záchrana archeologického dědictví za tyto komplikace stojí.

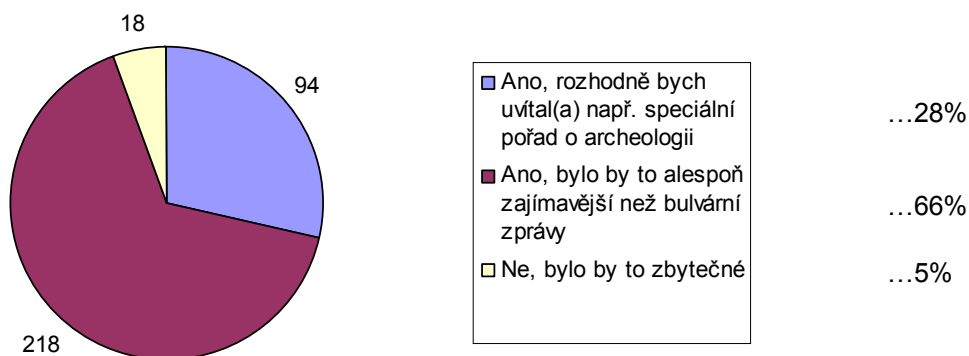
Sedmá otázka zjišťovala obecnou informovanost veřejnosti o archeologii: „**Víte, kde byste našli výchozí informace o archeologii a o základních archeologických institucích v ČR?**“

Obr. 22: *Obecná informovanost o archeologii v ČR*

Odpovědi na tuto otázku nám ukazují, jak malá je informovanost české veřejnosti o archeologii, protože pouhých 18% respondentů má o daném stavu přehled. 42% z nich alespoň zná někoho, kdo tento přehled má, ale sami o problematice nic nevědí. 39% respondentů by v dobré víře zkusilo hledat na internetu, ovšem jak bylo uvedeno v rozboru českých internetových stránek s archeologickou tematikou⁶⁴, web, jenž by přinášel laické veřejnosti komplexní informace o české archeologii, u nás neexistuje. Vzhledem k vysokému procentu respondentů, kteří by informace o archeologii vyhledávali na internetu a současné „virtuální“ době, je vznik takovýchto stránek v současnosti téměř nutností.

V otázce osmé byl zjišťován zájem o archeologii v médiích: „**Uvítali byste v médiích více informací o nových českých archeologických nálezích a zajímavostech?**“

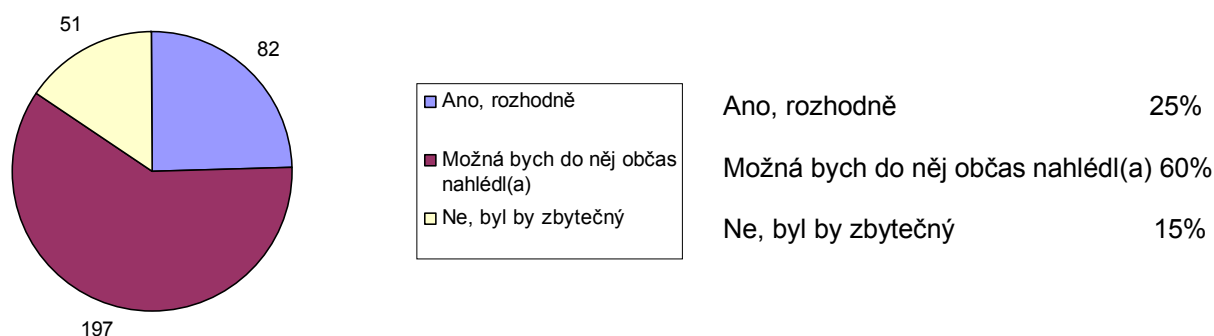

Obr. 23: *Zájem o archeologii v médiích*

⁶⁴ Viz podkapitola 3. 7. 2. Internet.

Jak bylo uvedeno v kapitole o archeologii v českých médiích⁶⁵, laická veřejnost se s ní setká spíše ojediněle. Abychom však mohli archeologii do médií prosazovat více, je důležité nejprve zjistit, zda by o to veřejnost vůbec měla zájem. Z odpovědí na tuto otázku plyne, že téměř třetina respondentů by rozhodně uvítala více archeologických zpráv a 66% z nich by si raději přečetlo novinky ze světa archeologie než běžně dostupné mediální zprávy pochybné hodnoty. To může vyjadřovat „hlad“ veřejnosti po seriózních a zajímavých zprávách, který by právě archeologové mohli ukojit. Zvýšená pozornost věnovaná mediální prezentaci archeologie by tedy určitě nebyla zbytečná.

Poslední devátá otázka zjišťovala zájem o populárně naučný archeologický časopis, který zde, jak bylo uvedeno v kapitole o médiích, již léta chybí: „**Uvítali byste časopis o archeologii věnovaný právě laické veřejnosti?**“

Obr. 24: *Zájem o populárně naučný archeologický časopis*

Z odpovědí na tuto otázku jasně vidíme, že čtvrtina respondentů by o takový časopis měla velký zájem a 60% z nich by ho četlo alespoň občas. Je jasné, že takovýto časopis nevzbudí zájem absolutně celé společnosti, ale je důležité vědět, že značná část veřejnosti by jeho zavedení uvítala.

Nyní se vrátíme zpět k první otázce „**Čím se podle Vás zabývá archeologie?**“. Jelikož se jednalo o otevřenou otázku, odpovědi na ni se lišily jak svou délkou, tak svým obsahem. Aby bylo možno vyhodnotit všech 331 odpovědí, bylo potřeba nejprve vytvořit tzv. kódový klíč (Herman – Novák – Pecáková 1995, 30). To spočívalo v rozlišení několika typů vyskytujících se odpovědí, jež byly označeny písmenem, a tato písmena pak byla přiřazována

⁶⁵ Viz kapitola 3. 7. Archeologie v médiích.

jednotlivým odpovědím. Typy odpovědí byly následující (samozřejmě s tím, že někteří respondenti nechali kolonku prázdnou):

A citace z Wikipedie – jednalo se o definici archeologie přímo zkopírovanou ze známé internetové encyklopedie, aniž by se respondent pokusil alespoň část nějak pozměnit
- tyto odpovědi byly naštěstí pouze tři (0,9%)

B důraz na hmotné prameny, materiální kulturu, technickou metodu výzkumu – respondenti, jejichž odpovědi spadají do tohoto typu, vidí archeologii jako obor, jehož účelem je pouhé hledání předmětů a jejich studium pro předměty samé; či jako obor jež se zabývá pouze „vykopávkami“⁶⁶ či kopáním do země
- takových odpovědí se vyskytlo celkem 104 (31%)

C důraz na poznání minulosti, historii člověka, život a kulturu dávných společností – takovéto odpovědi ukazovaly, že respondent má alespoň určité povědomí, o co v archeologii jde a vyzdvihovaly právě to, že díky objevování a studiu artefaktů poznáváme minulost
- těchto odpovědí bylo celkem 131 (40%)

D komplexnější odpovědi, zahrnující více činností – v tomto typu odpovědí se respondenti snažili postihnout celou škálu archeologických činností, od výzkumu, přes jeho vyhodnocování, až k rekonstrukcím nálezů, experimentům, památkové ochraně a popularizaci
- takto odpovědělo 31 (9%) respondentů

E důraz na preventivní ochranu a aktivní záchranu památek – tento typ odpovědí kladl důraz na památkovou podstatu archeologie a její význam pro jejich ochranu
- těchto odpovědí však bylo pouze 5 (1,5%)

F originální, nezařaditelné odpovědi – do této kategorie spadají odpovědi, jež byly svou povahou nezařaditelné, absolutně zcestné, či obsahovaly zajímavou myšlenku
- těchto odpovědí bylo celkem 19 (6%), některé z nich byly ovšem tak výrazné, že je nutné je zde uvést⁶⁷:

⁶⁶ Slovo „vykopávky“ se v odpovědích objevovalo až příliš často, jako by pro mnoho respondentů bylo synonymem pro archeologii – to není příznivý jev, poukazuje ovšem na současný obraz archeologie v české společnosti.

„objevováním neobjeveného“

„věda mapující naši společnost pomocí ostatků z minulosti (nejen lidských, ale i kulturních atd.), pomůže nám nahlédnout nejen do minulosti, ale trochu také do budoucích vývoju...“

„Odkrývání starých artefaktů, zjišťování proč některé kmeny vymřely, jejich způsob života, technik, které využívali při stavbě domovů, zručnost (talíře, šperky, mince), možné propojení mezi různými národy, v Číně například dohledání a zjišťování, jakou hrobku našli, kdy byla vykradena, na co panovník zemřel, dále pak objevování druhů zvířat, kdo z koho se vyvinul. Jen si říkám, jestli některé ty hrobky a další věci z minulosti neměly zůstat jako tajemství.“

"Archeologie se zabývá odkrýváním hmotných pozůstatků minulosti a jejich utajováním v depozitářích muzei, měla by se zabývat jejím zpřístupňováním veřejnosti, například pomocí internetu, téměř tak ale nečiní"

„financemi“

"Archeologie se zabývá nabouráváním developerských plánů a další výstavby, hledáním ztraceného času a vykopáváním toho, co bylo úmyslně či neúmyslně zakopáno. Profesionální archeolog je ve své podstatě divný člověk. Nemá rád IT a s radostí nekrofila jása nad každou nalezenou kostičkou. A když zestárne, tak je z něj protivnej pavouk, který toho hodně pamatuje. No, jak jinak, když celý život něco hledá :o) Nejznámější archeolog je Indiana Jones.“

„Zkoumá staré civilizace podle vykopávek. Nové metody umožňují z nálezů dovodit, jakými chorobami trpěli např. staří Egypťané. Jaké měli zvyky, rituály, náboženství. Co pěstovali, jak se stravovali. Jaká zvířata už byla domestikována,..... A to nejen Egypťané, např. i archeologický výzkum v Praze nám mnohé objasňuje. Zda-li jsme potomky Germánů, či jiných kmenů. No je toho hodně. Ale hlavně to musí dělat odborníci a ne fantastové.“

„Zabývá se historií lidského vývoje a její nálezy jsou podkladem pro její mapování. Pomocí zjištěných realit lze upřesnit i naše představy o smysluplnosti naší existence a porovnat k čemu jak a proč jsme dospěli a čím se opravdu můžeme pochlubit a za co naopak se máme stydět.“

„Podle mě se zabývá dokumentováním a záchranou historických památek a odkazů našich předků, úzce spolupracuje s muzei. Bez ní by jsme nevěděli téměř nic o naší historii.“

„to, co si historikové vymyslí, musí archeologie dokázat:-)“

„Nejsou to dinosauři...“

„Kopáním v zemi a snahou odkrýt jak motyčkou, tak hlavou (uvažováním) podobu života lidí v dávné době.“

Vyhodnotit tuto otázku není snadné. Vidíme, že na jedné straně mnoho respondentů mělo alespoň určitý přehled, čím se archeologie zabývá, na druhé straně pak značná část z nich vidí archeologii jako čistě materiálně orientovanou vědu, jejíž hlavní náplní je

⁶⁷ Odpovědi jsou uvedeny v přímém přepisu bez jakýchkoli gramatických či formálních úprav.

„kopání“. Význam archeologie pro ochranu a záchranu památek si uvědomilo pouze 1,5% respondentů, což je rozhodně velmi málo. Z výše uvedených citací ale vidíme, že někteří respondenti přeci jen poměrně dobře chápou podstatu archeologie, někteří si zase uvědomují její současné problémy. Celkově se však dá říci, že povědomí respondentů o tom, co to archeologie je, není nijak hluboké a že většina z nich o ní má pouze elementární představu.

Máme-li z celého průzkumu vyvodit konkrétní závěry, musíme konstatovat, že česká laická veřejnost archeologii nezavrhne, věří v její smysl a ocenila by možnost setkávat se s ní v běžném životě více. Zatím však o ní mnoho neví a ani si není příliš vědoma, kde by se s ní mohla blíže seznámit.

Tento stejný dotazník byl v tištěné formě předložen také 40 respondentům z řad posluchačů kurzu Střední Evropa v době kamenné a bronzové v rámci Univerzity třetího věku (dále jen U3V) Karlovy univerzity. Při porovnání výsledků obou dotazníkových šetření tak můžeme pozorovat, do jaké míry ovlivňují návštěvy tohoto kurzu informovanost respondentů o archeologii a jak se ve svých odpovědích liší od laické veřejnosti. Otázky, u kterých se procentuální míry odpovědi příliš nelišily, zde vynecháme.

První takovou otázkou je již otázka třetí o zájmu o archeologické výzkumy. Zatímco u laiků projevilo absolutní nezájem o návštěvu výzkumu 30% respondentů, u posluchačů U3V to bylo pouhých 12,5% a zájem aktivně se zúčastnit mělo téměř 48% procent z nich. To je, také vzhledem k vyššímu věku respondentů z U3V, velmi velký zájem o aktivní zapojení.

Lišila se také znalost českých archeoparků. Zatímco z laických respondentů nemělo celých 56% tušení, co to archeopark je, u posluchačů U3V to bylo pouze 25%. 23% z nich již dokonce nějaký archeopark navštívilo, oproti laickým respondentům je to dvojnásobek.

Samozřejmě odlišné odpovědi byly také na otázku k archeologickým expozicím, kdy nikdo z respondentů z řad U3V nevybral možnost jejich vynechání a 43% z nich je uvedlo jako hlavní zájem v muzeu. Stejně tak se výrazně lišily odpovědi na otázku ohlášení archeologického nálezů, kdy celých 90% respondentů z U3V uvedlo, že by nález okamžitě ohlásili a pouze jeden respondent by ho utajil.

Posluchači U3V projevili také větší přehled o tom, kde by informace o archeologii hledali – 35% z nich to již ví a 40% alespoň ví, koho se na to zeptat. Samozřejmě nás nepřekvapí, že na poslední dvě otázky, které se týkaly archeologických zpráv v médiích a populárně naučného časopisu by to v obou případech téměř 80% respondentů z U3V uvítalo a nikdo z nich by to nepovažoval za zbytečné, zatímco u respondentů z řad laiků se vždy

našlo několik procent, které by více archeologie v médiích i archeologický časopis považovaly za zbytečné.

Zajímavé je, že typy odpovědí na první otázku (čím se archeologie zabývá) a jejich procentuální míry se u posluchačů U3V a laických respondentů téměř nelišily. I zde si ale musíme uvést alespoň tři z různých důvodů zajímavé odpovědi:

„Archeologie je pomocnou vědou historie.“

„Archeologie nám odkrývá poznatky ze života dávných let a dává nám žasnout nad umem našich prapředků. Děkujeme, vážení archeologové!“

„Zkoumá z hmotných nálezů vývoj lidské společnosti s tím, že také dává poučení současným generacím.“

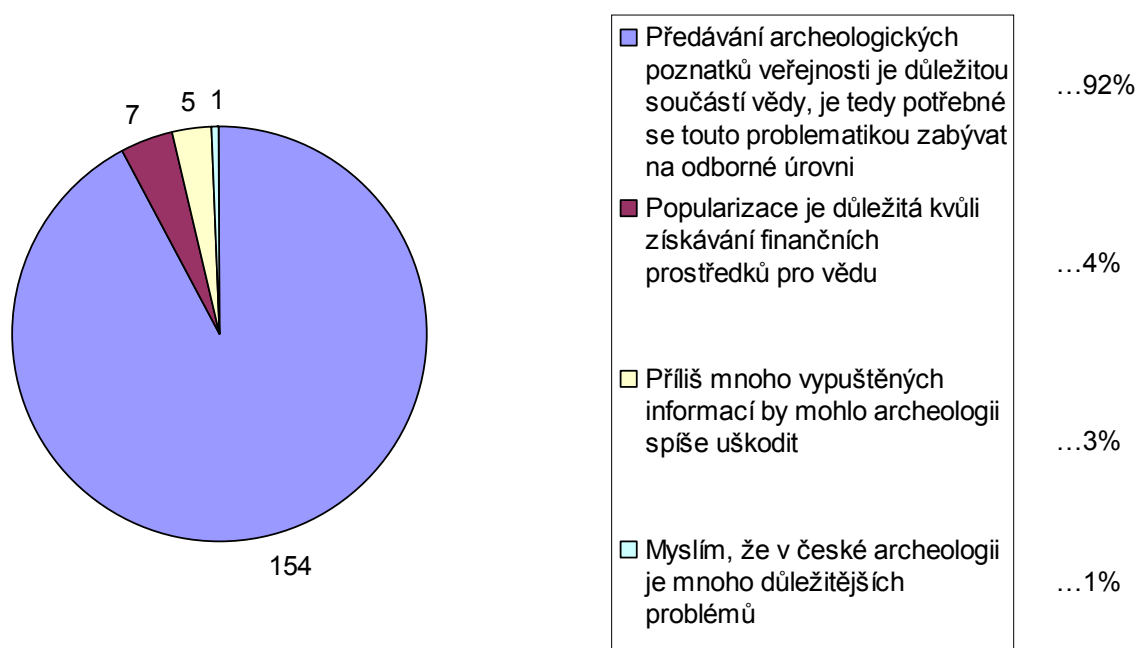
Z tohoto srovnání tedy vidíme, že míra informovanosti o archeologii je samozřejmě u posluchačů U3V vyšší, na čemž ale není nic zas tak překvapivého. Důležité je, že z tohoto srovnání vidíme, že způsoby zvyšování veřejného povědomí o archeologii, jedním z nichž je právě Univerzita třetího věku, fungují.

Co se týče srovnání se zahraničím, podobný výzkum byl proveden již v roce 1989 ve Vancouveru pod záštitou University of British Columbia. Dotazníky byly distribuovány do 550 domácností a měly zjišťovat, jak lidé rozumí prehistorické archeologii, archeologickým pramenům a jejich ochraně. Míra povědomí o náplni archeologie byla tehdy podle výsledků výzkumu velice podobná naší zjištěné situaci, ale také ve smysl archeologie věřila většina dotázaných. Respondenti také uváděli, že by uvítali více informací o archeologii, ať už v médiích, ve vzdělávacím systému nebo v muzeích. Mnoho z nich však nemělo žádný přehled o legislativě, ošetřující archeologické dědictví, někteří si ani nebyli jistí, zda existuje. Z celkových výsledků, které jsou dnes online přístupné na internetu (*Pokotylo – Mason 1990*) je patrné, že situace na konci 80. let ve Vancouveru je téměř srovnatelná s tou naší na počátku druhé dekády 21. století. A to není zrovna optimistický závěr tohoto průzkumu.

3. 10. Průzkum prezentačních aktivit českých archeologů

Za účelem zjištění vztahu českých archeologů k prezentaci a popularizaci bylo i mezi nimi provedeno dotazníkové šetření. Jednalo se o adresné, ale samozřejmě anonymní dotazování, výsledky tedy můžeme považovat za reprezentativní (Šubrt, 1998, 16). Oporou při získání výběrového souboru byl Seznam archeologů v muzeích a institucích památkové péče ČR, poskytnutý PhDr. Zuzanou Bláhovou, PhD.⁶⁸, na jehož základě byl vytvořen adresář 401 emailových adres, zahrnující archeology ze státních i soukromých institucí a organizací. Na tyto adresy byl rozeslán krátký elektronický dotazník, obsahující pouze pět otázek, aby jeho délka neodrazovala respondenty od vyplnění. Odpovědi se vrátilo 168 (42%), což lze považovat za úspěch.

První, polootevřená otázka „**Jaké stanovisko převažuje ve Vašem postoji k popularizaci a prezentaci archeologie veřejnosti?**“ byla zvolena záměrně tak, aby nabízenými odpověďmi vyvolala v badatelích potřebu vyjádřit se ke svému postoji ještě vlastními slovy.

Obr. 25: *Postoj českých archeologů k popularizaci a prezentaci archeologie*

⁶⁸ Jíž za něj tímto děkuji.

Vidíme, že odpovědi se vzájemně nevylučují. Proto bylo cílem otázky na jednu stranu zjistit, které z předložených hledisek ve vztahu respondentů k popularizaci převažuje, na druhou stranu v nich vyvolat rozpor a přimět je tak svůj postoj osvětlit. Z grafu je jasně patrné, jaký postoj k popularizaci u badatelů převažuje, zajímavé však byly hlavně vlastní odpovědi. Ty byly rozděleny do pěti typů:

A předávání poznatků veřejnosti jako povinnost kvůli financování archeologie z veřejných zdrojů – tyto odpovědi zastávaly názor, že archeologie je dosud financována z veřejných zdrojů a tudíž je její povinností prezentovat práci, kterou za tyto finanční prostředky odvedla

- odpovědi, spadající do této kategorie byly 2 (1,2%)

B vysvětlení nejdůležitějšího hlediska a relevance dalších dvou – v této kategorii se objevovaly odpovědi, které se přikláněly k jednomu postoji nejvýrazněji, ale jejich autoři cítili potřebu osvětlit i relevanci dalších dvou hledisek

- těchto odpovědí bylo 16 (9,5%)

C vztah archeologie k veřejnosti důležitý nejen pro vědu, ale hlavně pro společnost – do této kategorie byly zařazeny odpovědi, zdůrazňující celospolečenský a obecně prospěšný význam prezentace archeologie veřejnosti

- těchto odpovědí se vyskytlo 6 (3,6%)

D popularizace jako prevence poškozování památek – tyto odpovědi kladly důraz na památkový aspekt seznamování veřejnosti s archeologií a přínos této činnosti pro ochranu archeologického dědictví

- do této kategorie patřilo 5 odpovědí (3%)

E zajímavé, nezařaditelné odpovědi – takových bylo celkem 7 (4%) a zde si je uvedeme:

„U každého vědního oboru je důležitá vazba na veřejnost. Ovšem u archeologie v ČR je to myslím velice nutné. Výraznější zpětná vazba na veřejnost zde desítky let chybí a to se jasně ukazuje na dnešním pohledu veřejnosti na archeologii a archeologické výzkumy především. Z vlastní zkušenosti z UK: "Public Archaeology" je opravdu smysluplná cesta nesoucí ovoce (nejen v UK)“

"Prvá varianta se mi jeví jako nejpříjemnější odpověď, i když s formulací nesouhlasím - popularizace není součástí vědy jako takové, ale popularizace vědy důležitá je, protože např.

v oblasti historických věd ovlivňuje schopnost sebeidentifikace, kultivuje lidskou osobnost v nejširším smyslu slova atd.,

"Ohledně převažování stanoviska: v pořadí, v němž jsou uvedeny Vámi nabízené odpovědi, bych to vyjádřil procentuálně zhruba jako 40:30:30:0. A tři (spíše obecnější) poznámky: (1) Pokud se jakékoliv popularizaci v jakémkoliv oboru věnuje ‚laik‘ (amatér, nadšenec, koníčkář apod. - určitě rozumíte, co myslím :)), tak v průměru (!) bývá VĚCNÁ SPRÁVNOST nižší nežli v případech, kdy se popularizaci věnuje někdo takřkajíc ‚od fochu‘. (2) Ne každý má pro popularizaci vlohy, přeci jen to vyžaduje trochu ‚šoumenství‘ - tj. nedovolím si odsuzovat nikoho, kdo se jí vyhýbá... (3) Ad 30 % pro variantu č. 3 - z vlastní zkušenosti vím, že v některých případech může informovanost v nesprávnou dobu uškodit, neboť se některých údajů mohou ‚zmocnit‘ lidé s nekalými záměry (viz Němčice nad Hanou apod.). Ač Vám to možná bude znít absurdně, někdy je prostě lepší veřejnost od informací raději odstříhnout.“

„Domnívám se, že jedním z důležitých úkolů archeologie je právě prezentace naší činnosti vůči veřejnosti. Pouze informovaná veřejnost, která si skutečně váží svého národního dědictví, může být považována za kulturní společnost.“

„Bez předávání vědeckých poznatků veřejnosti pozbývá téměř každá věda smysl, což o vědách humanitních platí dvojnásob - archeologie zde může mít nezastupitelné místo pro budování a posilování historického vědomí v nejširším časovém i geografickém smyslu, pro vědomí kontinuity státní, kulturní i národní, pro poznání etnických, kulturních i společenských interakcí. Kontakt s veřejností není v české archeologii (přes atraktivitu tematiky samotné) na uspokojivé úrovni, odborný přístup a zvýšenou pozornost k prezentaci výsledků archeologie lze proto považovat za jednu z priorit oboru v českých zemích.,,

"Popularizace směrem k veřejnosti by měla být nejdůležitější činností archeologa. Nikoliv psaní pro několik specialistů. Ostatně ústřední archeol. časopisy AR a PA vznikly z potřeby a záměru informovat veřejnost o archeologii. Je smutné, kam se tyto časopisy dostaly. Popularizace může zvýšit příjem financí od sponzorů, rozhodně však se to neděje od zřizovatelů. Tam vidím snahu spíše opačnou."

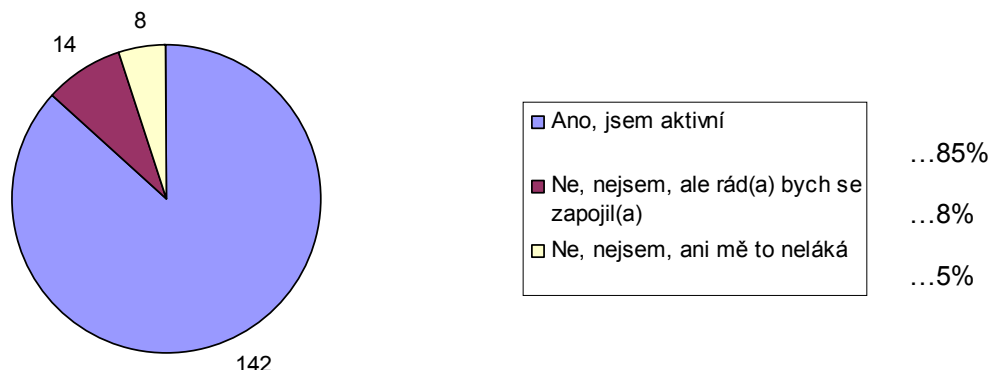
"Nevím, co se přesně touto odbornou úrovní myslí. Myslím, že vynikajícím popularizátorem se může stát i nearcheolog."

PS (k tématu obecně, nikoli k této otázce): Základním problémem popularizace vědy v ČR se podle mně stal systém hodnocení vědeckých výsledků, který je přímo propojen s financováním vědy. Jestliže tento systém neuznává vědeckopopulární výsledky jako hodnotné, pak se popularizace stává "výsadou bohatých vědců", domácím koníčkem či doménou lidí stojících mimo vědecké instituce."

Co se těchto odpovědí týče, není možné zde všechny v nich nastíněné problémy (ať už jde o problematiku vykrádání nalezišť, financování vědy či vědecké hodnocení popularizační činnosti) rozebírat. Rozhodně však nastolují důležité otázky české veřejné archeologie, které by se nutně měly v nejbližší budoucnosti stát předmětem diskuze.

Druhá, taktéž polootevřená otázka zjišťovala vlastní aktivitu českých badatelů:
„Podíle se nyní nějak aktivně na prezentaci archeologie veřejnosti (ať už jde o

přednášky, besedy, výukové programy, komentované prohlídky muzeí či archeoparků atd...)?“

Obr. 26: Aktivita českých archeologů v prezentaci a popularizaci

Aktivně se na prezentaci podílí 85% respondentů, 8% zatím ne, ale rádo by se zapojilo a pouhých 5% tato činnost neláká. Součástí této otázky bylo také uvést, jaké konkrétní aktivity daný respondent vykonává. Jednotlivé činnosti, jejichž „pořadí“ není nikterak překvapivé, se vyskytovaly v následující míře:

Obr. 27: Četnost prezentačních aktivit

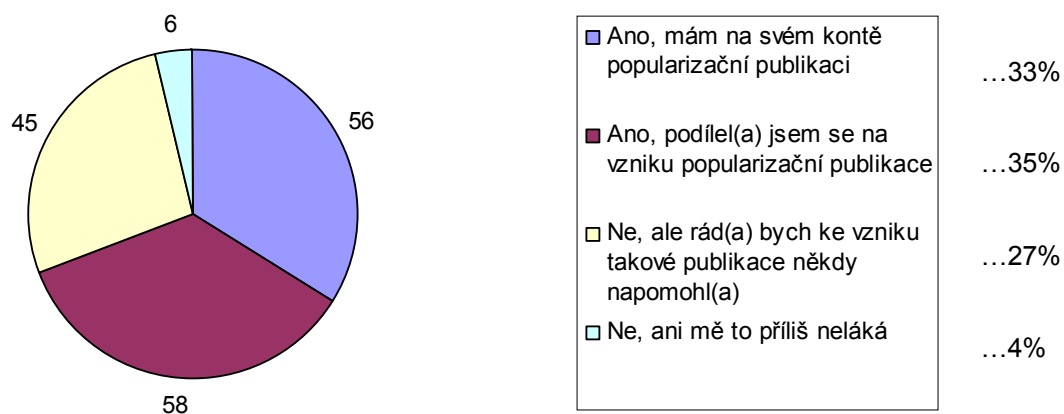
Otázka třetí se týkala komunikace s médii: „Komunikovali jste někdy s médii o archeologickém tématu?“

Obr. 28: *Komunikace českých archeologů s médii*

Tyto výsledky nám ukazují, že většina respondentů má zkušenosti s komunikací s médii, což můžeme považovat za velice pozitivní jev. Jedině pravidelnou komunikací archeologie s médii se může veřejné povědomí o ní stále zvyšovat.

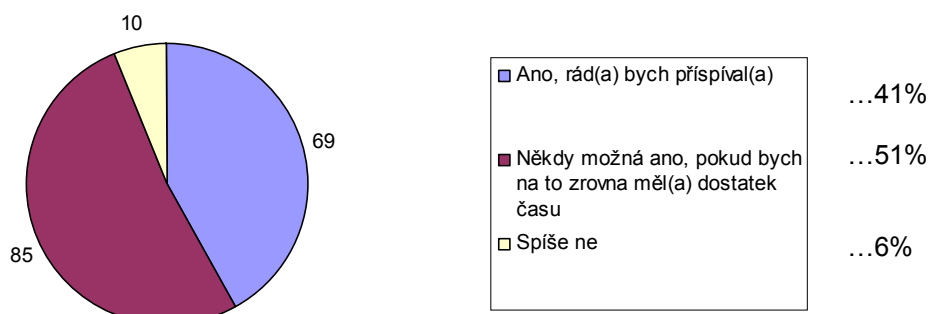
Čtvrtá otázka zněla: „Podíleli jste se někdy na vzniku archeologické popularizační publikace či byli sami jejími autory?“

Obr. 29: *Publikování popularizační literatury*

Zde se ukázalo, že téměř tři čtvrtiny respondentů se již podílely na vzniku archeologické populárně naučné publikace a téměř celá zbylá třetina by ke vzniku takového díla v budoucnu ráda přispěla. Tento výsledek nelze než opět hodnotit kladně.

Poslední otázka se týkala popularizačního archeologického časopisu, který, jak už bylo v předchozích kapitolách několikrát zmíněno, zde již dlouhou dobu chybí. „**Byli byste ochotni přispívat do archeologického časopisu, určeného široké veřejnosti?**“

Obr. 30: *Zájem archeologů o přispívání do popularizačního časopisu*

Z výsledků se ukázalo, že většina respondentů by do takového časopisu ráda přispívala, ale polovina z nich tento zájem podmínila časem. To je samozřejmě naprosto pochopitelné, protože psaní populárně naučných článků je časově náročné, neboť vyžaduje od autora nejen odborné znalosti, ale také velkou dávku empatie a určité literární schopnosti.

Z výsledků průzkumu můžeme usuzovat, že většina respondentů se v různé míře aktivně věnuje prezentaci a popularizaci archeologie a má k ní pozitivní přístup. Otázkou zůstává, zda ovšem soubor respondentů netvořila z velké části pouze ta část badatelů, kterým téma vztahu archeologie a veřejnosti připadá atraktivní a důležité, či jsou v něm sami zainteresovaní. Zbýlých 58% dotázaných toto téma vůbec nemuselo zaujmout či ho nepovažují za tolik významné, aby se jím zabývali. Tento problém však jen stěží rozluštíme. Nicméně můžeme tento průzkum zhodnotit kladně, neboť prokázal, že je u nás mnoho archeologů, kteří považují komunikaci archeologie s veřejností za důležitou a hodnou pozornosti. Protože jedině sami archeologové mohou změnit stávající obraz archeologie v očích české společnosti. Je to tedy jakási předzvěst, že tento obraz se bude v následujících letech pozvolna zlepšovat.

3. 11. Názory českých odborníků

Pokud chceme dokončit kompletní analýzu vztahu archeologie a laické veřejnosti v České republice, nemůžeme vynechat názory archeologů, kteří mají s touto problematikou dlouholeté zkušenosti. Proto bylo čtyřem z nich položeno několik otázek, které nám měly přiblížit různé odborné pohledy na veřejnou archeologii a nastínit více variant, jak docílit zlepšení dané situace. Zhodnocení odpovědí a jejich zasazení do širšího kontextu bude zahrnovat následující kapitola, vyhodnocující celou analýzu. Odpovědi jednotlivých odborníků jsou řazeny abecedně, otázky byly následující:

1. *Jaké jsou Vaše dosavadní zkušenosti s prezentací archeologie veřejnosti? Máte nějaké výrazně pozitivní či negativní?*

2. *Máte nějaké zajímavé poznatky ze zahraničí?*

3. *Domníváte se, že vztah archeologie a veřejnosti v ČR je uspokojivý? Jaké aktivity by podle Vás v současné době měly přispět k rozvíjení tohoto vztahu?*

4. *Jaká je Vaše představa ideálního stavu, ke kterému bychom měli směřovat?*

PhDr. Michal Bureš

1. „Níže uvádím stručný přehled vlastních zkušeností s prezentací archeologie, který je součástí článku Co může archeolog udělat pro veřejnost?, Veřejná archeologie 4 (v tisku):

- *prezentace probíhajících archeologických výzkumů „in situ“* - informační tabule, dny otevřených dveří

- *prezentace archeologických výzkumů v médiích* – tisk, rozhlas, televize

- představitelé médií zejména regionálního či lokálního významu se většinou sami zajímají o archeologické nálezy a výzkumy v jejich regionu/místě, pokud se o nich náhodou dovědí

- archeolog by ovšem neměl informovanost veřejnosti ponechávat na náhodě

- *letní škola archeologie* – v letech 1997-2007 v Drslavicích u Prachatic každé léto skupina o velikosti 10 – 15 dobrovolníků z domova i zahraničí pracovala zdarma týden na záchraném archeologickém výzkumu tvrze a zároveň se prakticky i teoreticky seznamovala se základy archeologie

- účastníci letní školy se seznámili základy archeologické terénní práce a dostali základní informace o exkavačních a dokumentačních technikách a o principech stratigrafie, získané informace si vyzkouší v praxi
- cílem letní školy nebyly jen vykopávky, účastníci měli možnost se důvěrně seznámit i s procesem laboratorního zpracování nálezů ...
- na závěr každého kurzu frekventant letní školy absolvoval samostatné cvičení, při kterém se ukázalo, jak si osvojil praktické i teoretické znalosti
- *kurz industriální archeologie v Novohradských horách* - zaměřování pozůstatků dřevěné navigace na horním toku Černé
 - dokumentace a zaměření pozůstatků technických zařízení souvisejících s voroplavbou na Černé a jejích přítocích
- *kurzy pro děti a mládež* - simulace výzkumných, dokumentačních a laboratorních činností, výzkum a dokumentace cvičného hrobu, shledávání a lepení keramiky, kresebná dokumentace keramiky, příprava „muzejní“ expozice
- *archeologie pro děti prostřednictvím starých technologií* - keramické dílny, textilní techniky, stavební techniky

V případě, že si je archeolog vědom skutečnosti, že archeologie nikdy nebude masovou zábavou a připravuje programy s ohledem na tuto skutečnost, na věk, sociální prostředí a motivaci účastníků, tak se pravděpodobnost negativních zkušeností snižuje. Samozřejmě vždy se najde někdo, koho to nebaví. Podobně je to se stykem s médii. Pokud archeolog nepřipraví stručnou tiskovou zprávu, ale pouze cosi sdělí žurnalistovi do telefonu, nemůže se divit, že redaktor informaci upraví k obrazu svému a archeolog v článku vyjde jako nekňuba, který si plete dobu bronzovou s železnou.

Negativně podle mého názoru působí přehnaná snaha o vytvoření senzace. V poslední době např. „třetí pohlaví“ v Bubenči byl trapas, který diskreditoval archeologii. Rovněž současný způsob vedení mediální kampaně archeologického ústavu proti novele zákona neprospěje dle mého názoru archeologii, ale může se proti ní naopak obrátit.“

2. „Většina akcí uvedených ve výše uvedenému přehledu je inspirována zahraničím. Zejména anglosaské země a Skandinávie mají vypracované systémy prezentace archeologie, protože je v těchto zemích akcentován smysl archeologie jako veřejné služby a též díky tomuto přístupu existuje hluboký zájem veřejnosti o archeologii. K těmto zemím se v poslední době přidává Nizozemí, ale i Francie nebo Itálie, kde zase existuje hluboká tradice amatérské archeologie, která vytváří celospolečenský zájem a vztah. V posledních letech, ale i země,

kde je archeologie většinou chápána jako věda sama pro sebe, se z důvodů sebezáchovných začíná budovat vztah k veřejnosti (např. Německo). V tomto ohledu se Česko ubírá v podstatě opačným směrem a události posledních dnů (viz výše) toto směřování jen potvrzují.

3. „Ta otázka je vzhledem ke stavu, který v naší zemi panuje špatně postavená. Měla by znít „Existují vůbec aktivity v ČR, které podporují vztah veřejnosti k archeologii?“ Na takto postavenou otázku pak lze odpovědět: ano, řada muzeí si uvědomuje potřebu interaktivních moderních expozic a upouští od expozic udělaných archeology pro archeology s převahou textu a minimem interakce (např. Muzeum hlavního města Prahy). Existuje také několik soukromých archeoskanzenů, které se těší značné popularitě (např. Villa Nova Uhřetelčovic). Jinak je tento podobor zcela zanedbaný. Opomíjený je například prezentační potenciál nemovitých archeologických památek (např. na hradišti Šárka, které zná každé dítě ze školy, není ani informační panel se slovem o archeologii, apod.).“

4. „To je příliš obšrná otázka. Ideální stav nelze definovat jednou větou. Hovoříme-li pouze o archeologii, tak v naší republice muzea místo aby primárně prezentovala své sbírky veřejnosti, se věnují téměř výhradně záchranným archeologickým výzkumům případně vědeckému bádání. Ústavy archeologické památkové péče neprovádějí žádnou preventivní archeologickou památkovou péči, ale především záchranné výzkumy, nebo pracují na vědeckých projektech. Archeologické ústavy dělají všechno jmenované s výjimkou prevence a prezentace, ale hlavní úkol špičkové badatelské instituce – určovat vývojové tendence v archeologii základním výzkumem zůstává poněkud nenaplněn. Dokonce i univerzity dnes dělají záchranné archeologické výzkumy často bez vazby na výuku. V této situaci, kdy všichni dělají všechno, je jediným představitelným krokem vpřed specializace a diferenciacie stávajících institucí. Prvním krokem by mohl být návrat muzeí ke kořenům, k svému základnímu poslání – shromažďovat, spravovat sbírky a prezentovat je veřejnosti.“

doc. PhDr. Miroslav Popelka, CSc.:

1. „Moje zkušenosti sahají už do devadesátých let, kdy jsem se aktivně připojil ke skupině, kterou oslovila dr. I. Pleinerová. Tehdy bylo hlavní snahou pokusit se vybudovat Archeopark v Praze-Troji. Když se ten záměr nezdařil, pokračoval jsem v aktivitách, směřujících k popularizaci archeologie veřejnosti, tehdy už formou Dnů pravěkých technologií na místě původně zamýšleného archeoparku. Z těchto akcí mám výrazně pozitivní dojmy, veřejnost je za podobné akce velmi vděčná. Další formou je pro mně účast na přednáškovém cyklu

Univerzita 3. věku nebo Univerzita volného času. Tady je možné oslovit veřejnost, která má někdy již i nějaké zkušenosti s oborem, formou přednášky s popularizačním charakterem.“

2. „Mám některé osobní dojmy z popularizace archeologie v Německu, konkrétně v osobě kolegy doc. Franka Andraschka. Přátelíme se již dlouhá léta a pochopil jsem, že úspěch, který on a jeho kolegové zaznamenali na poli popularizace archeologie, je během na velmi dlouhou trať! Jinak mám zkušenost s aktivitami v archeologickém muzeu pod širým nebem v Asparnu (Rakousko), kde jsem byl svědkem neuvěřitelného zájmu veřejnosti při akci, věnované Keltům. Sice občas trošinku víc divadlo, ale přiměřené.“

3. „Není určitě uspokojivý. Existuje sice několik center experimentální archeologie, jejich působnost je spíše lokální než celorepubliková. Problém je určitě i v možnosti financování podobných větších projektů, ale i jednorázových akcí. Vše se odvíjí od spíše nezájmu profesních archeologů, pro které je účast v podobných projektech a akcích aktivitou spíše zbytečnou a nebojím se říct, že pro některé i ‚odborně ponižující‘.“

4. „Ideální stav je velmi fiktivní pojem. Rozhodně je třeba zlepšit přístup k výuce dějepisu na základních a středních školách, což nespočívá pouze v roli učitele. Je třeba vybavit školy kvalitními učebnicemi, audiovizuálními programy, umožnit rozvíjet vlastní aktivity žáků a studentů. A pro nás na univerzitním pracovišti je asi dobrá zpráva, že se konečně začala realizovat přednáška Archeologie a veřejnost. Mám z ní zatím jen ty nejlepší pocity!“

PhDr. Karel Sklenář, DrSc.:

1. „Samozřejmě za desítky let činnosti na tomto poli (přednáším pro veřejnost už 52 let, publikuji o 4 roky méně) jich mám celou řadu: pozitivní jsou a/ kladné ohlasy aa/ přímé (při přednáškové činnosti), ab/ nepřímé (korespondenční při publikační činnosti), b/ informace o lokalitách a nálezích, příp. c/ přímé předávání náhodných nálezů, vyvolané touto činností. K negativním počítám v korespondenční rovině a/ kladné ohlasy od šilenců sdělujících své teoretické i praktické objevy a vyžadujících aa/ souhlas, ab/ spolupráci, b/ záporné ohlasy, kterých je naštěstí málo a vesměs obhajují ba/ pravost Rukopisů, bb/ megalitické ‚památky‘ typu ‚kounovských řad‘ resp. bc/ jejich astronomické využití a pravěkou astronomickou vědu vůbec. Fyzické útoky kvůli těmto věcem jsem nezažil. Další odrůdou je prezentace muzejní ve všech aspektech, ale to by bylo na knihu.“

2. „Zhruba stejně jako z domova. Rozdíly jsou např. v tom, že veřejnost v západních státech bývá a/ poučenější, b/ disciplinovanější resp. ohleduplnější k potřebám vědy, i když nejsou vynučovány zákonem. V tom směru u nás zbývá ještě mnoho výchovné práce s nejistým výsledkem. Jinde stejně jako u nás ale platí, že zájem nachytáte spíš na humbuk než na střízlivé poznatky. To je problém televizního věku.“

3. „To už odpovídám i na tuto otázku. Vztah určovaný zákonnými zákazy a příkazy je vždycky složitý, lepší by byl na základě porozumění, ale ono se ani moc dělat nedá: v posledních 20(30) letech se podmínky hodně změnily, staré formy už nezabírají (na přednášky už lidé moc nechodí, hlavně ve městech ne, mají spoustu jiných zábavnějších zábav, knihy se už skoro nečtou - i když encyklopedická literatura má stále odbyt), naději mají muzea, pokud vsadí na ‚televizní‘ podání a podbízení se návštěvníkům - pak je ovšem otázka, nakolik vzbudí hlubší a trvalejší porozumění. Dobrou cestou jsou ‚skanzeny‘ s činnostmi vtahujícími veřejnost - méně přemýšlení a čtení textu, více motorických činností a vizuálních zážitků. Neměly by se podceňovat výklady osobám přicházejícím záměrně či náhodně k terénnímu výzkumu, mohou se mezi nimi vyskytnou lidé s aktivním porozuměním; individuální přesvědčování detektorářů v akci se naproti tomu nedoporučuje.“

4. „Ideální stav by byl ten, kdy poučení a archeologie milovní občané by hlásili každý nález, čekali na zásah archeologů, platili jej, nepletli by se jim do toho a nosili by jim na výzkum kvalitní občerstvení. Abychom toho dosáhli, museli bychom a/ přesvědčit poslance a další veřejné činitele, že tu pitomost nevynucujeme pro vlastní zábavu a výdělek; b/ podporovat informující činnost muzeí, vycházejících za hranice tradiční prezentace směrem k rozmanité komunikaci s veřejností, c/ přesvědčit nemuzejní instituce zejména akademické, že nejsou z této povinnosti vyvázány a měly by být činnější na poli publikace pro veřejnost či spolupráce s hromadnými sdělovacími prostředky (rozhodně ale ne výklady o tom, kolik zlata, stříbra a drahého kamení archeologové objevili), d/ věnovat ze strany profesionálů větší zájem spolupráci s aktivními zájemci, kteří pak poznání a uvědomění šíří dál, a to např. v rámci České archeologické společnosti, která má na 300 laických členů a mohla by mít víc, kdyby mezi našimi asi 500 profesionály bylo o něco víc než 5 skutečně ochotných se tomu věnovat.“

doc. PhDr. Radomír Tichý, PhD.

1. „Zkušenosti: Centrum experimentální archeologie Všešary, Archeopark Všešary, časopis Živá archeologie (naše společnost není připravena na popularizaci archeologie, na rozdíl od astronomie či zoologických zahrad).“
2. „Zkušenosti z Francie a Belgie dokládají, jak daleko nám ujel vlak.“
3. „Není dobrý a archeologie na to doplácí v době nedostatku financí, je nákladná a výsledky veřejnosti nepředstavila.“
4. „Zcela jiná výuka na základních a středních školách, archeologové schopni psát do popularizačního časopisu, muzea v přírodě souběžně s těmi klasickými.“

4. ARCHEOLOGIE A VEŘEJNOST V ZAHRANIČÍ – VYBRANÉ PŘÍKLADY

Některé zajímavé příklady veřejné archeologie v zahraničí byly již nastíněny, v této kapitole si však představíme několik dalších projektů, na které stojí za to upozornit a které u nás zatím nemají obdoby. Jak bylo uvedeno na začátku práce, ve Velké Británii a USA se od 70. let 20. století koncipovala *public archaeology*⁶⁹, která vedla k chápání vztahu vědy k veřejnosti jako tématu akademického zájmu (Merriman 2004a, 3). U nás je však vývoj veřejné archeologie otázkou posledních dvanácti let, proto nelze srovnávat naši situaci s tou v zahraničí. To ovšem neznamená, že bychom ve zdařilých zahraničních projektech nemohli čerpat inspiraci. Proto si zde uvedeme čtyři příklady – jeden příklad z oblasti odborného bádání a tři příklady různého způsobu oslovování veřejnosti ve třech evropských zemích, Německu, Velké Británii a Francii.

Významným počinem na poli anglosaské veřejné archeologie je odborný časopis *Public Archaeology*. Ten vychází pravidelně čtyřikrát do roka již od roku 2000 v Londýně, podílí se na něm však mezinárodní tým autorů (<http://maney.co.uk/index.php/journals/pua/>). Do časopisu přispívají přední osobnosti britské a americké *public archaeology*, jako je Tim Shadla-Hall, Neal Ascherson, Gabriel Moshenska, Amara Thornton, Francis McManamon, Nick Merriman, Cornelius Holtorf a mnoho dalších. V jednotlivých článcích jsou rozebírána aktuální témata z oblasti vztahu archeologie k veřejnosti, vzdělávání, managementu archeologického dědictví, politice, sociálním otázkám, filozofii a dalším širokým oblastem veřejného života. Vzhledem k tomu, že americká i britská archeologie přichází při výzkumech často do styku s domorodými národy, zabývají se autoři také často etickými otázkami těchto výzkumů. Ve 40 dosud vyšlých číslech nalezneme mnoho podnětných témat i pro českou veřejnou archeologii, a to jak z oblasti teoretické, tak praktické.

V Německu při Archeologickém ústavu Univerzity v Hamburku vznikl na počátku 90. let *Institut pro aplikovanou archeologii Agil*. Sdružuje odborníky z řad archeologů, pedagogů, biologů, řemeslníků a expertů na média, kteří mají dlouholeté zkušenosti s experimentální archeologií a s jejím využitím pro popularizaci archeologie. Svou činností se institut snaží předávat výsledky archeologického bádání široké veřejnosti a rozvíjet s ní tolik důležitou komunikaci. Jak členové institutu sami uvádějí, jejich cílem je „dláždít stezku komplexního

⁶⁹ Její pojetí se však v USA a Velké Británii liší. Zatímco americká *public archaeology* zahrnuje i „cultural resource management“, tedy památkovou péči, britská *public archaeology* tuto problematiku vidí samostatně. K vymezení náplně české veřejné archeologie viz kapitola 2. 1. Vymezení pojmů.

porozumění naší vlastní minulosti hlavou, srdcem a rukama“ (<http://www.agil-online.de/>). Tomu se snaží napomoci pořádáním kurzů, experimentálních výstaveb, seminářů, výstav a workshopů pro školy i veřejnost, kde praktickým a živým způsobem učí lidi chápat minulost. Tyto akce se konají několikrát do měsíce v průběhu celého roku na různých místech Německa. Institut dále nabízí muzeím odbornou pomoc s výstavami, rodinám aktivně strávené kulturní dovolené (Kultururlaube), školám možnost přednášek a exkurzí na objednávku a také prázdninové aktivity pro děti. Na svých stránkách také odkazuje na online obchod s tematickou literaturou, materiálem a nástroji potřebnými pro vlastní výrobu replik. Vzhledem k patnáctileté existenci institutu je zřejmé, že se jeho koncepce v Německu ujala a z široké nabídky akcí je vidět, že je o ně velký zájem.

Z našeho pohledu neuvěřitelný se může zdát úspěch britského pořadu *Time Team*. Vysílání tohoto dokumentárního pořadu začalo v roce 1993 a revolučně změnilo obraz archeologie v britských médiích (Holtorf 2007, 40). Producentem se stal Tim Taylor, známý britský popularizátor a spoluautor několika archeologických publikací, z nichž některé vyšly i u nás⁷⁰. Na natáčení se podílel celá řada odborníků z řad archeologů i přírodovědců a pořadem provází známý britský herec a moderátor Tony Robinson.

Každý díl trvá hodinu a během něj mají diváci možnost vidět průběh třídního archeologického výzkumu. Ten se pokaždé odehrává na jiné lokalitě, takže se diváci během jednotlivých dílů seznámí s nalezišti od paleolitu až po období druhé světové války. Na úvod každého dílu je vždy nastolena základní otázka, kterou se tým pokusí na základě výzkumu zodpovědět. Díky tomu, že pořadem provází laik, je celý výzkum podáván divákům srozumitelně a jednotlivé postupy a metody jsou vysvětlovány tak, aby byly pochopitelné pro širokou veřejnost. Tony Robinson vždy pokládá v průběhu celého dílu odborníkům otázky, čímž přispívá k větší přehlednosti celého procesu výzkumu. Na konci každého dílu je vždy daný výzkum shrnut a jeho výsledky jsou divákům vysvětleny a následně zasazeny do širšího historického kontextu (<http://www.channel4.com/programmes/time-team>⁷¹). V průběhu let se objevovaly i díly *Time Team Specials*, které dávaly divákům nahlédnout do zákulisí natáčení pořadu.

O obrovském zájmu diváků o tento pořad svědčí fakt, že například v roce 2004 byla jeho sledovanost (v hlavním vysílacím čase) 3,4 milionu diváků. Ve stejné době běžela na

⁷⁰ Například velmi zdařilý Archeologický atlas (Aston – Taylor 2002), který je pro laiky atraktivním zdrojem informací o archeologii, jejích metodách a jednotlivých zkoumaných obdobích, od pravěku až po novověk.

⁷¹ Pro oblast ČR nejsou jednotlivé díly na stránkách Channel 4 dostupné ke spuštění, lze je však dohledat na serveru youtube.com.

jiném britském kanálu reality show Big Brother, která měla sledovanost 3,3 milionu diváků (Holtorf 2007, 39). Dokumentárnímu pořadu s archeologickou tematikou se tedy podařilo ve sledovanosti předčit celosvětově oblíbený formát populárních reality show, což jednoznačně dokazuje, že archeologie má naší západní společnosti stále co říci. Samozřejmě se objevily hlasy, které proti pořadu Time Team vystupovaly s tím, že archeologii příliš zjednodušuje a že ji staví na úroveň komerční zábavy. Ovšem nelze zprostředkovávat veřejnosti archeologické metody, aniž bychom je trochu zjednodušili. Je rozhodně lepší, má-li veřejnost zjednodušenou představu o významu archeologie, jejích metodách a výsledcích výzkumu, než když nemá vůbec žádnou.

Obdivuhodným francouzským archeologickým dílem je rozsáhlý multimediální projekt *Významné archeologické lokality* (Les Grands Sites Archéologiques). Ten seznamuje veřejnost prostřednictvím speciálních webových stránek s významnými místy francouzské historie, jako je jeskyně Lascaux se svými pravěkými malbami, pravěké megality rozestě po celé Francii, eneolitické nákolní osady v oblasti jezer Chalain a Clairvaux, galská vesnice Acy-Romance, oppidum Entremont, bazilika Saint Denis s raně středověkými bohatými hrobkami, opatství Saint-Germain, středověká Paříž či naleziště lodních vraků u St. Malo (<http://www.grands-sites-archeologiques.culture.fr/>). Celé sbírce stránek dalo vzniknout francouzské Ministerstvo kultury a podílelo se na ní několik stovek odborníků. Svou rozsáhlostí stránky umožňují svým návštěvníkům hodiny a hodiny procházet jednotlivá naleziště a díky stovkám obsažených dokumentů je tak podrobně prozkoumat. Naleznou zde informace k historii každé lokality, od počátku osídlení, přes přírodní podmínky, až po vývoj obyvatelstva na ní žijící. Dále si každý může prostudovat historii a postup archeologického výzkumu i s jeho výsledky. Jednotlivé stránky obsahují obrovské množství obrazové dokumentace, jako jsou nákresy, plány a fotografie z výzkumů, fotografie a náčrty nálezů, rekonstrukce a vizualizace zjištěných staveb a mnoho dalších. Jedinečnou podívanou poskytují 3D vizualizace a rekonstrukce nalezišť. Můžeme se tak virtuálně projít například jeskyní Lascaux, galskou vesnicí Acy-Romance, či plout po moři spolu s korzářskou lodí u přístavu St. Malo, což není zážitek jen pro laiky, ale i pro samotné archeology, kteří mají díky vizualizaci možnost spatřit lokalitu v původní podobě.

V sekci vzdělávání dále nalezneme chronologicky řazený seznam jednotlivých zpracovaných lokalit, který nás odkáže rovnou na přehledné časové osy vývoje každého naleziště (ukázka v příloze 5). Návštěvníci si stránek si tak mohou udělat jasnou představu o jednotlivých etapách francouzské minulosti. Většina stránek je doprovázena jemným

zvukovým doprovodem, jako je například zpěv ptactva, šum vody či denní ruch historické vesnice. To vhodně dokresluje prezentovanou historickou realitu a návštěvník má tak nejen pocit, že se něco nového dozvěděl a naučil, ale že také něco zažil. A právě tento prožitek je stěžejní záležitostí tohoto projektu. Vede k tomu, že se lidé budou na stránky opakovaně vracet, svou minulost si spojí s příjemnými a zajímavými zážitky a tak si k ní postupně vybudují hluboký a trvalý vztah.

Výše uvedené příklady nám ukazují, jak široké možnosti má prezentace archeologie veřejnosti. Není samozřejmě možné okamžitě aplikovat tyto postupy na naši situaci, ale je důležité se zamyslet nad tím, čím bychom se z úspěšných zahraničních projektů mohli inspirovat a co by naopak naší situaci neprospělo. Zahraniční veřejná archeologie klade důraz na aktivní vtáhnutí lidí do prezentované skutečnosti, namísto pouhého převypravování výsledků bádání. A to je možná jedním z důvodů, proč má archeologie v jiných zemích větší společenskou podporu a oblibu, než u nás.

5. VYHODNOCENÍ SITUACE A NÁVRHY NA JEJÍ VYLEPŠENÍ

V jedné z úvodních kapitol⁷² jsme si představili základní postup, kterého se musíme držet, chceme-li dosáhnout zlepšení současného vztahu mezi archeologií a laickou veřejností. Pro připomenutí se jedná o tyto čtyři kroky:

1. *Situační analýza* – vyhodnocení současného stavu situace uvnitř organizace, zjištění aktuálního postoje veřejnosti k organizaci, uvědomění si možných rizik
2. *Plánování* – syntéza situační analýzy jako východisko pro plánovací proces, stanovení perspektivních cílů, definování cílových skupin, stanovení komunikačních postupů
3. *Výkonná fáze* – působení na veřejnost pomocí nástrojů PR a dosahování daných cílů
4. *Vyhodnocení* – zhodnocení úspěšnosti (Němec 1996, 122)

Situační analýza byla provedena v předcházející rozsáhlé kapitole, nyní se tedy dostáváme ke druhému kroku, k syntéze situační analýzy a následnému plánování dalších možných postupů. Tento krok by nám měl ujasnit získané poznatky, umožnit orientaci v celé problematice české veřejné archeologie a pomoci nalézt východiska ze zjištěné situace. Pro větší přehlednost se budeme nejprve zvláště zabývat hodnocením přístupu české archeologie k veřejnosti a zvláště hodnocením postoje české veřejnosti k archeologii, abychom poté mohli oba prvky spojit a pokusit se najít společnou cestu, vedoucí k oboustrannému uspokojení.

Teoretická východiska veřejné archeologie byla představena již v situační analýze, proto se v této kapitole budeme věnovat spíše praktické problematice plynoucí z provedených průzkumů. Jejich dílčí vyhodnocení je obsaženo vždy v příslušných kapitolách, zde se tedy budeme věnovat tomu, co nám tyto průzkumy celkově vypověděly o současném vztahu naší archeologie a veřejnosti.

5. 1. Současný přístup české archeologie k laické veřejnosti

Ačkoli se objevují názory, že míra prezentace archeologie veřejnosti je u nás velice nízká, z analýzy plyne, že situace není nikterak zoufalá a už vůbec ne bezvýchodná. V předcházejících kapitolách jsme se setkali s některými velice zajímavými možnostmi, které

⁷² Viz kapitola 2. 6. Archeologie a public relations.

česká archeologie široké veřejnosti nabízí a nastínili jsme si také, jakými způsoby lze tyto možnosti rozvíjet.

Asi nejatraktivnější současnou formou prezentace jsou archeoparky, archeoskanzeny a centra experimentální archeologie⁷³. Svě návštěvníky oslovují nabídkou poznávání a vzdělávání skrze zkušenosti a zážitky, což je v dnešní době lákavé samo o sobě. Ve spojení s prezentovaným obdobím pravěku a středověku archeoparky přitahují návštěvníky všech věkových kategorií a tak poměrně efektivně a zcela přirozeně seznamují širokou veřejnost s naší nejstarší minulostí a s archeologií samotnou. Dokonce i odborníci se shodují, že tato zařízení představují pro archeologii velký přínos a získávají si ve společnosti stále větší oblibu⁷⁴. V analýze jsme si představili celkem 12 archeoparků, rozmístěných po celé republice, z nichž téměř většině se daří držet si vysoce odbornou úroveň a seznamovat tak návštěvníky s archeologií zábavným, ale přesto kvalitním způsobem. Právě odbornost by měla zůstat jedním z hlavních cílů archeoparků, protože bez ní by tato zařízení ztratila svůj smysl. S přihlédnutím ke světové oblibě muzeí pod širým nebem můžeme i u nás do budoucna očekávat vznik dalších center a s nimi i pozvolné zlepšování povědomí veřejnosti o archeologii.

Co se týče klasických muzeí, ta měla vždy na prezentaci archeologie největší podíl. Ovšem plní dnes muzea stále dobře své funkce? Ještě jednou si zde uvedeme definici podle Mezinárodní rady muzeí (http://www.cz-icom.cz/eticky_kodex_ICOM.pdf): „Muzeum je stálá nevýdělečná instituce ve službách společnosti a jejího rozvoje, otevřená veřejnosti, která získává, uchovává, zprostředkovává a vystavuje hmotné i nehmotné doklady o člověku a jeho prostředí za účelem studia, výchovy, vzdělávání a potěšení.“ Jak uvedl v jedné ze svých odpovědí Michal Bureš⁷⁵, mnoho muzeí se dnes příliš soustředí na provádění záchranných výzkumů a jejich zpracování (tedy dle definice získávání a studium dokladů o člověku) a logicky se pak nemohou plně věnovat dalším muzejním povinnostem (tedy zprostředkování a vystavování dokladů o člověku za účelem studia, výchovy, vzdělávání a potěšení). Také průzkum mezi českými muzei⁷⁶ nás na tento jev upozornil, protože pokud jsou v roce 2012 v muzeích ještě stále k vidění expozice ze 70. a 80. let, něco asi není v pořádku.

Na druhou stranu nám průzkum ukázal, že se pracovníci muzeí snaží oslovovat návštěvníky i formou doprovodných akcí, jako jsou programy pro děti a veřejnost, besedy,

⁷³ Viz kapitola 3. 2. Archeoparky, archeoskanzeny a centra experimentální archeologie.

⁷⁴ Viz kapitola 3. 11. Názory odborníků.

⁷⁵ Viz kapitola 3. 11. Názory odborníků.

⁷⁶ Viz podkapitola 3. 1: 5. Průzkum českých muzeí.

přednášky a někdy dokonce i exkurze. To můžeme hodnotit jedinečně kladně, neboť při takovýchto akcích mají archeologové možnost přímého kontaktu s návštěvníky muzea a tak nejenže předávají své poznatky veřejnosti, ale také od ní mohou získat nové podněty a tolik důležitou zpětnou vazbu. Obzvláště výukové programy pro školy, jejichž konání uvedla téměř většina dotázaných muzeí, jsou vhodným doplňkem k archeologickým expozicím a pomáhají dětem osvětlit a zažít si znalosti získané při prohlídce expozic.

Rozhodně tedy nemůžeme hovořit o tom, že by muzea nebyla dostatečně aktivní v prezentaci archeologie, ale jejich problém leží spíše ve sféře financí a organizace. Na druhou stranu, jak jsme si ukázali v analýze, v oblasti muzeologie stále vznikají nové archeologické projekty⁷⁷, jedním z nichž je výše uvedený vznikající projekt Národního muzea Archeologie na dosah. Právě ten má velký potenciál stát se důležitým krokem české veřejné archeologie a přispět tak velkou měrou ke zlepšení postavení archeologie v české společnosti.

Významným přínosem v prezentaci archeologie jsou také Univerzity třetího věku, které v současnosti nalezneme ve čtyřech českých a moravských městech⁷⁸. Tyto přednáškové cykly jsou pořádány univerzitními pracovišti, zajišťují tak zájemcům nejen kvalitní výklad, ale také přímé setkání a možnost diskuze s odborníky. Stejnou možnost osobního kontaktu s archeologem nabízí i dny otevřených sond, kterých se však u nás mnoho nekoná. Organizují je spíše soukromé obecně prospěšné společnosti, zatímco státní instituce se veřejnosti na výzkumu snaží vyhýbat⁷⁹. To je však velká chyba, protože většina laické veřejnosti nemá tušení, jak takový výzkum probíhá a tudíž má až téměř panickou hrůzu z představy archeologů na vlastní stavbě⁸⁰. Jelikož je ale terénní archeologický výzkum jednou z hlavních náplní našeho oboru a při jeho provádění odborníci nutně musí jednat s laickou veřejností, je nezbytné, aby tato veřejnost měla alespoň základní povědomí o tom, jak takový výzkum probíhá a k čemu slouží.

S tím souvisí i možnost zapojení dobrovolníků do archeologických výzkumů. U nás veřejnost tuto možnost, až na výjimky (kterými byly letní školy archeologie⁸¹), téměř nemá.

⁷⁷ Viz podkapitola 3. 1. 3. Vybrané muzejní programy v České republice.

⁷⁸ Viz podkapitola 3. 4. 3. Univerzity třetího věku.

⁷⁹ Viz podkapitola 3. 4. 1. Dny pravěkých technologií a dny otevřených sond.

⁸⁰ Alespoň podle mých vlastních zkušeností, neboť se stále setkávám s vyděšeným názorem laiků, že objeví-li se při stavbě archeologický nález, stavba se nejméně na rok zastaví a celý pozemek bude nenávratně rozkopán a poničen archeology.

⁸¹ Viz podkapitola 3. 4. 2. Letní školy archeologie.

Při tom jsme si v jedné z kapitol⁸² ukázali, jaká pozitiva přináší dobrovolnictví archeologii i veřejnosti. Taktéž jsme viděli, že v zahraničí již možnost zapojení dobrovolníků dlouhodobě funguje (volunteer programs) a vede k oboustranné spokojenosti i neustálému zvyšování informovanosti veřejnosti o archeologii.

Výbornou formou prezentace jsou také dny pravěkých či středověkých technologií. Bohužel se jich však u nás nekoná mnoho. Jejich konání nabízejí samozřejmě archeoparky, kromě nich však pořádá takovéto dny Oddíl experimentální archeologie Mamuti a dále Botanická zahrada Praha ve spolupráci s Ústavem pro pravěk a ranou dobu dějinnou Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Tyto akce budí každoročně velký zájem návštěvníků a jsou jednou z kvalitních a moderních forem prezentace archeologie⁸³, proto by bylo prospěšné, kdyby se do konání podobných akcí zapojily i další archeologické instituce.

Z drobného průzkumu veřejného mínění o konkrétní prezentované památce in situ jsme také zjistili podnětné informace⁸⁴. Archeologové i památkáři se sice snaží zachovat torzální památky a prezentovat je lidem v co nejhojnější míře⁸⁵, pokud však není kladen důraz také na doprovodné informace, přehlednost situace a uvedení památky do širšího časoprostorového kontextu, ztrácí tato prezentace svůj smysl. Proto by archeologové měli věnovat svou pozornost nejen tomu, jak docílit prezentace památky in situ, ale i způsobu, jakým ji prezentovat. Protože právě toto je způsob, jak zvyšovat veřejné povědomí o archeologii i u jedinců, kteří o ni jinak zájem nejeví a sami od sebe by se s ní do kontaktu dostali jen stěží.

Velké nedostatky nám vyplynuly ve sféře mediální. Nejen že obraz archeologie, který zprostředkovává denní tisk a televizní vysílání je naprosto nevyhovující, neexistuje u nás ani popularizační archeologický časopis či specializovaný televizní pořad, který by tento obraz v očích veřejnosti vylepšil. V pořadu České televize PORT se sice občas objevují díly věnované archeologii a Český rozhlas vysílá jednou týdně pořad Planetárium, ve kterém se archeologie často objevuje, toto ovšem rozhodně není dostatečná míra mediální prezentace, která by zásadním způsobem mohla ovlivnit veřejné mínění. Obzvláště neexistence popularizačního časopisu je negativním jevem, kterým jakoby česká archeologie dávala

⁸² Viz kapitola 3. 8. Amatérská archeologie a dobrovolníci.

⁸³ Viz podkapitola 3. 4. 1. Dny pravěkých technologií a dny otevřených sond.

⁸⁴ Viz podkapitola 3. 5. 2. Průzkum vnímání torzální architektury prezentované in situ veřejností.

⁸⁵ Jak již bylo výše uvedeno, Milan Jančo odhaduje počet takto prezentovaných památek po celé republice na 400.

najevo svůj nezájem o veřejnost. Samozřejmě je tento problém úzce spjat s finanční stránkou, ovšem nahlédneme-li do zahraničí⁸⁶, popularizační archeologický časopis je ve většině zemí samozřejmostí a k tomu se často objevují i naučné archeologické pořady. Mohou-li tedy tyto způsoby prezentace fungovat v jiných zemích, rozhodně by měly šanci i u nás⁸⁷.

Zkoumali jsme také produkci popularizační literatury. Ta je v porovnání s předchozími desetiletími poměrně vysoká a nabízí čtenářům zajímavé tituly z per odborníků a široké tematické zaměření (příloha 1). To je na jednu stranu pro archeologii velkým kladem, na druhou stranu si musíme uvědomit, že žijeme ve zrychlené době a mladší generace od čtení klasických knih již bohužel upouští. To ovšem není důvod k nevydávání této literatury, naopak by se její produkce měla udržet, ale autoři musí při její tvorbě více myslet nejen na to, jak správně a srozumitelně předat odborné poznatky, ale také na to, jak v současném nepřehledném množství knih, jež četná nakladatelství chrlí, mohou zaujmout právě archeologii.

S dnešní zrychlenou dobou souvisí také prezentace na internetu. Zde se objevil jeden z nejzávažnějších nedostatků v prezentaci české archeologie veřejnosti. Na internetu nenalezneme jediné české webové stránky, které by přehledně a se zárukou věrohodnosti a odbornosti informovaly o archeologii jako oboru, představovaly její výsledky a informovaly veřejnost o tom, kde se s archeologií může blíže seznámit⁸⁸. Také webové stránky předních archeologických institucí, pražského a brněnského Archeologického ústavu Akademie věd ČR, nevykazují žádné snahy o kontakt s neodbornou veřejností. V takovéto situaci se ovšem nemůžeme divit, že lidé o archeologii nic nevědí. Téměř každý z nás používá v dnešní době k vyhledávání základních informací internet a naopak každý, kdo se chce nějakým způsobem prezentovat, musí takzvaně být na internetu. Někomu se to sice může zdát jako podléhání době, ovšem jak víme, přizpůsobení se usnadňuje přežití. A zrovna kvalitní a odborná prezentace archeologie na internetu není nic, co by oboru mohlo jakkoli uškodit. Na příkladu francouzského multimediálního projektu Les Grands Sites Archéologiques⁸⁹ jsme si ukázali, jak může taková webová prezentace archeologických poznatků vypadat a také že má značný výchovně-vzdělávací potenciál. V oblasti internetu tedy před českou archeologií leží poměrně náročný úkol, ale zároveň také velká výzva, která jí může do budoucna velmi prospět.

⁸⁶ Viz kapitola 4. Archeologie a veřejnost v zahraničí – vybrané příklady.

⁸⁷ Také s ohledem na to, že popularizační časopis u nás v letech 2005-2006 vycházel a setkal se s obrovským zájmem a nadšením ze strany veřejnosti – viz kapitola 2. 3. Krátká historie veřejné archeologie v ČR.

⁸⁸ Viz podkapitola 3. 7. 2. Internet.

⁸⁹ Viz kapitola 4. Archeologie a veřejnost v zahraničí – vybrané příklady.

Znatelně příznivější je však naštěstí stav webové prezentace jednotlivých muzeí a archeoparků, které na svých stránkách přehledně informují o své činnosti, historii i pořádaných akcích. Některá zařízení již začala k sebezprezentaci využívat také sociální sítě, které neslouží pouze k zábavě, ale mohou být i nositeli důležitých informací⁹⁰. Právě v této oblasti může archeologie efektivně zlepšovat vztah s veřejností, zvláště co se mladších generací týče.

Důležitým ukazatelem, vypovídajícím o možnostech naší veřejné archeologie do budoucna, jsou také výsledky průzkumu mezi samotnými archeology⁹¹. Z nich je patrné, že velká část českých archeologů si uvědomuje přínosy kontaktu s veřejností a také že se sami snaží s laickou veřejností komunikovat. To je velice důležité zjištění, protože bez přesvědčení a snahy větší části odborníků bychom neměli naději na zlepšení postavení archeologie v naší společnosti.

Z výše uvedených řádků můžeme vyčíst, že česká archeologie nabízí veřejnosti poměrně široké možnosti kontaktu, ale také to, že toto úsilí rozhodně není dostačující. Největší zájem o komunikaci s laiky spatřujeme především mezi archeologickými obecně prospěšnými společnostmi, občanskými sdruženími (které jsou častým zakladatelem archeoparků), muzei a dále mezi archeology-jednotlivci, kteří se svou činností snaží přispět k lepšímu vztahu archeologie s veřejností. V tom je tedy situace pro českou veřejnou archeologii příznivá. Přesto jsme se však setkali mezi odborníky (jak v masovém průzkumu, tak i v osobních odpovědích v další kapitole) se skepsí. To je nejspíše zapříčiněno několika skutečnostmi. Jednou z nich je postavení popularizace v naší společnosti. Popularizace totiž není oficiálně hodnocena jako vědecká práce a nejsou za ni přidělovány „vědecké body“. To je velmi absurdní, protože jak jsme si úvodních kapitolách ukázaly, předávat vědecké poznatky veřejnosti je společensky přínosná činnost a kdo jiný by se jí měl věnovat, než samotní odborníci. Naše vědecké nastavení však vede řadu archeologů k tomu, aby se věnovali pouze činnostem, za které budou patřičně vědecky oceněni. Prezentace archeologie se tak stává pouze okrajovou činností, pro mnohé „nutným zlem“. Přidá-li se k tomu nezájem o popularizaci u státních institucí (od nichž by zrovna měla vycházet metodika a impulsy, tak jako jinde v zahraničí či u institucí jiného vědeckého zaměření u nás), dostáváme se do velice obtížné situace. Změnit nastavení systému hodnocení vědecké práce, který, jak jsme viděli v analýze, velká část archeologů kritizuje, není vůbec jednoduchá záležitost a už vůbec ne

⁹⁰ Přínos sociálních sítí pro prezentaci archeologie veřejnosti jsme si představili v podkapitole 3. 7. 2. Internet.

⁹¹ Viz kapitola 3. 10. Průzkum prezentačních aktivit českých archeologů.

něco, co by se dalo změnit ze dne na den. Proto je nutné nejprve změnit smýšlení samotných profesionálů, z nichž mnozí ještě stále berou popularizaci jako něco, čemu se věnují pouze archeologové, kteří „nemají buňky na skutečnou vědu“. Ne v české veřejnosti, ale v myslích samotných archeologů tak spočívá největší překážka na cestě k lepšímu postavení naší archeologie ve společnosti.

5. 2. Současný postoj české laické veřejnosti k archeologii

Přístup české archeologie k veřejnosti již známe, jaký je však vztah veřejnosti k archeologii? To jsme se pokoušeli zjistit několika různými průzkumy, které přinesly mnohdy velice zajímavé výsledky a konkrétní anonymní názory, jež nám vypovídají mnohé o smýšlení laiků o archeologii. Jednotlivé průzkumy byly vždy detailně rozebrány v příslušných kapitolách⁹² a pro nás z nich nyní plynou dva závěry: za prvé česká veřejnost⁹³ archeologii jako vědu v žádném případě nezavrhuje a jeví o ni značný zájem, a za druhé, i přes tento zájem veřejnost o archeologii moc informací nemá a ani neví, kde by je mohla získat. To samozřejmě úzce souvisí se situací vysvětlenou v předchozí kapitole.

Průzkumy přinesly také několik překvapivých výsledků, jedním z nichž je fakt, že děti i dospělí mají dokonce chuť zapojit se do archeologického terénního výzkumu nebo ho někdy alespoň navštívit. To svědčí o tom, že pro ně má archeologie stále nádech dobrodružství a zároveň něčeho naprosto nepoznaného. Na druhou stranu překvapivý výsledek je také velice vysoké procento respondentů, kteří nikdy neslyšeli o archeoparcích, přestože jich je u nás poměrně dost, další ještě vznikají a jejich návštěva je velice atraktivním způsobem trávení volného času. Zajímavé bylo také zjištění, že lidé oceňují prezentaci torzální architektury a mají z ní dobrý pocit, ale většina z nich nemá vůbec ponětí, o jakou památku se jedná, z jaké je doby a zda se dívají na původní torzo či jeho rekonstrukci.

Veřejnost také projevila poměrně vysoký zájem o popularizační časopis i specializovaný archeologický pořad, což jen podporuje výše nastíněnou myšlenku, že obojí u nás znatelně chybí. Obzvláště archeologický pořad by jistě měl ve společnosti úspěch, jak nám potvrdil i drobný průzkum působení archeologických dělů pořadu PORT na mladé jedince. Nejenže někteří projevili překvapení nad archeologickými metodami, o kterých nikdy

⁹² Viz podkapitoly 3. 3. 2. Praktická výuka pravěku ve škole a její přínos, 3. 3. 3. Průzkum informovanosti žáků o archeologii, 3. 5. 2. Průzkum vnímání torzální architektury prezentované in situ veřejností, 3. 7. 3. Archeologie v populárně naučném pořadu PORT a její působení na laickou veřejnost a 3. 9. Průzkum informovanosti české veřejnosti o archeologii.

⁹³ Alespoň tedy děti a mladší generace dospělých, kteří tvořili těžiště zkoumaných vzorků populace.

neslyšeli a nad interdisciplinarnitou oboru, ale také ocenili to, že se dozvěděli, jak konkrétně se výsledky archeologického výzkumu dají využít pro naši společnost. To je přesně způsob, jakým může archeologie oslovovat širokou veřejnost, protože když lidé pochopí, co jim archeologové sdělují a co jim to může přinést, pak teprve dokáží archeologii plně ocenit.

Tím se dostáváme k základní otázce, zda se veřejnost domnívá, že archeologie má dnes svůj smysl. Překvapivě absolutní většina respondentů uvedla, že ano. Zde se ovšem naskýtá další, dosud nezodpovězená otázka, a to, v čem onen smysl veřejnost spatřuje. Do budoucna by rozhodně stálo za to nalézt na tuto otázku odpověď, což by nám mohlo přinést několik důležitých podnětů pro teoretický základ naší veřejné archeologie.

Důležité, i když už vůbec ne překvapivé výsledky jsme získali ze zkoumání reakcí dětí ve školním věku na prezentaci archeologie. Jak při praktické hodině ve škole, tak při muzejních programech bylo vidět nadšení žáků a také radost z možnosti samostatně a vlastníma rukama provádět činnosti, které dosud téměř ani neznali. Kontakt s originálními prehistorickými artefakty měl na děti očekávané účinky a přispěl tak k prohloubení jejich zážitku. Právě již u dětí je nutné s prezentací archeologie začínat, neboť v dětském věku se dokážeme nejvíce nadchnout, projevujeme nejskutečněji své aktuální emoce a názory a také si tvoříme mnohdy dlouhodobé názory na svět kolem nás. Pozitivní kontakt s archeologií v dětském věku tak může v jedinci vyvolat kladný vztah k archeologii na celý život⁹⁴. Proto chce-li česká archeologie dosáhnout zlepšení svého postavení ve společnosti, musí si takzvaně budovat svou „základnu příznivců“ již od jejich dětství.

Z návštěvnosti muzeí, archeoparků, univerzit třetího věku, letních škol archeologie i dnů otevřených sond vidíme, že laickou veřejnost archeologie opravdu zajímá⁹⁵ a výsledky průzkumů zase ukázaly, že by se lidé rádi s archeologií setkávali více. Stále se tedy nalézáme v situaci, kdy veřejnost věří ve smysl archeologie a projevuje zájem dozvědět se o ní více, mělo by tedy být naší povinností i radostí jí to umožnit. Protože pokud setrváme ve stavu uzavírání se před veřejností a stěžování si na to, jak lidé o nás nic nevědí, jak nám ničí archeologické dědictví a narušují vědecké bádání, pak veřejnost archeologii odepíše jako nepotřebnou vědu a to bude, obrazně řečeno, její konec.

⁹⁴ Vzpomeňme si na vlastní motivace, které nás vedly ke studiu archeologie. U mnohých z nás pramení tento zájem právě již z dětských let.

⁹⁵ Protože přeci jen průzkum mezi sebeprezentativnějším vzorkem respondentů je sice důležitým ukazatelem, ale nikdy nám nemůže zaručit, že by se dotázaní ve skutečnosti opravdu zachovali podle svých odpovědí. Zatímco reálná návštěvnost nám prokazatelně vypovídá o zájmu veřejnosti v praxi.

5. 3. Možnosti české veřejné archeologie do budoucna aneb Jak dál?

Nyní se již dostáváme do poslední fáze této práce, v níž se pokusíme navrhnout možná řešení, která by nám pomohla změnit výše popsanou situaci. Připomeňme si, že již v roce 2004 nastínil Marcel Bezděk v závěru své bakalářské práce (*Bezděk 2004*) několik bodů, jimiž by se archeologové-popularizátoři měli řídit. Zdůraznil především to, že pokud se chceme zabývat problematikou vztahu našeho oboru s veřejností, musíme mít komplexní znalost současného stavu popularizace. Na základě této znalosti pak navrhl především využití teoretických prací ze zahraničí (obzvláště z anglosaských zemí), důraz na aktivní zapojení lidí, interaktivní prezentaci a její interdisciplinaritu. Bezděk také uvedl, že pro výzkum a mapování aktuálního stavu prezentace a popularizace by se měli začít využívat sociologické či antropologické metody. Můžeme konstatovat, že tyto postupy, definované již před osmi lety, jsou stále aktuální a nezávisle na Bezděkově práci byly využity i zde. Proto je nutno posunout výzkum dále a navrhnout další metody, podle kterých by mohla současná česká veřejná archeologie postupovat. Jako podklad nám samozřejmě poslouží provedená analýza a její vyhodnocení z předchozích kapitol.

Základem by mělo být prohlubování teorie české veřejné archeologie. Mnozí sice mohou namítnout, že v zahraničí je public archaeology již na vysoké úrovni a proto bychom mohli rovnou převzít i anglosaskou teorii, to je ovšem velice mylná domněnka. Naše společnost po celá poslední desetiletí procházela naprosto odlišným politickým i kulturním vývojem, než společnost v Anglii a USA a má tedy svá specifika. Je tedy potřeba vyvíjet takovou teoretickou základnu, která bude na míru přizpůsobena české veřejnosti. To samozřejmě neznamená, že bychom nemohli čerpat inspiraci ze zahraniční literatury, ba právě naopak, ale stále musíme brát v úvahu, zda se dané zahraniční řešení hodí pro naši situaci či nikoli⁹⁶.

S prohlubováním teorie úzce souvisí sociologický výzkum, který nám přináší nepostradatelné informace. Prezentujeme-li archeologii veřejnosti, musíme o ní také něco vědět. V této práci bylo představeno několik možností takového výzkumu, jimiž ale samozřejmě problematika nebyla vyčerpána. Naopak jsme odhalili mnoho nových otázek a způsobů, kterými může archeologie s veřejností komunikovat. Nyní je potřeba precizně přizpůsobit metodologii sociologického výzkumu pro potřeby veřejné archeologie a poté pokračovat v odhalování veřejného vnímání archeologie a hlubší minulosti obecně. Tato

⁹⁶ Například anglosaská public archaeology se neustále potýká s otázkou, týkající se „indigenous people“, tedy domorodých obyvatel v oblastech, ve kterých provádí své výzkumy. Čeští archeologové se však zřídka dostanou na terénní výzkum do jižní Ameriky či Afriky, ale zato v posledních letech museli řešit např. výzkum pražského středověkého židovského hřbitova, proti čemuž samozřejmě protestovala místní židovská komunita. Ta je ovšem tak specifická, že analogie řešení v anglosaské archeologii bychom hledali jen stěží.

zpětná vazba je pro nás nesmírně důležitá a jak jsme si ukázali v analýze, laická veřejnost je nejen ochotná s námi komunikovat, ale poskytuje nám také nové podněty a impulsy, vedoucí nás k efektivnější prezentaci a popularizaci.

Způsob prezentace však nesmí bezhlavě podléhat požadavkům společnosti a moderním trendům. Neustále musíme myslet na to, že je to stále věda, co prezentujeme, a že to také musí být jasné našim čtenářům, posluchačům a divákům. Každý krok a zvolený styl prezentace tak musíme pečlivě promýšlet. Neznamena to ovšem, že bychom se měli vyhýbat všemu, co je v oblibě, moderní a vysoce aktuální. Vhodně zvolené a použité technologie nám mohou prokázat velkou službu, ale musíme jim nejprve detailně porozumět a naučit se s nimi dobře pracovat.

Zde však narážíme na velký, v předchozích kapitolách několikrát zdůrazněný problém s financováním. Bohužel se nacházíme v době, kdy se těžko shánějí peníze i na vědu, natož na její popularizaci. Nechceme-li se však vzdát možností kvalitně prezentovat výsledky archeologické práce, musíme začít efektivně využívat metody fundraisingu⁹⁷. V této oblasti se můžeme učit od velkého množství neziskových organizací, které se fundraisingem již léta zabývají. Toto je ale provázáno právě s neustálým zlepšováním postavení archeologie ve společnosti, protože pouze společnost, která chápe smysl archeologie a cítí k ní pozitivní vztah, je ochotna do ní investovat. Je to v podstatě neustálý boj vědy o přežití. Archeologové se musí snažit společnosti prokázat, že jsou pro ni nepostradatelní, a k tomu je právě potřeba rozvíjet naši veřejnou archeologii.

Chceme-li však u nás dosáhnout podobných cílů, jako anglosaská public archaeology, není již nadále možné, aby se o to snažili organizace a samotní archeologové jednotlivě. Je nutné obnovit konání konferencí s touto tematikou, aby si badatelé, kteří jsou ve veřejné archeologii aktivní, mohli osobně předávat své zkušenosti, poznatky a nápady a společně rozvíjet další teoretická i praktická hlediska veřejné archeologie. Tato neustálá spolupráce a aktivita (jako je následně vydávání sborníků či tvorba článků) však vyžaduje větší diferenciaci a specializaci, protože v dnešní době již nemůže být jediný člověk odborníkem na terénní výzkum, teoretické bádání, památkovou péči a k tomu se ještě specializovat na komunikaci s veřejností. Postupné systematické vydělování tohoto studijního zaměření však není otázkou následujících několika let, ale spíše vzdáleným cílem, kterého se můžeme pokoušet dosáhnout.

V předchozí kapitole jsme si vysvětlili, jak je důležité začít s prezentací archeologie již u dětí a v analýze jsme také viděli, jak děti oceňují možnost setkání s archeologií jinak, než

⁹⁷ Tedy získávání financí na obecně prospěšnou činnost.

prostřednictvím muzejních vitrín. Proto musíme pokračovat v rozvíjení interaktivních programů zaměřených na děti, a to nejen v jejich volném čase, ale také v rámci hodin výuky dějepisu. Zde by v mnohých případech bylo ideální řešení, kdyby archeologové, kteří mají pedagogické schopnosti a chuť učit, navštěvovali školní třídy, které zrovna probírají pravěk a středověk, a srozumitelným a poutavým způsobem dětem danou látku vyložili. Takový způsob výuky je ale možný a očekávatelný pouze ve zlomku případů, proto by se archeologové měli alespoň podílet na přípravě učebnic a také na výuce na pedagogických fakultách, aby již samotní učitelé dějepisu byli schopní svým žákům problematiku pravěku, středověku a archeologie správně osvětlit.

Co se týče již nastíněné spolupráce, archeologové, zabývající se vztahem s veřejností, by se měli naučit nejen efektivně komunikovat mezi sebou, ale také se nevyhýbat kontaktu s amatérskými archeology a dobrovolníky, ochotnými zapojit se do výzkumů. S tím je spojena i správná komunikace s médii, skrze které můžeme širokou veřejnost oslovovat, samozřejmě s upuštěním od senzací a zkreslených informací.

Nepostradatelným aspektem veřejné archeologie by mělo být aktivní vtáhnutí lidí do prezentované skutečnosti. Jak jsme si již několikrát v analýze uvedli, suchými daty a fakty nikoho nezaujme. Musíme se tedy naučit využívat jedinečnou vlastnost, která archeologie lidem nabízí – a tou je příběh a prožitek. Není asi již nutné znovu zdůrazňovat, že příběhem nemáme na mysli jakési vyfabulované napínavé dobrodružství a prožitkem jen prázdný sled chvilkových emocí, ale hluboký příběh lidského vývoje a prožitek z vlastního aktivního poznání. Naučit se však toto vyzdvihnout ze širokého spektra dosavadního archeologického poznání a navíc to správně a jasně předat laické veřejnosti je jedním z mnoha náročných úkolů, které nyní spočívají na bedrech ještě stále se rodící veřejné archeologie v České republice.

Z toho, co bylo dosud v rámci této práce napsáno, vidíme, že na poli vztahu veřejnosti a archeologie u nás máme před sebou mnoho práce. Závěrem si tedy přehledně a stručně definujeme hlavní postupy veřejné archeologie a cíle, o jejichž dosažení bychom měli v nejbližší budoucnosti usilovat:

- neustálá *obousměrná komunikace* mezi archeologií a veřejností (s využitím sociologických metod výzkumů veřejného mínění)
- *spolupráce mezi archeology*, zabývajícími se veřejnou archeologií, *vytvoření její jednotné koncepce a prohlubování teoretické základny*, aplikovatelné na specifickou českou společnost

- důraz na *aktivní zapojení veřejnosti a výchovně-vzdělávací potenciál archeologie*
- teoretické porozumění, osvojení si a následné využívání *moderních forem prezentace* (multimédia, internet, sociální sítě)
- efektivní *komunikace s médii* a novináři samotnými
- *zlepšení školní výuky* nejstarších období lidstva, působení již na pedagogických fakultách (s tím souvisí potřeba porozumění alespoň základům pedagogiky a didaktiky a jejich aplikace na prezentaci archeologie)
- *zachování odborné úrovně*, vyhýbání se zkreslování a podléhání komerční poptávce
- osvojení si a využívání *metod fundraisingu*
- usilování o *změnu systému hodnocení vědecké práce*, aby i popularizační činnost byla uznána za vědeckou
- *zlepšení postoje oficiálních vůdčích archeologických institucí* k prezentaci a popularizaci archeologie
- snaha o vznik *popularizačního časopisu*, věnovaného české archeologii
- snaha o vznik *samostatného archeologického populárně naučného pořadu*
- vznik *kvalitních webových stránek*, přehledně a poutavě informujících českou veřejnost o archeologii jako vědě a o tom, kde se s ní může blíže seznámit
- pořádání *více archeologických akcí a programů pro veřejnost*, zaštiťovaných odborníky
- *oproštění se od skepse a zanevření na českou veřejnost*

Stručně jsme si zde tedy představili, čím by se nyní měla naše veřejná archeologie zabývat⁹⁸ a čím může přispět ke zlepšení současného vztahu archeologie a veřejnosti. Čím ale ke stejnému cíli může přispět veřejnost? Jak jsme vyčetli z analýzy, veřejnost má chuť dozvědět se něco o archeologii i jejích poznatcích. Očekávejme od ní tedy jen to, že na archeologii nezanevře a bude jí naslouchat s otevřeným srdcem i myslí. Zbytek práce už leží v rukou samotných archeologů.

⁹⁸ Podrobnosti k jednotlivým bodům a jejich teoretické i praktické podložení jsou samozřejmě obsaženy v předchozích kapitolách.

6. ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo komplexní poznání a zhodnocení současného vztahu mezi archeologií a laickou veřejností na území České republiky a následné hledání řešení, jak přispět ke zlepšení zjištěné situace. Širokou problematiku jsem se snažila postihnout jak z teoretického, tak i z praktického hlediska. Vzhledem k tomu, že tématem prezentace a popularizace se u nás zabývá jen zlomek profesionálních archeologů, velkou oporou mi byla zahraniční, obzvláště anglosaská literatura. Nešlo mi však pouze o představení problematiky veřejné archeologie u nás a nastínění, jak by měla fungovat v praxi, ale vlastními výzkumy veřejného mínění jsem se také snažila nalézt způsoby a možnosti, jak s veřejností můžeme efektivně komunikovat a získávat od ní tolik potřebnou zpětnou vazbu.

V úvodních kapitolách jsem se věnovala vymezení pojmů a vysvětlovala, proč je nezbytné se daným tématem zabývat, co všechno s ním souvisí, ale také jaká rizika s sebou popularizace přináší. V dalších kapitolách jsem analyzovala a poté hodnotila stav prezentace archeologie na našem území a snažila se tak odhalit nejen nedostatky, ale také přínosy jednotlivých forem popularizace. K většině způsobů, kterými je u nás archeologie veřejnosti zprostředkována, jsem se pokusila provést vlastní průzkum. Jednalo se buď o výzkumy veřejného mínění, přímé dotazování u jednotlivých institucí nebo také o průzkum mezi samotnými archeology. Tyto výzkumy nám měly přiblížit názory laické veřejnosti i pohled odborníků, který je v otázce zlepšování vztahu vědy s veřejností stěžejní. Tímto způsobem postupu práce jsem také chtěla naznačit, jak bychom mohli ve veřejné archeologii získávat podněty a impulsy i nadále.

Neměla jsem samozřejmě v úmyslu vypracovat podrobný seznam všech jednotlivých institucí a organizací, prezentujících archeologii ani vyhledat všechny konkrétní archeologické akce pro veřejnost. Mým cílem bylo dokázat, že naše archeologie má stále veřejnosti co nabídnout. Že vztah archeologie a veřejnosti u nás rozhodně není uspokojujivý bylo jasné již na začátku práce (proto jsem si také toto téma zvolila), avšak v jejím průběhu vyšlo najevo, že situace není vůbec beznadějná a že jak ze strany veřejnosti, tak i archeologů existuje zájem o druhou stranu. Dosavadní prostředky předávání archeologických poznatků se ovšem ukázaly jako neefektivní, protože informovanost veřejnosti o našem oboru je stále velice nízká. Chceme-li ovšem dosáhnout toho, že archeologické dědictví nebude nadále vnímáno jako archeologická překážka na stavbě, nutně potřebujeme informovanou veřejnost, již není její vlastní kulturní dědictví lhostejné.

V situaci, ve které se česká archeologie nyní nachází, je tedy opravdu nezbytné začít se problematice vztahu s veřejností věnovat naplno. Není samozřejmě nutné dělat to na úkor

vědeckého výzkumu, ale domnívám se, že když zahraniční veřejná archeologie může být schopna dosahovat svých cílů, aniž by přitom celý obor ztrácel na vědeckých kvalitách, může se to podařit i u nás.

Svou prací jsem se tedy snažila přispět k rozvoji naší veřejné archeologie a podnítit další hlubší zájem v profesionálních kruzích. Domnívám se, že se mi v průběhu práce povedlo zodpovědět několik důležitých otázek, týkajících se vztahu oboru s veřejností, ale mnoho dalších jich také vyvstalo. Proto bych se této problematice ráda věnovala i nadále. Vzhledem k tomu, kolik rozsáhlých úkolů jsme si do budoucna vymezili v předchozí kapitole, nezbývá však než konstatovat, že na poli budování pozitivního vztahu mezi archeologií a českou laickou veřejností nás ještě čeká běh na dlouhou trať.

7. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ

7. 1. Literatura

Andraschko, F. M. – Link, A. – Schmitz, H.-J. 1992: Geschichte erleben im Museum: Anregungen und Beispiele für den Geschichtsunterricht. Frankfurt am Main.

Aston, M. – Taylor, T. 2002: Archeologický atlas. Praha.

Archeoskanzen Modrá: Radost mají archeologové, starosta i návštěvníci. Rozhovor s Luděkem Galuškou k otevření archeoskanzeny Modrá. Živá archeologie - (Re)konstrukce a experiment v archeologii 5, 2004, 253-259.

Bartlová, M. 2003: Populární kultura a historie jako věda i fikce. In: Bartlová, M. (ed.), Pop History, Vimperk, 5-8.

Baxter, J. E. 2002: Teaching „Indie“: Using Film and Television to teach Archaeology. The SAA Archaeological Record 2 (5). Washington, 18-20. Dostupné z WWW: <<http://www.saa.org/Portals/0/SAA/Publications/thesaaarchrec/nov02.pdf>>.

Beneš, J. 1997: Základy muzeologie. Opava.

Bernard, P. - Fabre, P. 2003: Muzea pro všechny. Příručka k fyzické a smyslové dostupnosti muzeí. Praha.

Bezděk, M. 2004: Archeologie pro nearcheology. Plzeň: Západočeská univerzita. Nepubl. bakalářská práce.

Brabcová, A. 2003a: Brána muzea otevřená. Analýza z pohledu manažerky programu. In: Brabcová, A. (ed.), Brána muzea otevřená, Náchod, 14-20.

Brabcová, A. 2003b: Oživená historie. In: Brabcová, A. (ed.), Brána muzea otevřená, Náchod, 288-379.

Brabcová, A. 2003c: Veřejné muzeum. In: Brabcová, A. (ed.), Brána muzea otevřená, Náchod, 24-39.

Brockman, J. 2008: Třetí kultura: za hranice vědecké revoluce. Praha.

Březina, Z. – Prouza, M. 2001: Pravěké dny na Točnicku jako příklad veřejné prezentace metody experimentu v archeologii. (Re)konstrukce a experiment v archeologii 2, 129-134.

Bureš, M. 2003: Archeologické dědictví a veřejnost. (Re)konstrukce a experiment v archeologii 4, 183-192.

Bureš, M. 2005: Archeologie a veřejnost. In: Šmolíková, M. – Bureš, M. a kol. (eds.), Veřejná archeologie I., Příspěvky ke konferenci Archeologie a veřejnost, Praha, 33-38.

Bureš, M. – Pařez, J. 2008: Mezinárodní letní škola archeologie v Čechách a dva příklady

- výzkumu a netradičního oživení archeologických lokalit. In: Veřejná archeologie o. s. – Villa Nova Uhřínov o. s., Veřejná archeologie II., Příspěvky ke konferenci Archeologie a veřejnost, Praha, 11-25.
- Bureš, M. – Vařeka, P. 2004:* Archeologický park Liboc. Vznik a koncepce jednoho vzdělávacího projektu. Živá archeologie - (Re)konstrukce a experiment v archeologii 5, 191-218.
- Cvrček, J. – Najman, R. 2000:* Dětský pravěký skanzen Altamira Kosmonosy. (Re)konstrukce a experiment v archeologii 1, 175-178.
- Čech, P. 2010:* Stálé prezentace výsledků archeologických výzkumů v Žatci. Zprávy památkové péče 70, č. 3, 198-200.
- Čepelka, O. a kol. 1997:* Práce s veřejností v nepodnikatelském sektoru. Liberec.
- Dragoun, B. 2000:* Villa Nova Uhřínov. (Re)konstrukce a experiment v archeologii 1, 179.
- Dragoun, Z. 2008:* Presentované pozůstatky románských obytných staveb v areálu obchodního centra Palladium na náměstí Republiky v Praze. Zprávy památkové péče 68, č. 4, 264-267.
- Faulkner, N. 2000:* Archaeology from below. Public Archaeology 1, 21-33.
- Fischer, R. 1997:* Učíme děti myslet a učit se. Praha.
- Gregorová, J. 2008:* Ranostředověké centrum Mikulčice-Kopčany – Chránit' a oživit'. In: Veřejná archeologie o. s. – Villa Nova Uhřínov o. s., Veřejná archeologie II., Příspěvky ke konferenci Archeologie a veřejnost, Praha, 41-51.
- Hauptman Wahlgren, K. – Svanberg, F. 2008:* Public Archaeology as Renewer of the Historical Museum. Public Archaeology 7, 241-258.
- Havlice, J. 2008:* Současný stav a možnosti prezentace nemovitých arch. nálezů na území Jihočeského kraje. Zprávy památkové péče 68, č. 4, 280-282.
- Hermann, J. – Novák, I. – Pecáková, I. 1995:* Výzkumy veřejného mínění. Praha.
- Högberg, A. 2007:* The Past is the Present – Prehistory and Preservation from a Children's Point of View. Public Archaeology 6, 28-46.
- Holtorf, C. 2007:* Archaeology is a Brand! Oxford.
- Horyna, M. 2003:* O smyslu památek a péče o ně. In: Brabcová, A. (ed.), Brána muzea Otevřená, Náchod, 42-51.
- Hospodářová, I. 2005:* Prezentační dovednosti. Praha.
- Chowaniec, R. 2010:* Dziedzictwo archeologiczne w Polsce: formy edukaci i popularyzacji. Warszawa.

- Jacobs, E. 2001: Museumspädagogik – Chance für den Tourismus. In: Güntheroth, N. – Vogt, A. (Hg.), Reiseziel: Museum. Freizeitqualität durch Zusammenarbeit von Museen und Touristik, München, 110-114.*
- Jírový, Z. 2003: Postavení muzeí v místní a regionální kultuře. In: Brabcová, A. (ed.), Brána muzea otevřená, Náchod, 132-141.*
- Juřina, P. a kol. 2009: Náměstí Republiky – výzkum století. Praha.*
- Kalferstová, J. 2006: Ochrana archeologického dědictví na původním místě. Zprávy památkové péče 66, č. 2, 131-133.*
- Keen, S. 2004: All that is solid? Museums and the postmodern. Public Archaeology 5, 185-197.*
- Kesner, L. 2005: Marketing a management muzeí a památek. Praha.*
- Kiddey, R. – Schofield, J. 2011: Embrace the Margins: Adventures in Archaeology and Homelessness. Public Archaeology 10, 4-22.*
- Kudláč, A. K. – Bartlová, M. 2003: Dějiny ještě nikdy nebyly tak děsivé! In: Bartlová, M. (ed.), Pop History. Vimperk, 150-159.*
- Kuna, M. 2000: Česká archeologie v postmoderní době. Archeologické rozhledy 52, 404-408.*
- Langer, J. 2005: Evropská muzea v přírodě. Praha.*
- Langová, J. 2009: Na věku nezáleží. Cyklus archeologie a etnologie na Univerzitě třetího věku Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. In: Plánka, I. (ed.), Acta musealia – sborník z konference Muzeum a škola aneb Nebojte se muzea, Zlín, 93-94.*
- Le Goff, J. 2007: Paměť a dějiny. Praha.*
- L'Etang, J. 2009: Public relations. Základní teorie, praxe, kritické přístupy. Praha.*
- Libal, M. – Libal, P. 2009: Románská architektura mezi butiky – prezentace historických objektů v Palladiu. In: Juřina, P. a kol. (eds.), Náměstí Republiky – výzkum století. Praha, 195-197.*
- Lunerová, J. 2007: Archeologická muzea v přírodě. Brno: Masarykova univerzita. Nepubl. bakalářská práce.*
- Macháček, J. 1991: Ke smyslu archeologie na prahu třetího tisíciletí. Archaeologia Iuvenis V, 10-11.*
- Matoušek, V. 2000: Archeologické muzejní expozice v Čechách jako odraz koncepce studia pravěku a středověku. Archeologické rozhledy 52, 453-462.*
- McManamon, F. P. 2000: Archaeological messages and Messenger. Public Archaeology 1, 5-20.*
- Merimman, N. 2004a: Introduction: diversity and dissonance in public archaeology. In:*

- Merimman, N. (ed.), *Public Archaeology*. London, 1-19.
- Merimman, N. 2004b*: Involving the public in museum archaeology. In: Merimman, N. (ed.), *Public Archaeology*. London, 85-109.
- Merta, D. – Peška, M. – Tejkal, M. 2010*: Městská památková rezervace Brno. Archeologie torzální architektury, její prezentace a 3D skenování. *Zprávy památkové péče* 70, č. 3, 186-192.
- Moravec, M. 2008*: Archeologie a cestovní ruch. Plzeň: Západočeská univerzita. Nepubl. diplomová práce.
- Moshenska, G. – Thornton, A. 2010*: Public Archaeology interviews Neal Asherson. *Public Archaeology* 9, 153-165.
- Neustupný, E. 2000a*: Archeologie ve třetím tisíciletí. *Archeologické rozhledy* 52, 412-416.
- Neustupný, E. 2000b*: Dvě archeologie. *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opavensis* 5, 60-64.
- Neustupný, E. 2005*: Vysokoškolské studium archeologie. *Archeologické rozhledy* 57, 381-389.
- Němec, P. 1996*: Public relations. *Praxe komunikace s veřejností*. Praha.
- Parkan, F. a kol. 2008*: Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví. Metodická příručka. Praha.
- Pleinerová, I. 1998*: Rekonstrukce archeologických objektů (RAO) – Občanské sdružení pro popularizaci archeologie. *Archeologické rozhledy* 50, 511-518.
- Pokotylo, D. L. – Mason, A. R. 1990*: Public Attitudes towards Archaeological Resources and their Management. In: Smith, G. S. – Ehrenhard, J. E. (eds.), *Protecting the Past*, Washington. Dostupné z WWW: <<http://www.nps.gov/seac/protecting/html/1b-pokotyl.htm>>.
- Popelka, M. 2004*: Experiment s rozdělováním ohně. *Vesmír* 83, 344.
- Popelka, M. – Šmolíková, M. 2003*: Archeologie pro laickou veřejnost. (Re)konstrukce a experiment v archeologii 3, 153-156.
- Sádlo, J. – Hájek, P. (ed.) 2005*: Krajina a revoluce. Významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny Českých zemí. Malá Skála.
- Singer, M. 2011*: Internet jako prezentace muzeí a galerií. Brno: Masarykova univerzita. Nepubl. diplomová práce.
- Skeates, R. 2002*: Speaking for the past in the present. Text, authority and learning in archaeology museum. *Public Archaeology* 2, 209-218.
- Sklenář, K. 1998*: Archeologické expozice Národního muzea: z Čech do Evropy – a zpátky?

Časopis společnosti přátel starožitností 36, 15-27.

- Sklenář, K. 2004:* Archeologie a veřejnost: Archeologie pro nearcheology. *Živá archeologie* 5, 24-25.
- Smetánka, Z. 2004:* Archeologie a experiment. *Dějiny a současnost* 22, 2-5.
- Stone, P. G. – Planel, P. G. 1999:* *Constructed Past: Experimental Archaeology, Education and the Public.* London. Dostupné z WWW: <<http://site.ebrary.com/lib/etfcuni/Doc?id=10062733&ppg=22>>.
- Svoboda, V. 2006:* *Public Relations moderně a účinně.* Praha.
- Ševců, O. 2008:* Prezentace archeologických památek z pohledu památkáře. *Zprávy památkové péče* 68, č. 4, 283-285.
- Šmolíková, M. – Bureš, M. a kol. 2005:* *Veřejná archeologie I., Příspěvky ke konferenci Archeologie a veřejnost.* Praha.
- Štauber, B. 2000:* Archeologický skanzen Březno a jeho muzejní využití. (Re)konstrukce a experiment v archeologii 1, 149-150.
- Štech, S. 2003:* Vzdělávací programy mají umožnit poznání aneb Brána mysli otevřená. In: Brabcová, A. (ed.), *Brána muzea otevřená, Náchod*, 66-85.
- Šťastná, J. 2003:* Místní společenství – komunita – jako výchozí kontext aktivit muzea. In: Brabcová, A. (ed.), *Brána muzea otevřená, Náchod*, 122-131.
- Šubrt, J. a kol. 1998:* *Kapitoly ze sociologie veřejného mínění. Teorie a výzkum.* Praha.
- Talalay, L. E. 2004:* The past as commodity. *Archaeological images in modern advertising.* *Public Archaeology* 3, 205-216.
- Thér, R. 2000:* Centrum experimentální archeologie Všešary. (Re)konstrukce a experiment v archeologii 1, 164-169.
- Thér, R. 2003:* Centrum experimentální archeologie Všešary v roce 2002. (Re)konstrukce a experiment v archeologii 4, 147-152.
- Tichý, R. 2000:* Archeologie bytí. (Re)konstrukce a experiment v archeologii 1, 212-215.
- Tichý, R. 2006:* Archeologický experiment ukáže lidem příběh. S Bohumírem Dragounem o cestě projektu Villa Nova Uhřínov od skanzenu k muzeu ve volné přírodě. *Živá archeologie* 7, 89.
- Tichý, R. 2009:* Deset let naší archeologie věnované veřejnosti. *Živá archeologie* 10, 2.
- Tichý, R. – Drnovský, V. – Dohnálková, H. – Slezák, M. 2009:* Archeopark pravěku ve Všešarech: základní teze. *Živá archeologie* 10, 83-89.
- Tichý, R. – Thér, R. – Papineschi, J. 2005:* Co je Public Archaeology v českých podmínkách?

In: Šmolíková, M. – Bureš, M. a kol. (eds.), *Veřejná archeologie I., Příspěvky ke konferenci Archeologie a veřejnost*, Praha, 71-79.

Tryml, M. 2007: Archeoparky a péče o památky. Zprávy památkové péče 67, č. 6, 456-459.

Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy. In: Sbírnka mezinárodních smluv č. 99/2000 Sb. Dostupné z WWW: <<http://www.mkcr.cz/scripts/modules/fg/fulltxt.php?sort=rank&locale=CZ&langid=1&datefrom=1.1.1990&searchtext=maltsk%E1+%FAmluva&x=0&y=0>>.

Válka, M. 2005: Archeoskanzeny jako forma prezentace kulturního dědictví a její využití v turistickém ruchu. Etnologické rozpravy, 145-156. Dostupné z WWW: <http://www.uet.sav.sk/download/ER_2005-2.pdf>.

*Vavrdová, A. 2009: Význam spolupráce muzea a školy při poznávání regionu. In: Plánka, I. (ed.), *Acta musealia – sborník z konference Muzeum a škola aneb Nebojte se muzea*, Zlín, 38-40.*

Vencl, S. 2000: Archeologie a etika. Archeologické rozhledy 52, 428-441.

Vencl, S. 2009: Úvahy nad Archeologií pravěkých Čech. Archeologické rozhledy 61, 554-566.

Veřejná archeologie o. s. – Villa Nova Uhřetínov o. s. 2008: Veřejná archeologie II., Příspěvky ke konferenci Archeologie a veřejnost. Praha.

*Vogt, A. 2001: Museen versus Tourismus. Perspektiven eines Dialogs. In: Güntheroth, N. – Vogt, A. (Hg.), *Reiseziel: Museum. Freizeitqualität durch Zusammenarbeit von Museen und Touristik*, München, 10-33.*

7. 2. Elektronické zdroje

Jančo, M.: Pražské archeologické nálezy prezentované na místě (in situ). Nedoceněný, opomíjený, nebo přehlížený zdroj informací o minulosti hlavního města [online]. Národní památkový ústav [cit. 2012-03-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.npu.cz/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/odborne-akce/informace-o-akcich-a-udalostech/minule-akce/minule-akce-2007/archeologie-vec-verejna/>>.

Kalmíková, E. – Beneš, J.: Projekt Netolice [online]. Portál Bridge4Innovation [cit. 2012-03-31]. Dostupné z WWW: <<http://www.b4i.cz/zaostreno-na/projekt/projekt-netolice>>.

Landgráfová, I.: Letní archeologická škola Přírodovědecké fakulty Jihočeské univerzity: Netoličtí prozkoumají profil středověkých lidí [online]. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích [cit. 2012-03-31]. Dostupné z WWW: <<http://www.jcu.cz/public-relations/about-university/Members/bumbova/netolicti-prozkoumaj-profil-stredovekych-lidi-netolice-od-pondeli-27-cervence-do-14-srpna>>.

se-v-netolicich-uskutečni-jiz-treti-beh-letni-archeologicke-skoly-ktera-je-venovana-
vyzkumu-rane-stredovekeho-hradiste-na-janu-autor-iva-landgrafova-0xvid/>.

Popelka, M. – Šmolíková, M.: Dny pravěkých technologií v Archeoparku v Praze – Troji
aneb jak dál!?! [online]. Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou [cit. 2012-04-03].
Dostupné z WWW: <<http://www.uprav.ff.cuni.cz>>.

Prohlášení k novele zákona č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči v oblasti archeologie
[online]. Archeologický ústav AV ČR [cit. 2012-02-26]. Dostupné z
<<http://www.arup.cas.cz/?p=13983#more-13983>>.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Ministerstvo školství,
mládeže a tělovýchovy [cit. 2012-03-22]. Dostupné z WWW:
<<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>.

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia [online]. Ministerstvo školství,
mládeže a tělovýchovy [cit. 2012-03-22]. Dostupné z WWW:
<<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>.

<http://www.agil-online.de/> [cit. 2012-04-04].

<http://www.altamira.cz> [cit. 2012-03-20].

<http://www.archaeology.cz/cas/> [cit. 2012-03-23].

<http://www.archaia.cz> [cit. 2012-03-20].

http://www.archaiabrno.org/home_cs/ [cit. 2012-04-03].

<http://www.archaiapraha.cz/praha-cs/> [cit. 2012-04-03].

<http://www.archeolog.cz/> [cit. 2012-04-03].

<http://www.archeologicke.misto.cz> [cit. 2012-04-03].

<http://archeology.cz/> [cit. 2012-04-03].

<http://www.archeopark-chotebuz.cz/> [cit. 2012-03-20].

<http://www.archeopark-netolice.cz/> [cit. 2012-03-20].

<http://www.archeoparkprasily.cz/> [cit. 2012-03-20].

<http://www.archeoparkvsestary.cz> [cit. 2012-04-10].

<http://www.archeoskanzen.cz> [cit. 2012-03-20].

<http://www.arub.cz/> [cit. 2012-04-03].

<http://www.arup.cas.cz/> [cit. 2012-04-03].

<http://boii.cz> [cit. 2012-03-20].

<http://www.cea.livinghistory.cz> [cit. 2012-03-20].

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/135113-den-otevrenych-sond-v-plzni-odhalil-stredoveke-predmesti/> [cit. 2012-03-31].

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10121359557-port/archeologie/> [cit. 2012-04-02].

<http://www.csarcheologicka.eu/> [cit. 2012-04-03].

<http://www.curiavitkov.cz> [cit. 2012-03-22].

http://www.cz-icom.cz/eticky_kodex_ICOM.pdf [cit. 2012-03-15].

<http://www.cz-museums.cz/adresar/> [cit. 2012-04-10].

<http://encyklopedie.brna.cz/> [cit. 2012-04-03].

http://www.erzwiss.uni-hamburg.de/Projekte/youth_and_history/ [cit. 2012-03-22].

<http://excavation.gofs.cz/> [cit. 2012-04-03].

<http://www.ff.cuni.cz/FF-108.html> [cit. 2012-03-31].

<http://www.fzu.cz/> [cit. 2012-04-03].

<http://www.grands-sites-archeologiques.culture.fr/> [cit. 2012-04-04].

<http://www.hiu.cas.cz/cs/> [cit. 2012-04-03].

<http://www.channel4.com/programmes/time-team> [cit. 2012-04-04].

<http://www.icpf.cas.cz/cs> [cit. 2012-04-03].

<http://www2.le.ac.uk/departments/museumstudies/people/professor-emerita-eilean-hooper-greenhill> [cit. 2012-03-15].

<http://www.mamuti.cz> [cit. 2012-03-31].

<http://maney.co.uk/index.php/journals/pua/> [cit. 2012-04-04].

<http://www.muzeumlouny.cz/skanzen.php?ln=cz> [cit. 2012-03-20].

<http://www.muzeumprahy.cz/programy/programy-pro-skoly/hlavni-budova-muzea/> [cit. 2012-03-16].

<http://www.palladiumpraha.cz/cz/redakce/o-nas/o-palladiu/archeologie/c2853> [cit. 2012-03-29].

http://www.plzen.eu/o-meste/multimedia/fotogalerie/pamatky-turisticke-cile/galid_754/nebyvaly-zajem-provazel-den-otevrenych-sond.aspx [cit. 2012-03-31].

<http://www.prasily.keltoi.cz> [cit. 2012-03-20].

<http://www.repora.cz> [cit. 2012-03-22].

http://www.rozhlas.cz/historie/keltove/?utm_source=rozhlas.cz&utm_medium=banner&utm_content=promobanner&utm_campaign=keltove [cit. 2012-04-03].

<http://www.rozhlas.cz/planetarium/portal/> [cit. 2012-04-02].

<http://www.u3v.muni.cz/nabidka/zakladni-program/>[cit. 2012-03-31].

http://web.utb.cz/?id=0_3_13_0&iid=11&lang=cs&type=0 [cit. 2012-03-31].

<http://www.vesmir.cz/clanky/nejtenejsi/strana/1> [cit. 2012-04-02].

<http://www.villanova.cz> [cit. 2012-03-22].

<http://www.zip-ops.cz> [cit. 2012-04-03].

<http://www.zivaarcheologie.cz/CasopisZivaArcheologie.html> [cit. 2012-03-09]

PŘÍLOHY

Seznam příloh

Příloha 1: *Seznam popularizační literatury vyšlé v České republice od roku 2004*

Příloha 2: *Fotodokumentace archeologických programů Muzea hlavního města Prahy*

Příloha 3: *Fotodokumentace praktické hodiny výuky pravěku*

Příloha 4: *Prezentace torzální architektury v Palladiu (Náměstí Republiky, Praha)*

Příloha 5: *Ukázka z edukační části projektu Les grands sites Archéologiques – chronologie jeskyně Lascaux*

Příloha 1: Seznam popularizační literatury vyšlé v České republice od roku 2004

Autor	Název	Rok vydání	Vydavatel	Počet stran	Cena (březen 2012)
Allen, S.	Keltští válečníci	2008	Albatros	64	227
Bahn, P.	Vepsáno do kostí	2008	Mladá fronta	182	449
Bahn, P.	Archeologie	2007	Dokořán	132	163
Bahn, P. - Lister, A.	Mamuti. Obří doby ledové	2008	Mladá fronta	168	449
Behringer, W.	Kulturní dějiny klimatu. Od doby ledové po globální oteplování	2010	Paseka	408	331
Beranová, M.	Jídlo a pití v pravěku a ve středověku	2005	Academia	360	260
Beranová, M. - Lutoský, M.	Slované v Čechách. Archeologie 6.-12. století	2009	Libri	480	990
Buchvaldek, M. - Košnar, L. - Lippert, A.	Archeologický atlas pravěké Evropy	2007	Karolinum	724	1373
Clottes, J. - Půtová, B. - Soukup, V.	Pravěké umění. Evoluce člověka a kultury	2011	Akademie veřejné správy	266	342
Česal, A.	Největší archeologické záhady Čech, Moravy a Slezska	2010	XYZ	350	260
Čižmář, M.	Encyklopedie hradišť na Moravě a ve Slezsku	2004	Libri	304	750
Čižmář, M.	Keltské oppidum Staré Hradisko.	2005	Archeologické centrum	72	48
Čižmář, Z.	Život a smrt v mladší době kamenné	2008	Ústav archeologické památkové péče Brno	293	502
Čižmářová, J.	Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku	2004	Libri	368	790
Danielisová, A. - Mangel, T.	České Lhotice. Keltské oppidum na úpatí Železných hor.	2008	Občanské sdružení Boii	72	144
Della Fina, G.	Svět archeologie	2009	Universum	288	404
Dohnal, V.	Olomoucký hrad v raném středověku	2005	Archeologické centrum	240	194
Dohnal, V.	Tři nejstarší olomoucké kostely. Olomoucký hrad v raném středověku	2006	Archeologické centrum	64	39
Droberjar, E.	Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě	2010	Libri	456	890
Droberjar, E.	Věk barbarů. České země a stěhování národů z pohledu archeologie	2005	Paseka	264	243
Fridrich, J.	Ecce Homo. Svět dávných lovců a sběračů	2005	Krigl	324	277
Habeck, R.	Poslední tajemství archeologie	2005	Brána	264	240
Hajšman, J. - Řezáč, M. - Sokol, P. - Trnka, R.	Příručka amatérského archeologa	2009	Libri	248	290

Heather, P.	Gótové	2002	Nakladatelství Lidové noviny	408	260
Hložek, M.	Encyklopedie moderních metod v archeologii. Archeometrie	2008	Libri	232	270
Kavale, J.	Zakázaná archeologie	2009	Karmášek	96	255
Kohoutek, J. - Peška, J. - Procházka, R.	Přerov - Horní náměstí. Od pravěkého hradiska po středověké město	2008	Archeologické centrum	76	48
Kolektiv autorů	Zaměřeno na středověk. Zdeňkovi Měřínskému k 60. narozeninám	2010	Nakladatelství Lidové noviny	828	483
Kuna, M. a kol.	Nedestruktivní archeologie. Teorie, metody a cíle	2004	Academia	556	293
Kupka, V.	Pražská opevnění	2008	Libri	480	490
Lutovský, M.	Po stopách prvních Přemyslovců I. Zrození státu (872-972)	2006	Libri	272	348
Lutovský, M.	Po stopách prvních Přemyslovců II. Léta krize a obnovy (972-1012)	2006	Libri	272	320
Lutovský, M.	Po stopách prvních Přemyslovců III. Správa a obrana země (1012-1055) Od Oldřicha po Břetislava	2006	Libri	288	320
Lutovský, M. - Petrání, Z.	Slavníkovci - mýtus českého dějepisce	2004	Libri	176	250
Lutovský, M. - Smejtek, L. a kol.	Pravěká Praha	2005	Libri	1040	690
MacKillop, J.	Keltské bájesloví	2009	Nakladatelství Lidové noviny	400	378
Matoušek, V.	Třebel. Obraz krajiny s bitvou	2006	Academia	340	295
Matoušek, V.	Jeskyně Čech, Moravy a Slezska s archeologickými nálezy	2005	Libri	280	290
Matoušek, V.	Bacín - brána podzemí. Archeologický výzkum pravěké skalní svatyně v Českém krasu.	2005	Krigl	184	166
Matoušek, V.	Čechy krásné, Čechy mé. Proměny krajiny Čech v době industriální	2010	Krigl	396	296
Měřínský, Z.	Hrad Rokštejn	2007	Filozofická fakulta Masarykovy univerzity	152	150
Ministr, Z.	Géniové dávnověku	2007	Mladá fronta	304	269
Mithen, S.	Konec doby ledové. Dějiny lidstva od roku 20 000 do roku 5 000 př. Kr.	2006	BB Art	734	531
Neruda, P.	Neandrtálci na Kotouči u Štramberka	2006	Archeologické centrum	65	39
Podborský, V.	Pravěk mikroregionu potoka Těšetice/Únanovky	2005	Masarykova univerzita Brno	264	436

Podborský, V.	Náboženství pravěkých Evropanů	2006	Filozofická fakulta Masarykovy univerzity	610	816
Pokorný, P.	Neklidné časy. Kapitoly ze společných dějin přírody a lidí	2011	Dokořán	370	449
Profantová, N. - Profant, M.	Encyklopedie slovanských bohů a mýtů	2004	Libri	260	320
Santonová, K.	Archeologie	2009	Slovart	304	449
Sklenář, K. - Sklenářová, Z.	Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů	2005	Libri	728	445
Smetánka, Z.	Legenda o Ostojovi	2004	Nakladatelství Lidové noviny	348	242
Šlézar, P.	Kostely a sakrální stavby v Litovli	2009	Archeologické centrum	76	48
Vařeka, P.	Archeologie středověkého domu I.	2004	Dryada	440	493
Vokolek, Václav	Svět posvátných kamenů. Labyrintem doby kamenné - dávné tradice, kultury a rituály pravěké spirituality.	2005	Eminent	192	269
Vrána, J. - Vránová, V.	Jívová - Tepenec. Pravěké hradisko a Karlův hrad.	2005	Archeologické centrum	48	37
Waldhauser, J.	Český ráj očima archeologie	2006	Knihy 555	216	513
Waldhauser, J.	Archeologická tajemství Mladé Boleslavi	2009	Knihy 555	120	258
Waldhauser, J.	Encyklopedie Keltů v Čechách. Dodatky	2007	Libri	120	240
	Příběh Pražského hradu	2004	Správa Pražského hradu	550	357

Příloha 2: Fotodokumentace archeologických programů Muzea hlavního města Prahy

Foto: Linda Daněčková (nahore i dole)

Foto: Jan Vrabc (nahore) a Linda Daněcková (dole)

Příloha 3: Fotodokumentace praktické hodiny výuky pravěku

Foto: Marie Johánková (nahore i dole)

Foto: Marie Johánková

Příloha 4: *Prezentace torzální architektury v Palladiu (Náměstí Republiky, Praha)*

Zdroj: Dragoun 2008 (nahore i dole)

Příloha 5: Ukázka z edukační části projektu *Les grands sites Archéologiques – chronologie jeskyně Lascaux*

Zdroj: <http://www.lascaux.culture.fr/index.php?fichier=06.xml>